104.
Aantekeningen, september – oktober 2026

Pieter Wisse

104.1
Ons ‘toevallige’ treingesprek vond ik niet alleen plezierig, maar ook leerzaam. Ik heb er inmiddels mijn indruk van de website bij ter bevestiging van jouw nadruk op, zoals daar o.a. vermeld staat, “iets groters” en daarom de “integrale aanpak” door BPD voor “een gezamenlijke onderneming” volgens “langdurig samen[werken].” Ik ben het er grondig mee eens!
Graag haak ik erop in voor wat verdere opmerkingen over stelselmatige begrippen- annex betekenissenordening. De aanzet mag je filosofisch noemen, om er vervòlgens pas – eventueel, al dan niet gedeeltelijk – wat voor digitalisering ‘mee te doen.’
Waarom is er behoefte aan resp. noodzaak tot integratie? Op relevante schaal gelden blijkbaar verschillen. En opheffing ervan is, gelukkig maar, (h)erkend als beslist géén oplossing. Hoe dan wèl? Zoals de BPD-website tevens aangeeft, gaat het om “versterking van [...] kwaliteit [...] in onderlinge samenhang.” Wat telt, is “een gebalanceerde afweging.”
Dat lukt echter niet, nota bene nooit, door een begrip eenduidig geassocieerd met een object (lees ook: entiteit) te veronderstellen. Als ènkele grondslag is ... object als metabegrip te grof bemeten voor de schaal waarop variëteit heerst, maw verschillen vaak ook nog eens veranderlijk bestaan.
Klinkt theoretisch? Een object ‘gedraagt’ zich naar omstandigheden (lees ook: situatie) verschillend. Dat inzicht is nogal praktisch. Ook onloochenbaar, lijkt mij.
Wat is dan ... logisch? Als, eh, eenheid-van-eenduidigheid komt (een) gedrag(ing) in aanmerking met telkens als bepalende (f)actoren zowèl een object àls een situatie. Dat is de tweeledige (!) grondslag van Metapatroon als methode voor stelselmatige (begrippen)modellering. Voor open bereik zijn nog wat aannames toegevoegd, zoals relativering, recursiviteit en zgn nul-identiteit van object; in deze kenschets bespaar ik je toelichting.
Wat je als objecten èn situaties kiest, is een kwestie van ontwerp(en). Ach, wat weet ik nu van gebiedsontwikkeling? In elk geval lees ik op de website dat “een integrale aanpak [... i]n essentie [...] het verbinden van functies, partijen en belangen” vergt. In algemene termen wijst de behoefte aan “verknopen en versterken [resp.] toetsen en inzichtelijk maken” erop, zoveel begrijp ik alvast, dat er objecten zijn waarover ... kennelijk verschillende opvattingen gelden. Die laten zich niet eenduidig geordend àls eigenschappen van het object in kwestie opnemen, zeg dus maar impliciet aan zo’n object. Daarvoor is expliciete uitdrukking ervan nodig.
Op de website staat: “vertalen, inpassen en combineren.” Dat “maatwerk” moet uit- ipv inpassen zijn. :-) Uitpassen in de zin van èxpliciete situationele verbijzondering als stelselmatig geordende ondersteuning om met “een gezamenlijk, integraal referentiekader [...] expertise uit verschillende vakgebieden samen [te brengen].” Precies, “keuzes komen helder in beeld.” Terwijl “het 4x4 partnershipmodel [...] richting [geeft] aan [...] samenwerking” in procesmatig opzicht, doet zo’n stelselmatig model dat begripsmatig (waarvoor o.a. partners erin voorkomen voor zover relevant

voor begripsverbijzondering).
Ik pleit voor onderscheid tussen domein en stelsel als schaalniveaus. Onder een domein versta ik een ‘gebied’ zònder begripsmatige variëteit (en dat aldus – nog – geïsoleerd bestaat). Komt, digitale netwerktechnologieën en zo, bijna – niet meer – voor. Maar wie variëteit storend vindt, of zelfs geen besef ervan heeft, haha, jij bracht ego’s ter sprake, blijft geloven in object resp. entiteit als ènkel bruik- en houdbaar metabegrip. Tja.
Aan wat BPD naar verluidt verstaat onder gebiedsontwikkeling is daarentegen van meet af aan àlles stelselmatig. Dat noodzaakt met – filosofische – voorrang tot dáárvoor passende metabegrippen, het is niet anders.
In Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen (2026) tref je enige uitleg aan van begripsmatige stelselmatigheid, afgezet tegen domeingerichtheid. Dat gaat gepaard met beknopte methodische toelichting op Metapatroon. De gemodelleerde variaties acht ik maatschappelijk cruciaal. Of ze concreet tevens op gebiedsontwikkeling toepasselijk zijn, laat ik graag over aan jouw oordeel. Wat door die modellenreeks hopelijk alweer wat duidelijker raakt, is de noodzakelijk praktische omgang met verschillen-in-samenhang.
Ik weet het, ik kaart wijziging van (modeleer)beginsel aan. Wat heb je eraan? Indien je er eens over wil doorpraten, laat me dat ajb weten. Ik doe ik dat zelfs zeer graag. Anders treffen we elkaar wellicht nogmaals in de trein ...

104.2
Dat staat als uitgeverij toch vertrouwenwekkend, Wissenschaftliche Buchgesellschaft. Ik besteedde één euro aan een exemplaar van **Allgemeine Einführung in die Philosophie: Probleme ihrer gegenwärtigen Selbstauslegung** (1972) door Hermann Noack. In zijn inleidende hoofdstuk meen ik aanknopingspunten te kunnen aanwijzen voor analyse van de, eh, crisis waarin – ook – informatiekunde verkeert. Interessant, en om wat meer over de schrijver te weten ging ik na of er wellicht een Wikipedia-lemma aan hem gewijd is. Dat is zo, overigens slechts in het Duits. Noack (1895-1977) staat voorgesteld als

> ein deutscher Philosoph, der sich in der Zeit des Nationalsozialismus zur Sicherung seiner Karriere dem System angepasst hat.

Dat betrof in 1933 naar verluidt een

> drastische […] Wende in der Haltung Noacks

en daarmee heeft hij

> in der Zeit des Nationalsozialismus Karriere gemacht.

Zijn academische loopbaan was daarom na de Tweede wereldoorlog voorbij. Maar hoe, zo vroeg ik me vervolgens af, was het dan mogelijk dat Noack nog bij zo’n uitgeverij kon publiceren? Dat verklaart het Wikipedia-lemma met die naam:

> Initiator der […] G]ründung 1949 war der […] überzeugte Nationalsozialist Anrich[. …] Die Geschäftsleitung Anrichs blieb nicht ohne Auswirkung auf das Verlagsprogramm der wbg, in dem auch einzelne NS-belastete Wissenschaftler Veröffentlichungsmöglichkeiten fanden.

Nee, dat had ik tot dusver niet ‘achter’ de naam van die uitgeverij gezocht. En ook bij nader inzien – zo maak ik mijzelf wijs? – kon ik dat afgaande op dat inleidende

hoofdstuk niet vermoeden. Ondernam Noack nog maar ‘eens’ een wending?
Wat hij bij deze gelegenheid beweert, is dat

> der Versuch, die Philosophie [...] zu „definieren“, [...] auf gewisse Schwierigkeiten [stößt]. Sie scheint keinen „besonderen“ Gegenstand zu haben[. p. 11]

Voor informatiekunde (lees ook: semiotiek, tekenleer) geldt dat m.i. nog opvallender. Over – de stand van – filosofie resp. filosoferen merkt Noack vervolgens op dat immers

> mit dem, was ihr **ganz allgemeines Anliegen** ist. […] sie sich [weigert], irgendeinem Oberbegriff subsumiert zu werden.[p. 12]

Wat verschillende (!) wetenschappelijke disciplines volgens hem kenmerkt, is dat zij èlk beperkt zijn tot een bepááld onder- annex voorwerp als hùn respectievelijk “Oberbegriff.” Bij gebrek eraan, dwz door zulke

> formal-logischen Undefinierbarkeit [... d]rückt sich […] die **Verlegenheit** aus, in welche die Philosophie dadurch geraten ist, daß die Wissenschaften ihr heute jeden bestimmten Gegenstand entzogen haben[. p. 12]

Maak … maakt ook Noack er niet een probleem van door voor duiding van filosofie hetzèlfde (afbakenings)criterium met beperkte logica van dien te verlangen als hij aanwijst per – specialistische – discipline? Zo kan uiteraard ook niemand weten waartoe informatiekunde dient door wat algeme(e)n(er) geldig moet zijn onderhevig te laten zijn aan een beperkt resp. beperkend oordeel. De aanduiding “Oberbegriff” is daarom meteen al misleidend. Er gaat immers de bepèrking aan vooraf tot wat zich àls discipline laat ondernemen. Voor filosofie zou het dan zoeken zijn naar het ... “Oberbegriff” van dergelijke “Overbegriffe.” Dat is vergeefs.
Na raadpleging van die Wikipedia-lemmata moet ik toch denken aan de nationaalsocialistische praktijk van Gleichschaltung ...
Zoiets als opperste, navenant ènkel, begrip met bijbehorende logica is verleidelijk voor wie abusievelijk verlangt naar absolute beheersing. Maak er evenwichtige facilitering van. Dat vergt echter geen opperste, maar daarentegen een, ik noem het maar even, basaal begrip. Voor informatiekunde stel ik afstemming voor, want ik beschouw informatie, nota bene èlk zgn teken, principieel als afstemmingsmiddel. Dat vat ik samen met het dialogische motto dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is.
Een crisis in informatiekunde, en dat geldt dan ook voor filosofie, herleid ik aldus tot verkeerd denken over verkeer, dwz over verhoudingen. Beperkt tot een bepaald specialisme, zeg ook maar een domein, blijven ze vergaand eenzijdig opgevat. Voor samenhang in ruimer verband, stelselmatig, dus, volstaat dat ... natuurlijk niet. Verhoudingen betreffen wisselwerking, enzovoort. Kortweg aangeduid als interdependentie. Volgens zo’n ... begrip komt niet àlles erin samen, maar verschilt alles erdoor van elkáár. Ofwel, in de zin van een opperste, àlles uiteindelijk gelijkschakelend begrip is het maar gelukkig,

> daß es den Philosophen nicht gelungen ist, ihre Sache auf einen endgültigen Begriff zu bringen[. p. 12]

Onder de noemer van informatiekunde overheerst tot dusver echter domeinoriëntatie. Nee, vanuit domein bestaat geen aandacht voor stelseloriëntatie. Sterker nog, die raakt onmiddellijk onaanvaardbaar verklaard. Terwijl Noack aangeeft dat

> von vielen Seiten behauptet wird, es sie im Grunde mit der Philosophie zu Ende[, p. 12]

is er met informatiekunde op z'n stelselmatigs nog nauwelijks een begin gemaakt (met gevolgen voor, wisselwerking, nietwaar, zowel filosofie àls informatiekunde als informatiekunde àls filosofie). Wat alom telt, is een begin "im Grunde" ipv met een "Oberbegriff."
Volgens Noack

> [ist] es heute zur **totalen Infragestellung** der Philosophie gekommen[. p. 13]

Dat "totalen" klinkt dan weer nogal dreiging. Relativerende heroverweging vind ik – ook – voor informatiekunde hoogstnodig, maar voor stelselmatig passende antwoorden vergt dat uiteraard dito vragen. Ook Noack lijkt ze althans in zijn inleidende hoofdstuk nog niet op het spoor.

104.3
In 1938 uit Duitsland naar Engeland gevlucht werkte Sebastian Haffner (pseudoniem van Raimond Pretzel, 1907-1999) vanaf 142 als journalist voor **The Observer**. Een selectie van zijn bijdragen aan die krant is – vertaald en – gebundeld verschenen als **Schreiben für die Freiheit. 1942 bis 1949: Als Journalist im Sturm der Ereignisse** (: Transit, 2001). Wat ze vrijwel 'stuk voor stuk' kenmerkt, is Haffners pleidooi voor strategische overweging. In die zin vind ik de ondertitel van de bundel hem verkeerd positioneren. Hij wist aan de zgn storm te ontkomen om ... erover te schrijven. En dat doet hij m.i. scherpzinnig analyserend als middel voor het doel van evenwichtige synthese. Dat is geschiedkundig leerzaam èn politiek actueel. Dus, dringend aanbevolen. Zo eenvoudig is het.

104.4
Over **Zur Kunst – aus bildnerischer Sicht** (Oreos, 2001) merkt Lothar Fischer (1933-2004) meteen zèlf op

> daβ der vorliegende Text […] keinen Anspruch auf eine systematische, wissenschaftliche Durchdringung der beleuchteten Probleme erheben kann.[p. 13]

Daarentegen kenschetst hij boek als

> eine lose Abfolge von Haupt- und Nebengedanken[. p. 13] Das Grundmotiv […] jedoch ist die […] Betonung des Gestalthaften[. p. 14]

Dat … motief noemt hij met de ondertitel het, door mij in Nederlands uitgedrukt, vormgevend perspectief. Zo houdt Fischer m.i. nogal partijdig

> im Grunde ein Plädoyer für die bildende Kunst[. p. 14]

Wat voor hem – dus – telt, is vorm resp. vormgeving. Zelfs tegenover, wat in het Nederlands heet, beeldende kunst (lees voor beeldend dus vormend) plaatst hij conceptuele kunst alsof het dergelijke kunst aan vorm ontbreekt. Want hij beschouwt

> die bildenden Kunst [als] wesensverschieden […] von dem , was man ganz allgemein unter dem Begriff der Konzeptkunst in de heute die Szene beherrschenden Formen versteht.[p. 19]

Herstel, aldus associeert hij conceptuele kunst m.i. wel degelijk met ... vormen. Wat hij feitelijk onderscheid zijn daarom geen kùnstvormen, voor zover kunst al iets aparts iets, maar vormen – als soorten – van vormen. De ene ... vorm(soort) kan rekenen op zijn goed-, de andere op zijn afkeuring. Dat verschil bestaat voor hem

dan voor de zgn kunst die ermee valt te vormen. Terwijl hij gelooft er àls problemen licht op te werpen, verhult hij inzicht enzovoort echter door misplaatste veronderstelling van verschillen. Zijn boek vind ik interessant oefenmateriaal bieden voor aanwijzing ervan.
Wat vindt Fischer onder de noemer van kunst exclusief aandacht waard? Dat blijkt

> die bildende Kunst in herkömmlichen Verständnis [p. 19]

die volgens hem als zodanig

> einer autonomen Gesetzmäßigkeit folgt und die **Realisierung einer Gestalt durch Form** zum Ziel hat.[p. 19]

Wat Fischer verwart, vind ik, is traditie met autonomie. Waarmee hijzèlf vertrouwd is, houdt hij abusievelijk voor absoluut geldig. Wat ervan afwijkt, ervaart hij als bedreigend, ondermijnend, enzovoort. Zeg ook maar anti-kunst.
Ik vermoed zelfs dat hij autonomie van de kunstenaar verlangt. Zoiets als een redenering is dan dat die geborgd moet zijn als middel voor het doel van onafhankelijke wetmatigheid van vormgeving. Aan conceptuele kunst kàn een kunstenaar dan geen boodschap hebben, omdat volgens Fischer

> [a]lle in erster Linie einem […] Konzept verpflichtete Kunst dagegen […] dieser Autonomie […] entbehrt […].[p. 19]

Tja, dat bezwaar vervalt indien de aanname van autonome wetmatigheid van vormgeving voor, let ook op de cirkelredenering, vormende kunst verkeerd is. Zo'n cirkel tekent "Gestalt durch Form" overigens eveneens, want daar staat feitelijk: vorm door ... vorm.
Wat verwarring zaait, is veronderstelling van strikt onderscheid tussen inhoud en vorm. Echter, inhoud vèrgt vorm. Een vòrm dient als teken. Inhoud geldt als betekenis ervan. Verband tussen inhoud en vorm is onlosmakelijk.
Wie ... iets een – nadere – vorm geeft, komt er dus niet omheen er allereerst zèlf een inhoud 'van' te krijgen door die er vormend aan te geven. Als zgn contragram: de vorm van de inhoud is de inhoud van de vorm.
Wat Fischer volgens mij bedoelt, is dat iemand àls kunstenaar werkt door via vorm nog naar relevante inhoud te zoeken. Zeg ook maar dat hij inhoudsgeving vrijwel volledig van vormgeving verwacht met vrijheid resp. autonomie van de kunstenaar als voorwaarde voor vormende openheid. Van weersomstuit is er naar zijn idee géén sprake van kunst met vooropgezette inhoud waarvan vorm getrouwe 'vertaling' moet bieden. Het lijkt erop dat Fischer meent dat conceptuele kunst op dergelijke manier dwangmatig is, dwz vormgevend niet vrij is zoals hij vindt dat vormgeving dat moet zijn. Hij stelt inderdaad:

> Konzeptkunst dient dem Transport von Ideen und der Übermittlung von Inhalten aller Art[. p. 19]

Maar àls vorm wordt het (tussen)resultaat van wat Fischer onder vormende kunst verstaat, opgevat als een teken en verkrijgt aldus betekenis àls inhoud voor het interpreterend subject in kwestie. Ja, erkent hij,

> [a]uch ein Werk der bildenden Kunst braucht als Ausgangspunkt oder Motiv so etwas wie eine Idee, eine Art Konzeption.[p. 19]

Dus? Fischer oppert nog maar eens een cirkelredenering door de bewering erop te laten volgen dat

> [d]iese [Idee] aber ist bildnerischer Art, sie ist bildimmanent, eben nicht von auβen an das Werk herangetragen[. p. 19]

En de kunstenaar, dan? De verdere ‘redenering’ van Fischer luidt dat voor hèm als zodanig ideeën

> einen höheren konzeptuellen Anteil [haben, … i]mmer aber handelt es sich hier primär um bildnerische Fragen und Problemstellungen[. pp. 19-20]

Wat Fischer daarom voorts feitelijk onderscheid zijn concepten annex begrippen. Het ene ... concept kan rekenen op zijn goed-, het andere op zijn afkeuring. Uitsluitend zoiets als hogere begrippen lenen zich volgens hem voor opgaven van vormgeving, maw èchte kunst. De rest is eigenlijk géén kunst. Ach, hij wil op zijn beurt niet dwingend zijn, dus

> [a]lle die Variationen der Konzeptkunst im weitesten Sinn sollen durchaus bleiben, was sie sind: Transportmittel für interessante Ideen und Gedanken als Beitrag, Niederschlag und Ausdruck des Zeitgeistes zu allen möglichen Lebenssituationen und Geschehnissen.[p. 20] Sie reflektiert mit […] quasi-künstlerischen Mittel gesellschaftliche Wirklichkeit im denkbar weitesten Sinn[. p. 21]

Kortom, àls kunst neemt hij degelijke zelfs tweeledig ‘middelmatige’ verschijnselen niet serieus. Hij lijkt er meer iets in te zien voor sociologie e.d. om te bestuderen. Vooruit, een

> Zone am Rande der bildenden Kunst hat wohl ihre Berechtigung.[p. 21]

Aan enige toegeeflijkheid ontkomt Fischer uiteraard niet, nadat hij ook vormende kunst met begrip associeerde en strikte afbakening onder de noemer van begrip resp. idee ontweek. Intussen houdt hij niet zozeer een pleidooi vóór wat hij als vormende kunst beschouwt, maar uit hij veeleer een noodkreet over

> die Okkupation der bildenden Kunst und ihres Wesenskerns durch die ganz anders ausgerichtete Konzeptkunst[, d.h.,] ihre »feindliche Übernahme«[, p. 22 weil] es […] mir als bildendem Künstler mit meinem ganz persönlichen Paket an Emotionalität und künstlerischer Erfahrung schwerfällt, mich in die oft kalte Welt der verwissenschaftlichten Kunst-Konzepte einzufühlen[. pp. 21-22]

Fischer herhaalt als zijn opvatting

> daβ das eher emotional und irrational bestimmte Feld der bildenden Kunst […] in seinem ureigensten Kern und Wesensverständnis nicht berührt werden kann.[p. 22]

Dan herhaal ik dat Fischer een verschijnsel als kunst ten onrechte zoiets als een wezen (lees ook: essentie) toeschrijft in de zin van ònveranderlijke eigenschappen. Hij wekt de indruk met twee maten te meten. Hij wenst als kunstenaar veranderend te werken, in die autonomie echter beschermd tegen ... verandering.
Maar waar maak ik me op mijn beurt druk over? Het gaat mij niet om Fischer, eh, persoonlijk. Ik benut zijn boek, waarop ik min of meer toevallig stuitte, als voorbeeld. Iemand vindt iets belangrijk. Dat is nu eenmaal zo, kan ook niet anders. Wat er m.i. echter vals is aan de poging ànderen van dat belang te overtuigen, betreft voorstelling als absoluut geldig. Zeg maar, van reële subjectiviteit naar de schijn van objectiviteit. Daartoe moeten dan – voorstellen van – absoluut van elkaar verschillende begrippen dienen. Ook Fischer raakt daardoor in de knoop, zodat hij zich als uitweg, wel zo oprecht, beroept op zijn

> ganz persönlichen Paket an Emotionalität[. p. 21]

Ja, dat

> wird […] nicht verwundern und mag entschuldbar sein,[p. 21]

maar dat doet resp. is het slechts door er principiële relativering van begrippen aan te verbinden. Op algemene geldigheid van allerlei veronderstelde begrippen dingt Fischer vervòlgens weliswaar – wat – af, maar houdt er voor zijn ‘redenering’ desondanks aan vast.
Indien de wetmatigheid van zgn vormende kunst zo autonoom is als hij ervan – en daarmee ervoor – veronderstelt, kàn er geen invloed op, waaronder bedreiging van, mogelijk zijn. Nee, die autonomie bestaat niet. Daarvan geeft Fischer in zijn boek zèlf talloze ... voorbeelden. Dat maakt het als persoonlijk verslag interessant, maar op z’n minst als opstel schiet de ... inhoud tekort. Neem zijn slogan:

> Kunst ist, was ein Künstler macht![p. 25]

Maar wat is dan … onderscheidend voor een kunstenaar? De schets van Fischer dekt m.i. wat idealiter èlk verantwoord lid van samenleving – hoezo autonoom? – bijdraagt, te weten

> [e]r setzt sich professionell mit dem Problem der Form auseinander und setzt bewuβt deren Sprachmittel ein. Er reflektiert seine Arbeit[. …] Er macht eine Entwicklung durch und verändert sich[. …] Er setzt sich bewuβt mit der […] Vergangenheit und Gegenwart auseinander. Er besitzt Phantasie und ein fühlendes genuines Denken, eine bildnerische Intelligenz, d..h. Bewuβtheit und Emotionalität.[p. 25]

Met wat hij als laatste ‘eigenschap’ opsomt, sluit Fischer wederom een cirkel. Een kunstenaar, oppert hij,

> erfindet und entwickelt aus seiner Vorstellung heraus seine eigene Kunstwelt. Sie ist seine Schöpfung.[p. 25]

Maar die “Vorstellung” op enig moment komt voort uit en is gericht op ... samenleven, nogmaals, dat kàn niet anders. Niemand komt er zèlfstandig aan, want niemand bestaat volstrekt op zichzelf. En wàt iemand – nadere – vorm geeft, ook al blijft dat vergaand tot hemzèlf beperkt, behoort ... natuurlijk tot de wereld annex werkelijkheid in ruimste zin.
Als ik er nog iets van een redenering van probeer te maken, gaat Fischer er m.i. van uit dat er ruimte moet zijn voor maaksels waarvoor de – individuele – maker slechts dwang (lees ook: motivatie) van hemzèlf ervaart. Voor een kunstenaar vindt hij gelden dat

> [s]eine Motivation [...] eine letztlich verborgene [ist], etwas quasi Privates oder intimes, etwas Irrationales oder Subjektives, das eigentlich niemand etwas angeht.[p. 27]

Begripsmatige òntoegankelijkheid van motief geldt eveneens algemeen. Hoe dan ook, hij noemt dat autonomie, maar bedoelt vrijheid waarbij

> [d]ie freie [...] Formulierung einer Figur […] mit der Freiheit der gewählten Mittel übereinstimmen [muβ].[p. 33]

Van vrijheid is duidelijker dat zij voorwaarden telt. Ofwel, vrijheid is nooit ... absoluut, maar betrekkelijk. Over voorwaarden heeft Fischer het niet. Kennelijk denkt hij dat ònvoorwaardelijke vrijheid mogelijk is. Autonomie, dus. En daaruit volgt dan, zo lijkt Fischer te concluderen, het absolute (!) rècht voor de kunstenaar op nodige en voldoende voorwaarden zich aan maaksels àls kunst te wijden. Wat een kunstenaar volgens hem daarom kenmerkt,

> ist die Fähigkeit, eigenständig und eigengesetzlich zu formulieren und Formorganismen – Formgestalten – zu erfinden.[p. 26 Ich] wünsche [...] mir [...] eine komplexe autonome bildende Kunst, die die freien Mittel emotional, kraftvoll, phantasievoll und lebendig einsetzt. Unter Komplexität verstehe ich natürlich nicht die Vermischung aller Medien oder Stile […], sondern die Entfaltung möglichst vieler Fähigkeiten des Künstlers[. p. 174]

Niemand leeft echter “eigenständig und eigengesetzlich.” Wie dat beweert en, erger nog, zich ernaar probeert te gedragen, heet asociaal. Naïef wil iederéén dergelijke voorwaarden ‘als vanzelf’ geborgd krijgen. De werkelijkheid is echter ànders. Relevante vrijheidsvoorwaarden boden vroeger slechts afkomst en/of verlichte opdrachtgevers, tegenwoordig tevens de verzorgingsstaat. Het verlanglijstje dat Fischer voor kunstenaars indient, komt overigens sterk overeen met wat zgn wetenschappers menen wat fundamenteel wetenschappelijk bevordert.
Zo laat zijn boek zich o.a. lezen als relativering van veronderstellingen die hij aanvankelijk abusievelijk als absoluut geldig oppert, echter zònder ze àls veronderstellingen te wijzigen. Hij blijft op autonomie hameren, zoals met de opmerking dat

> [d]er »Inhalt« des Kunstwerks [...] sein Eigenleben [ist], seine Lebendigkeit.[p. 49]

Daarentegen telt m.i. – ook – zo’n maaksel als teken. Wat Fischer dan benadrukt, vooruit, is dat het de maker tijdens het maken – vooral – gaat, nota bene àls kunst moet gaan, om de wisselwerking tussen teken-in-wording en betekenis-in-wording voor ... hemzèlf. Vandaar die behoefte aan vrijheid, want

> [d]er Inhalt [...] der Kunst kann […] nicht gewollt und beabsichtigt werden, er entsteht ohne Vorsatz, er ist etwas Werkimmanentes, nicht »Aufgeladenes«.[p. 49]

Maar, als evolutionair georiënteerde vraag, waaròm doet iemand die moeite? Fischer overweegt niet verder:

> Ich meine, daβ Kunst machen einfach ein Urbedürfnis des Menschen ist: etwas zu gestalten, zu erfinden und zu formulieren.[p. 50]

Dat is … natuurlijk géén antwoord op de vraag, biedt géén criterium voor, wat al dan niet àls kunst telt. Voor Fischer is

> Kunst – ich meine natürlich bildende Kunst – [...] ambivalent in der Wirkung und im Ausdruck. Deshalb ist sie nicht geeignet, eindeutige Inhalte zu vermitteln.[p. 51]

Wat hij kennelijk niet beseft, is dat èlk teken ‘open’ staat voor vrijwel willekeurige interpretatie. Want een teken (lees ook: informatie) is afstemmingsmiddel. Wie iets-als-teken voortbrengt probeert tot wie hij het richt – dat is overigens vaak tot hemzèlf – ermee tot (een) gedrag(ing) te bewegen die hem, de voortbrenger, past. Samengevat, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Dan beweert Fischer met zoveel woorden dat een kunstenaar zijn werk(ing) gaandeweg tot voltooiing ervan – voornamelijk – tot ... zichzèlf richt. Of is dit vooral mijn ‘eigen’ opvatting? Wanneer iemand toch vooral in en met zichzèlf ... communiceert met noodzakelijkerwijs intermediaire tekens, is het maar de vraag of het resulterende teken – nog – begrijpelijk is voor iemand anders. Zo’n verklaring geeft Fischer niet. M.i. ten onrechte ... maakt hij er maar weer een veronderstelling van:

> Kunst ist eben so komplex und kompliziert, daβ sie nur von einem kleinen Teil der Bevölkerung verstanden werden kann. Sie ist wirklich elitär, davon bin ich überzeugt.[p. 51]

(Ook) dat vind ik misleidend. Er zit m.i. de opvatting achter dat Fischer zichzèlf niet alleen als uitzonderlijk beschouwt, ja dat is iederéén ‘alleen,’ maar door de manier waarop hij meent dat hij dat àls kunstenaar is, erkenning als bevóórrecht verdient. Dat zou dan de grondslag bieden voor de exclusief verlangde vrijheidsvoorwaarden. Toch nogal asociaal? Een zgn kunstenaar kan hoogstens lid raken van de zgn hofhouding van de machtselite, maw dienend. Dat kan inderdaad zelfs lukken als zgn dissident. Daarvoor kan de kunstenaar zich àls autonoom presenteren, maar de elite weet wel beter en verzekert zichzelf met sponsoring van wèrkelijke verhoudingen. Wie van machthebbers waardering verwacht voor wat meerduidig is “in der Wirkung und im Ausdruck,” vergist zich met risico van dien; zij (over)heersen doorgaans immers volgens valse ontkenning van – dynamiek van – variëteit. Van wie tekens tot zichzèlf blijft richten en zich daarmee zelfverklaarde elite acht, heeft de wèrkelijke elite echter niets te vrezen. Voor de kunstenaar koestert Fischer desondanks de waan van verhevenheid, want

> Erkenntnis ergibt sich aus Reflexion und Intuition. Allerdings nie voraussetzungslos, und darum ist die Wahrnehmung von so etwas komplexem wie Kunst auch heute noch eine elitäre Angelegenheit, die nur einem kleinem Kreis von Interessierten und auch nur einem Teil der sogenannten Gebildeten möglich ist.[p. 55]

Waar is Fischer bang voor? Concurrentie? Om zijn marginale positie in de hofhouding te verliezen? Wie zèlf niet kan voorzien in voorwaarden voor vrijheid, is daarvoor van anderen afhankelijk. Wie voor zulke kosten e.d. moet opkomen, weet dat beroep op autonomie onzin is. Fischer houdt in zijn zelfvoorzienende illusie echter vol dat

> das »Wie« eines Kunstwerks, seine autonome Wirkung, sein unmittelbarer Eindruck und seine Form, das Entscheidende [ist].[p. 56] Das nicht »bedeutende«, nicht hinweisende Werk, das sich selbst genügende Kunstwerk also, bedarf keine Erklärung![p. 94]

Hij blijft bezwaar maken tegen conceptuele kunst als

> durch ihre »Bedeutung« aufgeladenen Hervorbringungen[, p. 71]

ik vermoed omdat hij betekenis associeert met een opdrachtgever enzovoort, en daarom strijdig met de door hem veronderstelde autonomie àls kunst. Als betekenis in het geding raakt, geldt volgens hem dat

> es [...] um ganz andere, der bildenden Kunst wesensfremde Absichten geht[. …] Alle der Konzeptkunst verpflichteten Äußerungsformen sind in erster Linie durch ihren Inhalt geprägten »Botschaft« verbunden[. p. 71]

Een boodschap voor een ànder bezorgen? De opvatting van Fischer komt erop neer dat een kunstenaar zich daarvoor niet leent. Autonomie, nietwaar? Maar èlke ‘gegeven’ vorm is àls teken bedoeld, dus om betekenis aan – mee – te geven resp. eraan te ontlenen. Daar ontkomt zgn vormende kunst dus evenmin aan. Het ene teken is als materiële ... vorm vergankelijker dan een andere. Vormende kunst die Fischers voorkeurs heeft, is materieel bestendiger. Wat er onlosmakelijk aan ... inhoud mee samenhangt, zo redeneer ik dan maar, verkrijgt daardoor dus juist èxtra nadruk.
Wat Fischer stoort, is dat tegenwoordig zelfs voornamelijk voor kunst doorgaat waarvoor de maker

> im eigentliche Sinne keine spezifisch künstlerische Begabung braucht[, p. 91]

alsof er voor waardering van zulk vermogen ... absoluut geldige criteria zijn. Hij verzet zich tegen wat

> dann jedwedem Dilettantismus Tür und Tor öffnet[, p. 85] ein Schlag ins Gesicht eines jeden künstlerisch empfindsamen Menschen.[p. 109]

Om zo'n 'zaak' te winnen, nog afgezien van de zoveelste cirkelredenering, lijkt mij juist voor voorrang voor vormende kunst volgens zijn opvatting ervan onhaalbaar. Ik ben het overigens ook niet met hem eens. Het is niet dat ik zoiets als een tegenovergestelde opvatting heb. Ik vind grondiger dat Fischer met onhoudbare verabsoluteringen de bevordering van vrijheid-van-vormgeving eerder belemmert dan bevordert, nou ja, voor zover ook maar iemand zijn 'argumenten' probeert te volgen. Mijn onderhavige kritiek erop helpt stellig evenmin, want daar kijkt – ook – geen mens naar. Tenslotte wijst Fischer zèlf er toch maar op, nee,

> [e]s gibt also keine Gesetze der Kunst [und e]s gibt eigentlich keine Freiheit an sich[. p. 189]

Beter laat dan nooit.

104.5

Als ik er wat langer over nadenk, vind ik zijn bewering passen in wàt Richard Wolin ermee beweert in **Heideggers kinderen. Hannah Arendt, Karl Löwith, Hans Jonas en Herbert Marcuse** (Atlas, 2003, oorspronkelijk engelstalig 2001). Wolin rekent tot

> de aangeboren zwakheden van de mandarijnse intellectuele traditie [...] een aristocratische minachting voor sociaal-historische overwegingen, en een voorliefde voor inhoudsloze speculatieve beweringen.[p. 299]

Want wat is er, eh, intellectueel aan dergelijke "minachting" resp. "voorliefde"? Dat lijkt mij daarentegen allemaal nogal ònnadenkend enzovoort. Zgn mandarijnen, zeg pleonastisch ook maar de leden van de aristocratische elite, ontlenen er m.i. hun heersende ... kracht aan. Dat is in die zin "aangeboren" dat de ene generatie die posities, zo mogelijk versterkt, probeert door te geven aan de volgende. Als dat lukt, resulteert een dynastie als "traditie." Dergelijke dan onvermijdelijk totalitaire continuïteit vergt zoiets als een ideologie, klopt, "speculatieve beweringen." Die zijn dus echter allesbehalve "inhoudslo[os]." Wie machthebbers bruikbare ideeën leveren, verdienen hun erkenning als ... intellectuelen. Dat dient misleidend als kwaliteitsmerk. Het bruikbaarst voor – vrijwel altijd cynische – heersers zijn zgn intellectuelen die zèlf – zijn gaan – geloven in wat ze opperen. Wellicht hopen zulke dienaars ermee de heerschappij te kunnen overnemen. Dat is àltijd een illusie.

104.6

Zie je zèlf, zomaar weer een week, hoe de uren 'aantikken' die je als vraagbaak met, nota bene, antwoord-terwijl-u-wacht enzovoort besteedt?

104.7

Lezen hield ik niet vol, dat werd bladeren. Ik heb het over **Über die Grundlagen einer universalen Methode der Philosophie** (Gehlen, 1969) door Wolfgang Hirsch. Hij gaat ervan uit dat

> allem, was eine direkt oder indirekt erkennbare Eigenschaft hat, Existenz zuzuschreiben [ist].[p. 9]

Wat Hirsch echter nalaat, is om er onderscheid volgens, zeg maar, momenten (lees hier ook: dimensies) aan te verbinden. Zoals Charles Peirce dat drieledig doet, laat zich er m.i. aan àflezen: tussen object (Hirsch: Existenz) en interpretant (Hirsch: erkennbare Eigenschaft) bemiddelt teken (Hirsch: schreiben). Mijn indruk is dat Hirsch zijn grondslag daarentegen nogal eenzijdig ontleent aan het, vooruit, objectieve moment als

> fin Versuch, für die Begriffe Zeit, Raum und Kausalität Definitionen zu gewinnen, die von fiktiven Elementen und Vorrausetzungen frei sind.{p. 18]

Maar welke, immers ònvermijdelijke, veronderstelling(en) doet hij dan wèl? Volgens hem

> besteht [...] das Ziel aller philosophischen Wege […] darin, das Seiende als Seiendes zu betrachten. […] Zu diesem […] Ziel fügt sich noch die Erkenntnis, daβ die einzige reale Gleichheit, die ein Objekt besitzt, die Identität mit sich selber ist[. p. 19]

Maar over … kennis … gesproken, eerder beweert Hirsch met zoveel ... woorden dat (een) eigenschap dient als maat(voering) van werkelijkheid. Mijn uitbreiding van Peirce's triade tot een enneade komt o.a. daarop neer. In noem die ... eenheid echter geen eigenschap, maar (een) gedrag(ing). De identiteit ervan in de zin van ènkelvoudig, uniek ... bestaand is op z'n enneadisch niet exclusief ontleend aan een object, maar eveneens aan de situatie waarin dàt object verkeert. Kortom, de identiteit annex identificatie van (een) gedrag(ing) is nooit enkelvoudig, maar principieel samengesteld (en daarom geeft de aanduiding àls eigenschap in de zin van iets-èxclusief-van-een-object aanleiding tot begripsmatige vernauwing). Dat geldt recursief door de beide samenstellende (f)actoren op hun beurt èlk als (een) gedrag(ing) te duiden, enzovoort. Dat biedt voor willekeurig bereik de ... grondslag voor een ... methode voor samenhangende uitdrukking (lees ook: modellering) van gedragsmatige verschillen: Metapatroon.
Hirsch noemt eigenschap weliswaar kenmerkend voor kennis en bijgevolg van werkelijkheid, maar hij verschuift zoiets als de eenduidigheidseenheid er niet naartoe. Daarvoor, nou ja, voor zover ik zijn verhaal nog kan volgen, handhaaft ook hij object. Daardoor krijgt hij verschillen niet samenhangend verklaard. Hirsch probeert het met de aanvullende veronderstelling van

> realen Zustand[. Um den [...] ohne eine Anwendung von Axiomen zu definieren, ist es notwendig, ihn als eine besondere Form des Existierens darzustellen.[p. 31]

Ik herhaal dat hij daarmee wel degelijk e.e.a. ... veronderstelt. Ik vermoed dat hij bedoelt dat zij zich voor zijn begrip van toestand niet beroept op begrippen van tijd en ruimte. Hoe dan ook, wat vindt Hirsch er ... ànders aan? Hij lijkt naar toch, zelfs principieel, naar eigenschappen te verwijzen met de opmerking dat

> [d]as Existierende (Seiende) [...] nur das Merkmal der Teilbarkeit [hat].[p. 31]

Dat vind ik op mijn manier dus ook, met telkens (een) gedrag(ing) àls nader verbijzonderd. Ik beschouw dat echter niet als ònderdeel van een ènkele omvattende 'eenheid,' maar als resultante van samenloop van – altijd – twee (f)actoren, de ene dienend als object, de andere als situatie. Hirsch volgt echter de insteek van deling (hiërarchie) ipv samenstelling (interdependentie). Zo noemt hij

> jede[n] realen Zustand [...] eine qualifizierte Summe von Objekten, [… wobei] es gleichgültig ist, ob man etwas Existierendes als eine Summe von Objekten oder als ein einzelnes Objekt bezeichnet[. p. 32]

Volgens mij geeft Hirsch aan dat hij de werkelijkheid als hiërarchie een recursieve structuur toedicht. Ik wijs hiërarchie àf, recursie echter beslist niet. Dat biedt structuurmogelijkheden overeenkomstig gedragsmatig wederzijdse afhankelijkheden (lees: interdependentie). De relativering die Hirsch voorstelt, verschilt m.i. overigens niet van wat systeemtheorie toestaat, dwz een element kan op zijn àls systeem opgevat worden. Hirsch maakt ervan:

> [D]aher können wir jeden realen Zustand auch als ein qualifiziertes Objekt und jeden seiner Teile als ein ihm ungleiches Objekt betrachten.[p. 32]

Wat ik onder situatie versta, verschilt van hoe Hirsch toestand opvat. Althans, hij lijkt toestand slechts te zien als noemer voor een verzameling van objecten. Er gaat volgens hem géén invloed van een toestand uit òp een object dat erin 'verkeert.' Beïnvloeding kent hij uitsluitend toe aan objecten op elkáár, en voor zover ze dat doen, telt hij ze – daarom – tot hun gezamenlijke toestand. Zo houdt hij het voor

> zweckmäβig, jedes Verhältnis zwischen zwei Objekte, die […] summiert einen realen Zustand bilden, als ein gegenseitiges Determinieren zu bezeichnen[. p. 34]

De wisselwerking louter zowel uitgaand van als bestemmend voor objecten kan echter een willekeurig aantal objecten betreffen. Hirsch beperkt zich in zijn uitleg telkens tot twee, maar voor een praktisch relevante grondslag is dat uiteraard onvoldoende. Ik veronderstel beïnvloeding daarom inderdaad wederzijds, maar principieel met twee |(f)actoren. Met een bepaald object 'aan de ene kant' veronderstel ik àlle andere gedragsmatig relevante objecten bijelkaar genomen (!) 'aan de andere kant.' Het is die 'verzameling' die ik situatie noem, waarin het object-aan-de-ene-kant overigens eveneens (!) verkeert. Zo nodig resp. mogelijk laat zich zo'n situatie op haar beurt gedragsmatig ontlenen. Dat gebeurt, geborgd door regels van recursiviteit, per gedrag(ing) dus consequent tweeledig (en valt daardoor overzichtelijk vol te houden al naar gelang behoefte bestaat aan – nadere – verbijzonderingen).
De reden waarom ik de eenheid van gedrags- annex begripsmatige eenduidigheid 'verklein' tot (een) gedraging (ipv entiteit resp. object zoals nog alom gebruikelijk), is dat ... zo'n verondersteld object in verschillende (!) situaties kan verkeren tèlkens resulterend in (een) gedrag(ing) als het ware 'door' dat object en die situatie ... samen. Hetzèlfde object, maar een àndere situatie? Precies, ànder(e) gedrag(ing)! Wat stelt Hirsch voor ter beoordeling e.d. van eenduidigheid? Volgens mij veronderstelt – ook – hij dat een object ... verandert. Want hij wijst op

> die geschichtliche Natur des realen Objekts[. p. 36]

Die vindt hij vòlgen uit

> die Identität jedes Wirklichen mit einem Zustand[. p. 36]

Daarmee kiest hij m.i. voor toestand als differentiële identiteitsfactor. Ja, een toestand geldt voor een nog weer omvattender ... toestand als object en

> [m]an kann daher jeden realen Zustand auch als ein historisches Objekt bezeichnen.[p. 36]

Maar àls object, zo meen ik Hirsch althans eerder te hebben begrepen, is de desbetreffende toestand een ànder object dan de objecten die het àls toestand omvat. Wanneer Hirsch dan concludeert dat

> [d]ie realen Zustände [...] gleichsam die elementaren Quanten der Geschichte sind[, p. 36]

wijst hij voor een … methode daarom m.i. de verkeerde kant op. Mis! Het zou passen resp. raken, indien hij toestand als een verbijzonderingsbegrip ipv verzamelbegrip aangenomen had. Nogmaals, een dèrgelijke ... toestand noem ik (een) gedrag(ing). En een object is er niet de enige bepalende (f)actor van. Dat is àltijd een situatie óók.
Met gedragsmatige eenduidigheid als criterium erken ik dus 'pas' identiteit van/ voor een, zeg maar, situationeel deelobject. Maar door ze als deelobjecten te ervaren, veronderstellen 'we' kennelijk een object waarvan ze zulke ... historische delen zijn. Voor hun samenhang kan echter niet nòg maar eens een situationeel deelobject 'zorgen.' Dat zou immers leiden tot oneindige regressie. Er is een zgn kunstgreep nodig. Mijn voorstel luidt om een object daarvoor een nul-identiteit toe te kennen. Via 'zijn' nul-identiteit hangen de – identiteiten enzovoort van de – situationele delen van het object in kwestie samen. Inclusief die veronderstelling vind ik pas een stelselmatige methode beschikbaar.

104.8
Ik stel voor om aanduidingen domein en stelsel met zgn schaalniveaus te associëren, zie o.a. Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen. Dan telt voor domein variëteit niet, voor stelsel wèl. Daardoor verschilt de passende informatiekundige grondslag. Voor een domein volstaat enkelvoudige begripsidentificatie. Die moet voor – het – stelsel daarentegen samengesteld zijn.
Als variëteit opgaven kenmerkt, kàn de domeinaanpak voor begripsidentificatie ònmogelijk voldoen, punt. Vooralsnog is de stelselaanpak echter helaas vergaand onbekend. Dat verklaart allerlei problemen met – digitale voorzieningen voor – informatieverkeer.
Exemplarisch voor informatiekundig gebrek vind ik ook weer **Applying Domain-Driven Design and Patterns** (Addison-Wesley, 2006) door Jimmy Nilsson. De schrijver noemt zich een ontwikkelaar (lees wat mij betreft: programmeur). Blijkbaar heb ik de titel aanvankelijk verkeerd opgevat. Ik verwachtte een verhaal over ontwerp(en). Ik was vooral benieuwd naar wat Nilsson onder domein verstaat. Maar hij behandelt prompt ... ontwikkeling. Inderdaad, zijn titel begint zelfs met "applying." En een ontwerp ... toepassen is dan ontwikkelen. Maar ontwikkelen vergt toch àltijd enig, al dan niet gaandeweg ... ontwikkeld, ontwerp?
Nilsson meent blijkbaar dat een ontwerp "domain-driven" moet zijn. Is dat iets bijzonders? Voor zover ik kan herkennen dat Nilsson er iets over opmerkt, bedoelt hij ermee dat het belang van het resultaat telt, dus wat belanghebbenden (lees vooral: zgn gebruikers) er per saldo voordelig aan hebben.
Tja, als ... ontwerper vind ik er niets bijzonders aan, integendeel. Dat vindt Nilsson kennelijk wel. Ik vrees dat hij nogal representatief is voor ontwikkelaars (lees voorts ook: ict-ers) met hun valse retoriek. Nilsson blijft het bij ontwikkelsuggesties, dwz gericht op toepassing van digitale technologie (ipv toepassing ervan voor gebruikers e.d.), houden met zéér beperkt bereik zoals ik dat als domein aanduid. Eindelijk tref ik zijn zelfs nadrukkelijke bevestiging aan:

> This book is [...] merely about architecture and design for **one** service or **one** application.[p. 354]

Nog ervan afgezien dat hij nauwelijks ingaat op ontwerpen voor resultaatgerelateerde behoeften toont ook Nilsson nergens zelfs maar het geringste besef van behoefte(n) aan stelselmatig bemeten voorzieningen voor informatieverkeer.

104.9

Over – voorwaarden voor – eenduidigheid van uitdrukking blijft wijdverspreid misverstand bestaan. Zo merkt Hermann Noack, in **Allgemeine Einführung in die Philosophie** (zie ook **aantekening 104.2**), op dat

> [es e]ine eindeutige, allgemein gebräuchliche „philosophische Terminologie“ […] zunächst nicht […] gab[. p. 19]

Maar waaruit … bestaat zo'n verzameling aanduidingen volgens hem? Dat hij ze èlk enkelvoudig opvat, maak ik op uit zijn vervolgopmerkingen dat

> [d]ie genannten Substantiva und andere, mit denen die Denk- und Erkenntniskraft der Menschen, ferner Verba, mit denen deren Tätigkeit bezeichnet wurden, wechselten im damaligen Sprachgebrauch der Schulen und der einzelnen Denker.[p. 19]

Dat doen ze nota bene nog steeds, dwz zowel – zulke ènkele – termen veranderen van betekenis als betekenis van een gelijkblijvende term verandert. Noack beweert dan dat

> groβenteils [... d]arin [...] Schwierigkeiten der philosophisch-historischen Interpretation […] bestehen[. p. 19]

Sterker nog, als het zo ... is dat – interdependente – variëteit de wèrkelijkheid kenmerkt, schieten enkelvoudige termen in eenduidigheidsvermogen tekort voor èlke interpretatie. Nodige en voldoende eenduidigheid vergt een samengestelde (begrips)aanduiding annex – identificatie. In enneadische ... termen: signatuur èn context. Volgens die grondslag biedt Metapatroon een methode voor stelselmatige – uitdrukking van – begrippenordening.
Ook Noack stelt m.i. een terminologische eis die ordening beperkt tot een zgn domein, zeg maar een afbakening die variëteit abusievelijk probeert uit te sluiten. Zo is het vaak averechts dat niet alleen

> Wissenschaft und Philosophie (in engerem Sinne) [...] sich erst ihre **Sprache** suchen […] muβten […] – wie wir es heute an den „Fachsprachen“ der Einzelwissenschaften beobachten können.[p. 19]

Willekeurige bemoeienis gaat alom mank aan gebrek aan samenhang die 'als het ware' opgelegd wordt door de eis van enkelvoudige ipv samengestelde begripsidentificaties. Met dat stelselmatige besef valt filosofie (lees wat mij betreft ook: informatiekunde) kwalitatief van vak- annex domeindisciplines te onderscheiden. Noack ziet er daarentegen ook voor filosofie nog een probleem in dat

> der unterschiedliche und schwankende Sprachgebrauch […] die Einbürgerung einer einheitlichen und verbindlichen „philosophischen Fachsprache“ erschwerte.[p. 19]

Het is dwaling wèrkelijke verschillen middels terminologie op te willen opheffen. Wat helpt, maar dat vergt verruiming van schaalniveau van domein naar stelsel, is erkenning van verschillen waardoor voorts samenhang ertùssen ... eenduidig kan worden aangeduid, enzovoort. Erkenning, laat staan bevordering, van evenwichtige

verhoudingen (!) lukt dus niet, nooit met een naar zijn aard eenzijdige domein- annex dominante taal.

104.10
onderwerp: schaduwcongres :-)

Jij hebt het stellig druk met het a.s. congres **Standaarden, openheid en autonomie** nav 20 jaar Forum Standaardisatie. Kon jij desondanks intussen – wat verder – nadenken over de implicaties van de veronderstelling van domein en stelsel als zgn schaalniveaus voor, eh, standaarden, openheid en autonomie? Uit het congresprogramma vind ik dat helaas niet blijken. Liggen beide 'artikelen' die ik op jouw initiatief schreef[, zie Wallet stelselmatig verklaard: structuurbegrippen van maatschappelijk informatieverkeer en Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen,] inmiddels op de bodem van de spreekwoordelijke bureaulade? Maar als iedereen, nota bene zònder dat te beseffen, bepèrkt domeingericht bezig blijft, zijn zulke domeinen weliswaar èlk autonoom, maar voor elkaar gesloten. Hoezo open? Er is dan geen stelsel, zelfs geen kijk erop.
Moet ik soms ook een congres houden? Over hoe ik FS vergeefs alweer twintig jaar tot stelselmatige insteek probeer te bewegen? Alsjeblieft, doe iets, eindelijk, volgens dat onderscheid tussen domein en stelsel. Laat FS zich met voorrang op voorwaarden voor stelselmatigheid richten. In die 'artikelen,' met nogmaals dank voor je aansporing, nee, helemáál vergeefs waren mijn pogingen niet, :-) licht ik nog maar eens toe welke voorwaarden (vooruit, lees ook: standaarden) dat vooràl zijn. Ze betreffen structuur van begripsidentificatie berekend op eenduidige ordening van verschillen-in-samenhang.
Is er nu ècht niemand die je ermee, ik zou zeggen allereerst maar eens informeel, durft te benaderen? Komt ook zelfs geen ènkel FS-lid ervoor in aanmerking? Zo nee, dan erken je àls (B)FS feitelijk dienaar van versnipper(en)de domeinbelangen te zijn. Wanneer praten we erover door? Hopelijk heb je tijd spoedig ná genoemd congres.

104.11
Want, over debiteuren gesproken, voorschieten van gemaakte kosten voor nota bene gevraagde diensten die ook geen uitstel duldden, houdt Information Dynamics niet vol.

104.12
Ik begrijp dat [zij] de informatie die met de rotonde over autorisaties verzameld wordt – verder – wil[len] bewerken voor overzichtelijker presentatie. Is dat overigens waar, eh, Datalab mee bezig is? Hoe dan ook, prima (lees: ze gaan hun gang maar). Maar ... ik heb twee opmerkingen.
a. Het blijft op die manier dus een zaak van de informatierotonde om autorisatie-informatie te vergaren. Voor informatiesystemen die erbij gekomen zijn, ontbreken daarvoor echter nog aansluitingen op de rotonde. Dat gaat de controlerend accountant dus aan het autorisatiebeheer missen. Is intussen niemand, eh, verantwoordelijkheid om bedoelde aansluitingen passend èn volledig te houden?
b. Wat is de aard van de overzichten over autorisatie waarvan de presentatie inderdaad 'mooier' kan? Ervan afgezien dat er èxtra kosten mee gemoeid zijn, als dat samenvattende informatie betreft, moeten vervolgens desgewenst afzonderlijke autorisatiebepalingen nader worden getoond om er daadwèrkelijk eventueel wat aan te kunnen doen. Daarin voorziet de informatierotonde, wel zo praktisch.

104.13
Een verandering betreft de grondslag van administratieve behandeling. Volledige controle kan door steekproefsgewijze controle worden vervangen. Overigens moeten medewerkers zowel bereid als in staat zijn om de voorzieningen voor steekproefsgewijze controle deskundig te gebruiken. Dat vergt behoorlijk wat, zeg maar, statistisch begrip en dàt moet iemand ooit degelijk aangeleerd hebben. Zolang het een betrokken medewerker aan dat begrip ontbreekt, kan z/hij onmogelijk met de gewijzigde procedurele opzet overweg. Dat zou daarentegen tot moeilijkheden leiden en geef daarom zo'n medewerker ànder werk waarvoor z/hij de grondslag enzovoort wèl beheerst.

104.14
Heb je binnenkort tijd voor een wat uitgebreidere ontmoeting? Graag verneem ik wat "financiële infrastructuur" van Rechtspraak èn voor rechtspraak volgens jou dekt, en wat niet.

104.15
Hij vordert weliswaar prima, maar is nog niet klaar.

104.16
Daarmee probeer ik te schetsen wat ik begrijp als – structuur van – jùllie informatiebehoeften. Aldus gedocumenteerd kan jij toetsen resp. laten toetsen of dat al dan niet klopt. Zo nee, dan kan je tijdig (!) corrigeren. Wat uiteraard pràktisch telt, is dat Martijn Houtman een zowel volledig als precies idee krijgt. :-) Dat helpt het vlotst aan passende voorzieningen.
Mocht je aan- en opmerkingen hebben, kan ik me voorstellen dat je de voorkeur geeft aan mondelinge discussie erover.

104.17
Het is noodzakelijk (!) dat voorzieningen voor autorisatiebeheer eveneens zgn stelselmatig zijn wat betreft zowel aldus ruimere opzet als – daardoor – werking ervan. [De ict-afdeling] lijkt echter van stelselmatigheid hoe dan ook nog nauwelijks besef te hebben. Wat is dat? Hoe krijg je dat voor elkaar? Van beperkte insteek getuigde helaas ook weer het moeizame overleg, met alom (!) verspilling van tijd en geld van dien, over aansluiting van de nieuwe [toepassingen].
Er is uiteraard niets tegen verfraaiing van presentatie, integendeel, maar altijd voorop moet erkenning staan van aan wèlke informatie samenhangend behoefte is. Ook is er niets tegen verspreiding van informatie over diverse zgn toepassingen met evenzovele aparte registers (lees hier ook: databases), sterker nog, dat heeft vaak zelfs de voorkeur. Of het nu om autorisatie gaat, of om wat dan ook, er kunnen echter óók taken zijn waarvoor informatie uit zulke verschillende registers benodigd is. Dat is dus o.a. met financieel beheer van griffierechten e.d. aan de orde. Daarvoor is dan, het is niet anders, een aanvullende voorziening nodig. Inderdaad, zoals de informatierotonde. Die biedt de vóórwaarde voor tevens stelselmatige ... presentatie.
Het blijft modderen, zolang [de ict-afdeling] de noodzaak van zo'n aanvullende voorziening niet begrijpt. En zich er uit onbegrip tegen verzet, nou ja, niet eraan meewerkt. Doen 'ze' dat wèl, en wanneer 'ze' daarvoor een betere 'rotonde' hebben, prima, nogmaals, doen 'ze' dat wèl, pas dàn kunnen 'ze' ook zèlf beheer adequaat faciliteren van wat door gekozen indeling van registers aanvullend nodig is en blijft voor taken die door zo'n indeling worden 'dwars' gezeten.

Ik kan me niets eens meer herinneren :-) hoe lang geleden ik al begonnen ben ervoor te pleiten dat [de ict-afdeling] beheer van de informatierotonde en klein onderhoud eraan verzorgt. Mijn verklaring ervoor dat het maar niet lukt, is dus dat ‘ze’ niet verder – kunnen – kijken dan telkens een apàrte toepassing inclusief ‘eigen’ register. Tja, dan ‘zie’ je domweg de noodzaak van – het alsnog leggen van enig – verband ertùssen niet. Wie denkt dat fraaiere presentatie van iets aparts voorziet in samenhang, begrijpt er helaas nog steeds niet van. Om dat business intelligence te noemen helpt ook al niet.
Daar, maw aan consequent stelselmatig begrip, komt [de ict-afdeling] op eigen – gebrek aan – kracht niet aan toe, zeker niet op redelijke termijn. Nee, zo iemand als ik, dwz een buitenstaander, krijgt ‘ze’ nooit zover. De aanzet kan wèrkzaam m.i. slechts van de Raad voor de rechtspraak komen. Maar hoe komt dáár iemand zo ver dat z/hij [de ict-afdeling] ... zo ver opdracht verstrekt voor wijziging van grondig inzicht? Zo durft dáár blijkbaar niemand Michiel de leiding over zelfs maar een proef toe te vertrouwen. Terughoudendheid is voor een bestuurder overigens begrijpelijk.
Digitalisering? Daar is [de ict-afdeling] toch voor? Ach ...
Er is inmiddels toch wat haast bij overgang naar stelselmatigheid ...

104.18
Dankzij jullie gezamenlijke verkenning van welke aanpassingen [...] nodig zijn, kan [hij] naar verwachting spoedig een ruwe opsomming verstrekken van zijn eventuele werkzaamheden voor – verder – ontwerp en ontwikkeling.

104.19
ik maakte eerder mijn opmerkingen over benodigde kennis voor verantwoord gebruik van steekproefsgewijze controle uit bezorgdheid. Van [hem] begreep ik dat de medewerker die tot dusver controle doet, slechts volledige controle wenst te doen. Excuus als hij zich vergist èn voor mijn dan onterechte signaal.

104.20
Als tip stellig overbodig, maar onderschat ajb niet dat iemand zelfs bang kan zijn voor een steekproef als z/hij gewend is aan de (schijn)zekerheid van volledige controle. En daarom weigert volgens een andere grondslag te werken. Als je wilt kunnen vertrouwen op kwaliteit van gewijzigde uitvoering, zorg voor gedegen opleiding. Ga ook na of die beklijft. Zeg maar dat de medewerker rècht heeft op zulke zorg voor passend werk.

104.21
Graag laat ik Martijn Houtman vooralsnog wat verder vóórpuzzelen met de gewijzigde eisen waarover je hem inlichtte. Des te eerder lukt opstelling van een redelijke verwachting van wat hij ervoor moet doen en hoeveel tijd dat kost. Vertraging betekent dat hoe dan ook niet, integendeel. (Want) eigenlijk omvat de(r)gelijke voorbereiding het cruciale gedeelte van ontwerp(en). En dat is dan maar gebeurd. :-)

104.22
Zoals jij het me vertelde, klopt de vermelding op de website niet. :-) Er staat:

> voorRecht-rechtspraak is een initiatief van de Rechtspraak.

Wat initiatief betreft, moet volgens jou immers zijn: van een rechter. Met de rechter die jij noemde aan het hoofd verzorgt inmiddels de Rechtspraak(organisatie)

dergelijke voorlichting èn eventuele bemiddeling. Het klinkt allemaal reuze praktisch. Voor iemand die een geschil problematisch ervaart, begint dat met voorRecht-rechtspraak met – raadpleging van –

> de Verkenner[. Dat] is een digitale AI-assistent, waarmee u een gesprek voert om uw probleem beter te begrijpen.

Ik noem dat dan geen ... gesprek, maar vooruit. En het lijkt erop dat het daarbij om, eh, begrip door de Verkenner gaat. Want, zo luidt de uitleg,

> de Verkenner [...] stelt u vragen om uw situatie goed te begrijpen

gevolgd door het verstrekken van

> een overzicht van bruikbare informatie voor uw situatie en mogelijke oplossingen.

Dankzij zulke

> bruikbare informatie over uw rechten, plichten en mogelijke vervolgstappen [...] kunt u gemakkelijk zelf in gesprek gaan met de andere partij om het probleem met elkaar op te lossen.

En/of

> wanneer u het zelf niet lukt om het probleem op te lossen, kunt u zaakbegeleiding aanvragen via de website.

Voor als kortlopend bedoelde bemiddeling heeft de Rechtspraak op aanvraag een zgn zaakbegeleider beschikbaar

> om u en de andere partij te ondersteunen bij het vinden van een oplossing.

Als voorbehoud geldt – vooralsnog? – dat

> zaakbegeleiding [...] momenteel beschikbaar [is] in een aantal regio's. Ook ondersteunt niet elke rechtbank elk onderwerp.

Waarom 'het' ook hier uiteraard draait, is erkenning enzovoort van reële variëteit. Daarvoor geldt situatie (met context als, zeg maar, beschrijving ervan) inderdaad als relevante differentiële factor. Ik heb echter geen idee hoe daarin – voor dit gebruik – volgens zgn kunstmatige intelligentie wordt voorzien. Over verkennen gesproken, graag neem ik deel aan een ... gesprek :-) erover met iemand van het

> kernteam bestaande uit juristen, AI-specialisten, ontwikkelaars en ontwerpers.

Afgezien van facilitering van operationele taken, borgt zgn financiële infrastructuur verantwoording en controleerbaarheid. Dat vergt zowel expliciete als houdbare structurering van informatie over gebeurtenissen met/van o.a. financieel belang door-situaties-heen, stelselmatig, dus. In hoeverre zijn dergelijke voorwaarden voor voorRecht-rechtspraak – niet? – aan de orde. Hoe zit het dáár(voor) 'in elkaar'? Interessant!

104.23
Voor je worsteling met kiezen heb ik wel een tip. Gooi er een munt om. Als je beslist nòg een keer wil gooien, vind je de eerste uitkomst dus verkeerd. Op een keer herken je 'toevallig' bevestiging, klaar.

104.24
In voorzieningen die volgens het domeinbeginsel opgezet zijn, zit geen weeffout. Die kàn zo'n opzet immers onmogelijk hebben, omdat het slechts aparte draden, géén weefsel betreft. Dat kenmerkt pas stelselmatige opzet.

104.25

Het plezier waarmee ik **Voorbij de managementmaatschappij, De invloed van management op werk, democratie en vrijheid** (Lemniscaat, 2018) las, betreft mijn instemming met de analyse van Marjolijn Quené. Wat zij àls zgn managementmaatschappij schetst, kan daarentegen slechts verdrietig stemmen. Overigens vind ik haar aanklacht ruimer geldig. Mijn idee erover is stellig evenmin oorspronkelijk, maar – ook – ik heb de indruk dat een mens voor variëteit een bereik ... kent dat hem (lees ook: haar) schikt. Dat bereik verschilt ... natuurlijk per individu en per individu tijdens zijn levensloop. Maar voor iederéén geldt dat wat buiten zijn momentane variëteitsbereik valt voor hèm ongezond is. Daarom probeert hij variëteit erbinnen te krijgen, maar dat 'doet' hij vaak met stèrk overdreven maatregelen.
Als ik me tot – ervaring van – overbelasting ervaar, kan iemand het dan zoeken in volledige uitbanning van variëteit. Zeg ook maar extreme reductie. Hij mikt aldus op een ènkele, eh, optie en richt zich op onderdrukking van wat hij als afwijkingen ervan beschouwt.
Dat heet ook wel eendimensionaal. Of domeingericht, met domein om te beheersen volgens zo'n enkelvoudige orde.
Wat telt, is reductie volgens een ènkel criterium. Klopt, uiteindelijk is het macht. Wat kan variëren, is blijkbaar het vergaand exclusief geldig verklaarde machtsmiddel. Met geld als willekeurig uitwisselbare 'waarde' is het achteraf bekeken onvermijdelijk dat het ooit àls dat eendimensionale machtsmiddel zou gaan dienen. Dat vergt op zijn beurt een middel. En dàt is wat Quené voor de huidige maatschappij(vorm) aanwijst:

> management [als] heel overzichtelijk en daarom ook verleidelijk.[p. 27]

Dat is wat, herstel, managers, dus die zijn volgens haar vrijwel exclusief het financiële belang van zgn aandeelhouders gaan dienen en hebben daarbij zichzèlf niet vergeten. Tja, daardoor zijn andere belangen resp. wie verder allemaal moeten leven van evenwichtige erkenning enzovoort ervan ... natuurlijk niet verdwenen, maar wèl, zachtjes uitgedrukt, nogal in het gedrag geraakt.
Quené's uitleg vind ik treffend. Een eventueel aspect als geld ... geldt alom voortaan absoluut met als gevòlg

> dat een virtueel idee – de begroting – de werkelijkheid, de concrete activiteiten [...] bepa[a]l[t, ofwel] een gewenste winst [...] bepaalt wat er in de werkelijkheid moet gebeuren.[p. 19 H]et [is] belangrijker geworden om het budget goed te beheren dan om verantwoordelijkheid te dragen voor de kwaliteit van de [...] geleverde diensten of 'producten'.[p. 99]

En door willekeurig uitwisselbaar met exclusief geldig te verwarren

> bestaat de wereld uit markten [p. 31] en als die markt er niet is moet de overheid er maar voor zorgen dat die markt er alsnog komt.[p. 134]

Recht van gebeurtenis hebben aldus toenemend slechts transacties in de zin dat er – vooral – geld mee is gemoeid en door iemand – dat – geld valt te verdienen met als

> doel [strikt geldelijke] winstmaximalisatie voor de aandeelhouder, de investeerder of geldschieter.[p. 38 Management] redeneert [...] niet [...] vanuit de financieringsvraag [...], maar vanuit het rendement [...].[p. 40]

Inmiddels, zo stelt Quené, is

> de[ze] mentaliteit [...] dominant aanwezig in onze maatschappij.[p. 49]

Wat doet een, bijvoorbeeld, populist anders dan zich – proberen te – beperken tot een ènkele maatstaf en

> [a]l het andere kan, mag en moet hij negeren.[p. 50 Hij] hoeft niet te letten op de effecten van zijn doen en laten [er]buiten[. ...] Dat doet er [voor hem] immers niet toe[. p. 52 Met zo'n] manier van denken en doen [...] ontken[t iemand] echter het verschil tussen de aannames van de managementleer enerzijds en de realiteit van alledag anderzijds. Deze ontkenning is een bron van veel ellende in onze samenleving.[p. 56 D]e pluriformiteit die bij een democratie hoort en er onderdeel van uitmaakt[, ...] is per definitie niet te standaardiseren [in de zin van uniformeren], en is dus niet efficiënt[, p. 154]

althans niet volgens een ... dominant criterium zoals geld. Kenmerkend voor

> een democratische rechtsstaat is juist dat beslissingen op een andere wijze dan via een marktmechanisme tot stand komen. [... Er] vindt voortdurend een discussie plaats over het 'algemeen belang'[. p. 167]

Nou ja, zo'n discussie behoort er voortdurend te zijn. Het algemeen belang als evenwichtig bijgehouden verband tussen verschillende (!) belangen is en blijft volgens welke enkelvoudige, eenzijdige machtsoriëntatie echter volstrekt ònbegrijpelijk (en wie ervoor pleit plaatst zich prompt buiten zo'n heersende orde). Wat Quené onder managementleer verstaat, dient zgn neoliberalisme:

> In beide wijzen van denken handelt het individu in álle omstandigheden als homo economicus.[p. 59]

Maar zo wordt er door managers vooral mèt hem gehandeld. Daardoor

> wordt zijn werk gestandaardiseerd én draagt hij minder verantwoordelijkheid voor het geheel.[p. 77]

Nòg minder kans op erkenning van reële variëteit, want vrijwel iedereen

> hoeft alleen maar naar zijn eigen stukje te kijken[, p. 79]

althans, volgens de kijk beperkt tot geld annex inkomen. Van dergelijke financiële-winstgedreven fragmentatie, intussen nog maar eens aangejaagd door domeingerichte digitalisering, is

> [d]e keerzijde [...] zichtbaar: er is heel veel controle, maar er is steeds vaker ook gebrek aan overzicht en verantwoordelijkheid voor het geheel.[p. 81]

Wat Quené verduidelijkend voorts met winstoriëntatie associeert, is de behoefte aan voorspelbare winst. Dat wijst zij aan als reden waarom diensten àls producten 'verkocht' zijn gaan worden. Want kenmerkend voor een dienst acht zij dat

> een dienst […] alleen [kan] ontstaan in contact en wisselwerking met de afnemer. De dienstverlener heeft informatie van de klant nodig om zijn dienst te kunnen verlenen. Deze dienst kan per definitie niet precies van tevoren vaststaan.[p. 91] Het is dus onmogelijk om een dienst volledig te fragmentariseren en te standaardiseren[. p. 92]

Maar àls product raakt ook een ... dienst onderhevig aan eenzijdige bepaling vooràf, dus met uitsluiting van

> de dialoog en de wisselwerking tussen mensen.[p. 92] doordat [...] een dienst als een product wordt voorgesteld, is het vakmanschap of het beoordelingsvermogen van de medewerkers minder relevant.[p. 94]

Door de radicale marktfacilitering door de overheid is zij ook zèlf vergaand ... marktpartij geraakt. Want

> [z]o zijn er markten mogelijk gemaakt voor wat vroeger overheidstaken waren [en] zijn er steeds meer taken door de overheid uitbesteed en aanbesteed. Het aanbesteden van overheidstaken is zelfs een van de belangrijkste activiteiten van overheidsorganisaties geworden.[p. 156 Maar d]oor het systeem van aanbesteden aan marktpartijen zetten betrokkenen elkaar op slot. Elk probleem en elke oplossing moet van tevoren bedacht zijn en vastgelegd in contracten.[p. 183]

Daarvoor lenen juist problemen zich niet waarvoor ‘we’ op overheidsbemoeienis rekenen, precies, naar hun aard niet omdat er verschillende (!) belangen in het geding zijn. Wat ‘bevordert’ dat misplaatste “slot”? De burgerplichten waaraan de overheid iemand moet houden respectievelijk de burgerrechten om voor iemand geborgd te houden, verworden tot diensten aan een klant en vervolgens zijn dat dus ... producten:

> Indien [...] politici het [neoliberale] ordeningsdenkbeeld hebben en zichzelf een positie als [dienovereenkomstig enkelvoudig georiënteerde] manager toekennen, leidt dit er onvermijdelijk toe dat zij zich [...] op dezelfde soort onderwerpen richten. [... V]erantwoording over bescherming van de burger en behoorlijk bestuur, toegankelijkheid van de overheid, tijdige en doelmatige beslissingen verdwijnen zo van de politieke agenda.[p. 174] De politicus als [...] manager kijkt waar een markt voor is. [...] Hij volgt dus het draagvlak, hij creëert het niet.[p. 175 Ook a]ls een ambtenaar zijn dienende, verbindende rol ten dienste van het algemeen belang verliest, heeft dit [averechtse] gevolgen voor [...] de burgers en de maatschappij.[p. 180]

Naarmate de overheid uitbesteedt, tja,

> [n]u is er alles een markt[, p. 204]

verandert de burger in consument die als zodanig

> wordt geacht zelf verantwoordelijkheid te dragen om zijn risico’s zo klein mogelijk te maken. De burger[, p. 204]

maar in hoeverre is hij dat dan nog, en over variëteitsbereik gesproken, terwijl voor hèm

> het dragen van risico’s onoverzichtelijker [wordt,] moet veel meer kiezen en hij draagt zelf het risico bij verkeerde keuzes, niemand anders.[p. 204]

Daar is niet iedereen voor, eh, geschikt.
Tot slot geeft Quené suggesties voor wat ‘we’ kunnen doen aan herstel van ònderling evenwichtige verhoudingen ter vervanging van eenzijdige machtsverhoudingen. Klopt, het is nu eenmaal zo

> dat mensen zich aanpassen aan wat ze denken dat de situatie is. dat wat mensen dénken dat de situatie is, is voor hen dan de ‘definitie van de situatie’. [...] Tegelijkertijd, doordat mensen zich aanpassen aan de situatie zoals ze denken dat die is, beïnvloeden ze de situatie daadwerkelijk.[p. 220]

Ik noem die gedragsleer kortweg subjectief situationisme. Quené veronderstelt dat er een

> algemeen geaccepteerde definitie van de situatie is [die] daarmee ook de ‘heersende’ definitie [is].[p. 220]

Het woord zegt het al,

> [d]e heersende definitie van de situatie wordt vooral door macht[hebbers] bepaald.[p. 220]

Om zo'n definitie te doorbreken, moet daarom de macht doorbroken worden. Lukt het om machthebber te laten àfzien van de definitie waarop zij, al dan niet bewust, voor hun macht vertrouwen? Moeilijk. Revolutie, dan maar? Daar vertrouw ik dan weer niet op. Kind met badwater weggooien, en zo.
Wat Quené naar mijn indruk nog onvoldoende benadrukt, is dat het onder de noemer van situatie erkenning van meervoud ervan voorrang verdient. Het wèrkt voor dynamiek van evenwichtige verhoudingen ... domweg niet om de ene definitie door een àndere, netzo enkele definitie te vervangen. Er zijn daarentegen zoveel ... definities als er mensen zijn die momentane situaties ervaren. Voor wat steeds zijn aandeel in evenwichtige verhoudingen is, moet een subject vertrouwd – durven – zijn met situationele dynamiek met meervoud van dien. Ligt dat in het bereik dat hij ... aankan? Nogal wat opvoeding, opleiding en begeleiding lijkt eerder op òntmoediging te mikken. Aanmoediging van gehoorzaamheid.
In mijn woorden uitgedrukt, komt de aanbeveling van Quené erop neer, dat ieder van ons handelt naar verantwoord aandeel in verhoudingen. Volgens telkens zo'n ... definitie kàn er inderdaad pas ook wèrkelijk iets veranderen met ònvoorspelbaarheid van dien.
Zelf besluit ik graag met dringende aanbeveling van Quené's boek.

104.26
Het lijkt mij zeker óók de moeite waard om na te gaan in hoeverre voorRecht-rechtspraak mede dànkzij of òndanks [de ict-afdeling] a. van grond gekomen is en b. thans 'werkt.' In elk geval, hoera, heeft nog steeds iemand met verstand van rechtspraak de leiding over het zgn kernteam. Ik ben benieuwd naar de – eventuele veranderingen van – organisatorische positie van dat team resp. organisatieonderdeel. Is dat buiten [de ict-afdeling] gehouden? Dat kàn haast niet anders. Zo ja, dan kan je er m.i. een gunstig voorbeeld aan – laten – nemen voor – ruimte voor – andere veranderingen van maatschappelijk dwingend tot veelbelovend. Om daarvoor leiding, laat staan initiatief, van [de ict-afdeling] te verwachten komt neer op gebrek aan ... initiatief èn leiding. :-) Inderdaad, neem stelselmatig autorisatiebeheer.

104.27
Ach, iets anders dan jouw eigen plan bevestigen deed ik niet, en zelfs dat kostte me nog enige tijd. :-) Hoe dan ook, graag gedaan. Ik ben uiteraard wel benieuwd naar je keuze voor de daadwerkelijke "opzet." Voor wat ik bevestigde, liet ik zwaar wegen dat je voor realisatie op kortst mogelijke termijn niemand anders nodig hebt. Wie enige handigheid met het tekstverwerkingsprogramma heeft, levert de gewenste sjablonen immers zó op. Vandaag voorbereid, vanaf morgen in gebruik, klaar.
Omdat je schrijft "dit met IVO [te] bespreken," raak ik toch enigszins bezorgd over zowel de ... opzet als de tijd die realisatie ervan gaat kosten. Hopelijk vergis ik me.
Ik veroorloof me wat verdere opmerkingen. Ik ben toch 'maar' en buitenstaander. Voordat ik je gelijk gaf, deed ik enkele suggesties voor ruimere (lees ook: stelselmatige) overwegingen die jij telkens prompt àfwees. :-) Ik bedoelde er, zeg maar, punten mee die m.i. vroeg of laat aandacht verdienen. Daar blijf ik bij. Zoals digitalisering alom, eh, opgezet is, en ook de Rechtspraak(organisatie) is erin meegegaan, belemmert echter dergelijke verbindende oriëntatie.

Zonder veel overdrijving meen ik het eenzijdige ordeningsbeginsel van ‘gemiddelde’ ict-ers met verdeel-en-heers te kunnen aanduiden. Nee, er is niets tegen opsplitsing. En kunnen juist allerlei redenen vóór zijn, zoals beheersbaarheid, informatiebeveiliging, ga zo maar door. Zo telt de Rechtspraak zgn primaire processystemen. Wat ze ... primair van elkaar onderscheidt, is rechtsgebied. Dus civiel recht, strafrecht en bestuursrecht. Er kan eventuele verdere opsplitsing bijkomen volgens relatieve en/of absolute competentie, maar het idee is dat volgens zo’n criterium een hiërarchie van systemen annex hulpmiddelen valt te vormen die volstaat voor samenhang (en dat heet dan architectuur, wat wèl overdreven is :-). Was het maar zo een- resp. enkelvoudig. Zo’n hiërarchie is prima houdbaar, indien àlle overige aspecten relevant voor operationele activiteiten, verantwoording erover en onderzoek ernaar naadloos (!) passen volgens wat als hoofdzakelijk geldig verondersteld is. In de praktijk zijn er daarentegen àltijd aspecten van maatschappelijke oriëntatie tot en met zgn bedrijfsvoering die als het ware door-de-primaire-verdeling-heen gelden. Bijvoorbeeld, één en dezèlfde burger kan partij in allerlei zaken – geweest – zijn. In dezelfde zaal moeten allerlei zaken dienen. Met een advocatenkantoor als zoiets als verzameldebiteur moet informatie over vorderingen van griffierecht e.d. aan verschillende (!) primaire processystemen worden ontleend. Kortom, van alles en nog wat loopt onvermijdelijk uit de pas met wat àls primair aangenomen geraakt is. Er moet allereerst besef zijn dat een bepáálde verdeling noodzakelijke samenhang volgens, wat dan zijn, secundaire criteria blokkeert.
Dergelijke, zeg maar, spanning is uiteraard niets nieuws. Voor organisatiestructuur wordt oplossing doorgaans gezocht in keuze allereerst voor lijn om voor aldus noodzakelijk geworden, zeg maar, dwarsverbanden staf op te stellen. Dat ervaren functionarissen over en weer gauw als inbreuk op gezag wanneer zij desondanks – ten onrechte – een strikt hiërarchische gezagsopvatting-in-eigen-voordeel koesteren. Verwarring escaleert met een staf die zich abusievelijk voor lijn houdt, en daar ook ruimte voor krijgt. Tegenwoordig vind ik alsmaar uitdijende ict-afdelingen exemplarisch. Zo baart de vierde macht een vijfde macht waarover geen ènkele van de overige machten controle heeft. Ik mag toch wel even wat cultuurkritiek kwijt? :-) Het is dus niet zo dat lijn verkeerd is. Maar er gaat veel verkeerd, als structuur ertoe beperkt blijft. Een lijn vergt daarom aanvullende voorziening voor coördinatie van wat volgens lijn nu eenmaal onvermijdelijk averechts gescheiden kan raken.
Tja, dat inzicht in noodzakelijke, vooruit, compensatiematregelen hebben ict-ers tot dusver helaas vrijwel nergens. Waarom lossen de zgn grote uitvoeringsorganisaties zoals de Belastingdienst hun problemen met digitalisering niet op? Sterker nog, hoe komt het dat èlke poging mislukt die ze ervoor ondernemen? Ze blijven het zoeken het in de ene hiërarchie. Het klopt dat – alsmaar verdere – opsplitsing beheerbaarheid volgens een bepáálde criterium kan verbeteren. Maar zònder aanvullende verbindingsvoorziening(en) verslechteren mogelijkheden volgens àndere criteria; coördinatie raakt volstrekt belemmerd. Per saldo dus alsmaar méér moeilijkheden. Hoezo architectuur?
Inmiddels is digitalisering zo wijd verspreid dat allang achterhaald zou moeten zijn om eerst een apàrt informatiesysteem te realiseren om je pas vervòlgens ook maar eens om eventuele samenhang met andere systemen te bekommeren. Andersom is inmiddels verstandiger. Want als verbindingen onontkoombaar zijn, gaat het voor de hand liggen voorzieningen dáárvoor te treffen. Die moeten, en kunnen, algemeen

bruikbaar zijn. Ook niets nieuws. Dat heet infrastructuur. En omdàt er de zgn openbare weg is, zgn netwerken voor energievoorziening zijn, voor water enzovoort, kunnen huizen erop worden ‘aangesloten.’ En mèt resp. dankzij zulke ‘aansluitingen’ hoeven zulke voorzieningen niet meer voor èlk huis apàrt getroffen te worden.
Mijn indruk van IVO is dat wordt volhard in enkelvoudige opsplitsing. Ja, er wordt blijkbaar gewerkt aan overige aspecten, maar dan èlk op hun beurt eveneens ... opgesplitst. Dat helpt samenhang inderdaad niet, integendeel. Dat onverminderd vaste geloof in beperkte ... opzet weerhoudt – medewerkers van – IVO er m.i. van om behoeften aan – allereerst maar eens aanvullende – voorzieningen voor werkzaamheden van ‘staf’ te erkennen. Dat moet wel een geloof zijn, want wie dat probeert te doorbreken krijgt geen gehoor. Dat is in elk geval, voor zover ik althans kan nagaan, [...] overkomen. Hij heeft mijn idee van een informatierotonde benut om informatie over vorderingen van griffierecht uit de talloze (!) verschillende operationele primaire processystemen te verzamelen. Dat maakt een zgn rekening-courant mogelijk, ànders lukt dat nooit, en die dient ter bespoediging van het in behandeling nemen van zaken, komt daardoor dus ten voordele van de rechtzoekende. Het lijkt eenvoudig, zo’n verzamelpunt, en dat is het ook. Maar om te zeggen dat IVO vóór is? Met zijn doorzettingsvermogen heeft Michiel het òndanks verzet voor elkaar gekregen. En het beheer heeft IVO nog altijd niet geregeld met risico voor continuïteit van desbetreffende taakuitvoering van dien. En het is toch niet dat de informatiebehoeften volgens dat ... aspect ònzin zijn.
Mag ik zo onbescheiden zijn mijzèlf voor een gesprek met jou uit te nodigen? Als je me dat op informele basis toestaat, ben ik jou op mijn beurt zeer dankbaar. Ik zie immers dat jij organisatieontwikkeling in portefeuille hebt. Dat vind ik een sleutelperspectief om kwalitatieve heroriëntatie op digitalisering te bevorderen, dwz van domeingericht resulterend in allemaal apàrte domeintjes naar grondig stelselmatige ... opzet. Wat vind jij? En wat ik er nog aan heb? Op z’n minst hoop ik steun voor [...] en zijn aanpak te verwerven waar hij ook wat aan heeft. Je merkt aan dit lange(re) emailbericht stellig dat mij er nogal wat aan is gelegen. Maar zoals ik al aangaf geld ik ‘maar’ als buitenstaander.

104.28
(Ook) dat, te weten “een mooie reflectie” in combinatie met “gelet op de drukte heb ik op korte termijn geen behoefte noch tijd voor een gesprek” als reactie, lijkt me een fopvatting.
Had zij volgens de norm(en) voor taalgebruik overigens niet “behoefte aan noch tijd voor” ... moeten schrijven ipv “geen behoefte noch tijd voor”? Tja, druk.

104.29
In hoeverre is het tot fopvatting verklaren er op zijn beurt één?

104.30
Waar ben ik intussen mee bezig? Doe ik nog serieuze pogingen voor daadwèrkelijke veranderingen, of beperkt ik me via uitlokking allang tot het verzamelen van fopvattingen? Zie ook **aantekening 104.29**.

104.31
Ik waagde die opmerkingen tot jou te richten, omdat je eerder discussie niet uit de weg ging. Integendeel, en dat heb ik zéér op prijs gesteld! Als ik me goed herinner, noemde ik dat sportief. :-)
Ook ditmaal heb ik – dus – meer bedoeld dan het bieden van “een mooie reflectie.”

Naar mijn oordeel belemmert de huidige zgn organisatie van de informatievoorziening (misleidend modewoord: governance) ‘ontwikkeling’ van zowel medewerkers als organisatie.
Ik kan me daarin vergissen. Maar gelet op jouw beoordeling als “een mooie reflectie” lijk je het er eigenlijk wel mee eens. Om er ook onder de noemer van HRM&OO aandacht aan te besteden kan je daarom m.i. evenmin een gek idee vinden. Als je dat allang doet, houd ik er zelfs graag verder over op. :-)

104.32
De opzet van **Frank Ankersmit: ‘De erfenis is op’** (ISVW, 2018) is dat van een vraaggesprek. Leonie Wolters stelt de vragen, nou ja, komt vooral met meegaande tussenwerpsels terwijl Ankersmit uitvoerig doorpraat. Een woord dat veel verschijnt, is: representatie. Voor (een) opvatting(en) erover beroept Ankersmit zich op, zo blijkt tegen het einde van het boek, Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) die, zo beweert Ankersmit althans,

> de filosoof par excellence is van de representatie; in het oeuvre van geen enkele filosoof staat het begrip zo centraal als in dat van hem.[p. 345]

Kan zijn, maar wat verstaat Leibniz er dan ... volgens Ankersmit onder? Dat probeert hij, zeg maar, stapsgewijs te verklaren:

> Ik begin met uit te leggen waarom ik zoveel belang hecht aan Leibniz. Vervolgens moet ik kort iets zeggen over Leibniz’ filosofische systeem in het algemeen.[p. 347]

Dat klinkt redelijk. Maar vervolgens lijkt Ankersmit een tekenleer te opperen waarmee ik het oneens ben, althans, voor zover ik afgaande op de ... representatie door Wolters nog kan volgen wat hij erover opmerkt. Hij stelt

> dat voor Leibniz de representatie en het gerepresenteerde identiek zijn, maar dat we desondanks aan die beide noties moeten vasthouden vanwege Leibniz’ ‘monadologische metafysica’- en omdat de notie van het teken vereist het zo te zien.[p. 347]

Huh?! Wat ik van die monadenleer meen te weten, is dat mijn veronderstelling die ik met subjectief situationisme aanduid, zowat tegenovergesteld eraan is. Voor mij gaat die ‘voorwaarde’ voor Ankersmits tekenopvatting dus niet op. En het hangt uiteraard van de veronderstelde “notie van het teken af,” wat daardoor wordt “vereist [...] zo te zien.” In elk geval volgens zijn “notie,” zo vervolgt Ankersmit, kan

> je in het teken de **common ground** vind[en] van de geschiedbeoefening en de exacte wetenschappen. En dat die vandaaruit verschillende kanten uitgaan.[pp. 347-348]

Naar mijn idee is er inderdaad ... iets dat èlk – verschijnsel àls – teken kenmerkt. Het is afstemmingsmiddel. Dus, in hun respectievelijke verhoudingsgewijze hoedanigheden stemmen subjecten er hun gedragsaandelen mee af. Ofwel, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid. Dat idee hoeft overigens niet in tegenspraak met een monadenleer te zijn, maar opgenomen in een monadenleer blijft er m.i. niets praktisch bruikbaar van over. Ankersmit lijkt zich echter te willen beperken door,

> ten slotte, [... te] verdedigen dat de geschied[beoefening] en de exacte wetenschappen weer in elkaars buurt komen wanneer het gaat om de criteria voor rationaliteit.[p. 348]

Is dat een baanbrekend inzicht? Dat valt mee. Wat hij in dat verband onder “rationaliteit” verstaat resp. onder “criteria [er]voor” betreft vooral doelmatigheid, want volgens hem is

> de beste presentatie degene [...] die een maximum aan variëteit met een maximum aan orde weet te combineren, of een maximum aan effect met een minimum aan middelen en een maximum aan een eenheid met een maximum aan diversiteit.[p. 409]

Volgens dergelijke “criteria” kan echter èlk teken worden beoordeeld. Het is dus niet zo dat doeltrèffend verschillende praktijken van tekengebruik aldus doelmatig gemeten ”in elkaars buurt komen.” In dàt opzicht is er immers zelfs nooit enig verschil geweest.
(Maar) Ankersmit begint dus over

> historische representatie[. ...] Ik zei al dat ik liever dat begrip gebruik dan het historisch verhaal.[p. 348]

Het klinkt alsof hij – telkens – met wisseling van terminologie met een spreekwoordelijke lei probeert schoon te vegen om er zijn verdere ... verhaal als oorspronkelijk op te laten uitkomen. Met verhaal als noemer hebben volgens hem

> narrativistische geschiedfilosofen [er] allemaal een andere opvatting over [waar]vanuit [ze] doorredeneren. Het gevolg is dat ze allemaal langs elkaar heen praten. Dat leidt tot niets. Je moet eerst een heldere, en vooral sluitende definitie hebben, zodat iedereen precies weet waar je het over hebt, voordat je verder kunt.[pp. 348-349]

Is dat zo? Verband tussen, voor zover dat onderscheid overigens valt te maken, vorm en inhoud van een teken is vergaand willekeurig. Dat merkt Ferdinand de Saussure (1857-1913) reeds op. Wisseling van vòrm gaat dus géén verschil maken wat meervoud van inhoudelijke ... verschillen betreft. Dat kan er met een ànder woord wellicht even op lijken voor wie die term voorstelt. Ook dat voorstel is echter onherroepelijk een verzoek tot inschikkelijkheid. Wat Ankersmit ermee probeert te bereiken is dat iederéén onder gewijzigde noemer zijn definitievoorstel van ‘representatie’ aanvaardt en volgt. Maar waarin ... verschilt zijn definitie van andere definities? Waarom houdt hij zijn definitie wèl voor helder, sluitend e.d.?
Het is bijna komisch dat hij een cirkel als voorbeeld neemt. Hij beseft niet dat zijn opvatting over definitie resp. eigenschappen vàn iets een ... cirkelredenering betreft. Het is immers maar welke eigenschappen ‘betekenis’ àls definitie zijn toegekend. Daarin liggen dan àndere eigenschappen als het ware besloten. Een cirkelredenering kenmerkt m.i. inderdaad ook zijn

> minimalistische definitie [van] een historische representatie [als] de geordende set van alle ware uitspraken in een historische tekst.[p. 350]

Wat volgens mij eveneens een definitie betreft, is dan wat Ankersmit aanvullend voorstelt,

> want je hebt ook een min of meer formeel systeem nodig om vanuit dat beginpunt, dat wil zeggen vanuit die definitie [van een historische representatie], verder te kunnen redeneren.[p. 350]

Wat mij betreft ‘moet’ dat formalisme reeds ... besloten zijn in de veronderstelde ordening van àls zgn historische representatie verzamelde uitspraken. Met algemene strekking haalt Ankersmit als ... beginsel dat Leibniz aanhangt aan:

> praedicatum inest subjecto[. p. 350]

Daarmee bedoelt Leibniz kennelijk niet dat er eigenschappen kùnnen zijn die als het ware uitputtend gegeven zijn mèt het, ik zeg maar even, ding waarvàn ze als eigenschap ... bestaan. Nee, dat geldt volgens hem categorisch. Er zijn dingen, Leibniz noemt ze monaden. En hij veronderstelt dat van èlke monade èlke eigenschap erin ... besloten ligt.
Wat Ankersmit met definitie bedoelt, zo begint mij te dagen, noem ik eenduidige identificatie en daarom meent hij dat

> pas vanuit die definitie[, p. 349]

dwz op 'grond' van de identificatie van een aldus eenduidig bepaalde monade,

> kun je eigenschappen [er]van ontdekken die nog niet in die definitie vermeld werden.[p. 349]

Dan heb ik toch een ander idee. Volgens mij ... bestaat er daarentegen niets dat eigenschappen èxclusief omvat. Ik vind daarentegen een eigenschap principieel ... iets dat "pas" eenduidig valt toe te schrijven (!) aan zoals het ene in het andere verkeert. Het ene noem ik object of, in het geval van gedragsbepaling mede met zgn cognitief vermogen, subject en het andere situatie. Ja, ik kan het woord object annex subject door het woord monade vervangen. Maar volgens wat ik er dàn onder versta, is een monade niet gevùld met èxclusieve eigenschappen en bestaan er ook niet slechts monaden, maar is zo'n monade wat èxclusieve eigenschappen betreft zelfs volstrekt leeg.
Het lijkt erop dat Ankersmit wat hij een – bepaalde – historische representatie noemt, beschouwt als een monade à la Leibniz:

> Het biedt dat formele systeem waarnaar ik op zoek was.[p. 350]

Nou ja, Ankersmit heeft dat, eh, systeem er zelf met zo'n definitie in ... besloten. Hijzèlf oordeelt,

> als ik ooit in mijn leven een keer iets sluws bedacht heb, dan is het dit.[p. 350]

Sluw? Zelfingenomen, lijkt mij. Dat past overigens wèl, wanneer Ankersmit ook en vooral zichzèlf als een monade beschouwt. Hij erkent dat de monadenleer van Leibniz

> uiteraard een totaal andere voorstelling [is] van individuele dingen dan wij gewoonlijk hebben.[p. 351]

maar ànders dan 'wij' menen, zo benadrukt Ankersmit, laat

> Leibniz' conceptie van het individuele ding (en ook individuele mensen) [...] geen enkele ruimte voor toeval, keuze of vrije wil.[p. 352]

Waaraan hij echter voorbij gaat, ik kan er althans niets over ... ontdekken, zijn verhoudingen. Volgens de monadenleer kùnnen er tùssen monaden zelfs geen betrekkingen 'zijn.'
Ook al 'is' dat zo, voor samenleving lijkt mij die veronderstelling, zachtjes uitgedrukt, ongewenst. Ja, het is maar wàt je wenst. Maar dat geldt natuurlijk ook voor – de reden waarom – Ankersmit pleit voor zijn strikt eenkennige definitie enzovoort van (een) historische representatie.
Of 'wij' aan verhoudingen al dan niet uit vrije wil enzovoort deelnemen, vind ik er niets aan afdoen om nota bene principieel van verhoudingen (lees ook:

betrekkingen, relaties) uit te gaan. En mijn suggestie voor zoiets als eenheid van verhouding luidt: object-in-situatie. Met slechts de, zeg maar, identificatie van zo'n object-in-situatie is nog niets bekend van wat 'doorgaat' voor hetzèlfde object maar verkerend in àndere situaties. Wat Ankersmit beweert, vind ik dus onzin. Hij houdt echter vol dat,

> heb je die notie [van een ding] één keer in de vingers, dan weet je ook echt **alle** eigenschappen die het ding waar het de notie van is, in verleden, heden en toekomst had, heeft en hebben zal.[p. 352]

Redeneringen volgens tijd en oorzakelijkheid e.d. zijn dan futiel. Vergeleken met die illusie van alwetendheid van tijd en ruimte verbind ik aan subjectief situationisme een vergaand bescheiden voorstelling van kennis. Wat een subject kàn weten, en met een object als invalshoek, blijft beperkt tot wat hij zich kan voorstellen als situaties waarin het verkeert. Wie abusievelijk, nota bene 'als regel' onbewust, denkt dat een object àltijd in één en dezèlfde situatie verkeert, kan inderdaad gaan geloven àlles ervan te – kunnen – weten. Niet, dus.
Ankersmit maakt er een vraag over determinisme van. Die laat zich echter lòs van de keuze tussen enerzijds monadenleer, anderzijds de leer van interdependentie (lees: wederzijdse afhankelijkheden) – niet – definitie-f beantwoorden. Is er nogal ... ònafhankelijk van, dat dan weer wèl. Het lijkt dat hij, en zodoende volgt hij een òmgekeerde redenering, betrekkingen associeert met wirwar met onzekerheid van bepalingen van dien. Omdat hij op determinisme wil uitkomen, gaat hij uit van Leibniz' monadenleer. Nee, zo staat het er niet. Hoe dan ook vertelt Ankersmit onverdroten door, als hij stelt dat

> het [...] duidelijk [zal] zijn dat Leibniz' 'praedicatum inest subjecto'-principe en de historische representatie, zoals ik die definieerde, naadloos bij elkaar passen.[p. 355]

Tja, dat is nogal ... logisch door zo'n representatie àls monade te ... definiëren. Maar is dat mogelijk, "alle ware uitspraken" samenhangend onder één noemer verzamelen? Allereerst laat ik waarheid als criterium vallen. Ik vermoed dat Ankersmit dat vindt stroken met determinisme. Omdat hij daarin gelooft, doet hij dat kennelijk ook in waarheid. Ik laat dat liever open. Ja, ik houd het voor mogelijk, nou ja, ik houd de mogelijkheid voor mogelijk van één noemer voor een willekeurig aantal wat-dan-ook-voor-soort uitspraken. In de praktijk blijft dat aantal om allerlei redenen beperkt. Met een bepaald ... ding als noemer vind ik àltijd een nadere noemer onontbeerlijk voor eenduidigheid. Daarvoor stel ik dus situatie voor. Wat een object(identificatie) als, zeg maar, overkoepelende noemer 'doet,' blijft aldus beperkt (!) tot verbindingsschakel tùssen de situationele deelobjecten van het object in kwestie. Eigenschappen zijn immers ... pas pèr situationeel deelobject aan de ... orde. En om als schakel te functioneren kàn het slechts ... logisch zijn om die ene noemer volledig vrij van eigenschappen te veronderstellen. Zo'n verbindende noemer ... noem ik daarom de nul-identiteit van het object in kwestie. Vooruit, als er ... iets àls monade kan gelden, is het inderdaad zo'n nul-identiteit. Maar als monadisch begrip is het wat eigenschappen betreft dus tegenovergesteld aan dat van – wat Ankersmit voorstelt als dat van – Leibniz.
Wat ook Ankersmit mist, is uitbreiding van grondslag met een andere (!) differentiële (f)actor die eenduidigheid volgens combinaties van twee (f)actoren toestaat. Zo acht hij het

> het cruciale gegeven [...] dat de identiteit van een historische presentatie **evenzeer** bepaald wordt door alle ware uitspraken die zij bevat, en ook alleen maar die. Voeg je er één aan toe, of haal je er één van af, dan heb je onherroepelijk een **andere** representatie.[p. 355]

Dat vind ik dus nodeloos grof bemeten. Want ik 'zie' dat als volgt. In gedragsmatig (!) opzicht telt voor – borging, duiding e.d. – van eenduidigheid de identiteit resp. identificatie niet, punt, van wat àls object geldt. Dat doen immers ... pas de 'nadere' situationeel-deelobjectidentiteiten/-identificaties. Wat Ankersmit voor een historische presentatie als monade oppert, kan ik daarom min of meer 'vertalen' als geldig pèr situationeel deelobject (en om dàt een monade te noemen lijkt mij dan weer onzin). Intussen begrijp ik niet, als hij serieus meent wat hij vertelt, waar Ankersmit ermee op uit is. Ja, ook zgn representaties kunnen van elkaar verschillen. Wat is het criterium om onderscheid te maken? Dat kan voor wat als een verzameling verondersteld is uiteraard niets anders zijn dan enig verschil tussen de elementen. Dat mag hij cruciaal noemen, en opzettelijk kan Ankersmit het onnavolgbaar willen klinken, want

> een historische representatie wordt 'zelf-referentieel' of 'recursief' bepaald door haar eigenschappen[, 355]

maar iets ànders dan naar ... elementaire verzamelingenleer verwijzen doet hij daarmee beslist niet en zo, zoals hij vervolgens erkent,

> is het natuurlijk niets meer dan een platitude.[p. 356]

Hoewel monaden verschillend van elkaar 'bestaan' en èlke monade dat strikt op zichzèlf 'doet,' beweert Ankersmit in kennelijke navolging van Leibniz dat

> er een 'werkelijkheid' [is] waarvan alle monaden – en dat zijn dus alle individuele dingen in de wereld – dezelfde percepties hebben.[p. 360]

Waartoe dient dat idee? Ontkenning van verschillen helpt niet. Begrip van wat-het-ook-is raakt er 'alleen' maar verwarder door.
Kan het zijn dat Ankersmit zgn idealistisch verabsoluteert volgens een ... idee dat hij voor zoiets als filosofie van geschiedkunde meent nodig te hebben? Als geschiedkundig ... object telt voor hem dan de historische representatie. Van welke ... present(at)ie dat representatie 'is,' lijkt hij daarom voor – zijn idee van – zo'n filosofie van geen belang te vinden. Hij wijdt er een definitie aan, waarmee dat voor hem klaar lijkt te zijn. Maar ... volgens die definitie 'heeft' zo'n representatie àls monade blijkbaar "ware uitspraken" àls zelfs exclusieve eigenschappen. Waar gaat volgens hem zo'n uitspraak dan ... over? Dan kan dan slechts over de monade, eh, zèlf zijn waartoe die uitspraak behoort. Voor zover het ... werkelijkheid buiten de 'eigen' monade betreft, moet dat dus zgn perceptie dóór die monade zijn.
Met kennis enzovoort als interpretatie enzovoort ben ik het eens. Maar om ze, waardoor absoluut geldige waarheid zou ... bestaan, van iedereen en altijd aan elkaar gelijk te veronderstellen? Nou, nee. En wat ... bestaat er overigens 'buiten' de 'eigen' monade? Dat kùnnen volgens de monadenleer slechts àndere monaden zijn. Wil Ankersmit dan zeggen dat een historische representatie àls monade middels uitspraken die er àls eigenschappen toe behoren àndere monaden identificeert? En dat met zo'n identificatie naar verdere ... waarheid prompt àlles, eh, over de andere monade in kwestie bekend is? Dat het zo ... werkt, lijkt mij sterk. En dat kan eindeloos dóór gaan. Een uitspraak 'in' de representatie kan 'gaan over' een andere representatie. Een uitspraak kan 'gaan over' een monade die een andere

representatie opgesteld heeft, ermee bezig is en/of dat gaat doen. Het beginsel van de monadenleer is bedrieglijk overzichtelijk. Want het leidt vrijwel meteen tot ònoverzichtelijkheid.
De vooringenomenheid met – wat hij houdt voor – geschiedkundige filosofie bevestigt Ankersmit door te erkennen dat hij, anders dan Leibniz doet, de aanname van de

> Deus ex machina in het systeem [p. 362]

niet meer serieus neemt ter borging van uniformiteit van percepties. Hij noemt dat

> ongetwijfeld de grootste zwakte van het systeem.[p. 362]

Desondanks houdt hij eraan vast, aan dat systeem, dus, want

> heel dat probleem verdwijnt als sneeuw voor de zon wanneer je het toepast op de geschiedschrijving.[p. 362]

Werkelijk? Zijn ... verklaring luidt

> dat **ex hypothesi** historische representaties zijn opgebouwd uit ware uitspraken over het verleden.[p. 362]

Daar doet hij het dus weer, ditmaal zelfs uitgesproken (wat het Latijn niet kan verhullen). Met bestemming als vertrekpunt ben je er immers al(tijd). Hij laat zijn cirkelredenering ... draaien om wat hij als zekerheid van waarheid veronderstelt. Ja, dàn klopt zijn redenering wel. Van uitspraken over ... iets kàn er maar één waar zijn. De waarheidseis vervangt als het ... ware de God van Leibniz. En omdat Ankersmit op voorhand waarheidsgehalte als ... eigenschap beschouwt van de uitspraken ‘in’ een historische representatie, vindt hij het bewijs geleverd.
Er blijft niets van over door de aanname van geborgde waarheid ... ònwerkelijk te verklaren.
Ankersmit blijft echter zijn vooringenomen rondjes draaien. Leibniz heeft een strikt monistische kijk op de werkelijkheid, vandaar – naar ik vermoed – zijn aanduiding van de enige soort van bestaanseenheid als monade. Ankersmit komt tussendoor met een dualistische voorstelling, omdàt hij wil uitkomen op, en daarom maar uitgaat van, een

> representationele orde[. p. 364]

Want met zijn ... verbetering, zo licht hij toe, is de

> orde van dat er eerst een gerepresenteerde is, die dan gerepresenteerd wordt, [...] hersteld.[p. 364]

Hoe dan? Om bij representatie uit te komen veronderstelt Ankersmit enerzijds

> de gerepresenteerde [...] en daarmee meer fundamentele werkelijkheid[, anderzijds] die van de monades [als] de daarvan afgeleide werkelijkheid van de representaties daarvan.[p. 364]

Met de monadenleer van Leibniz heeft dat uiteraard niets meer te maken. Ankersmit kaapt de aanduiding monade. Hij lijkt weliswaar de onnavolgbare verwikkelingen te beseffen die gepaard gaan met erkenning van praktijk van uitspraken ‘ergens’ over. Hij geeft echter de oorspronkelijke monadenleer m.i. sterk vertekend weer, als hij stelt dat er

> voor Leibniz [...] niets [bestaat] buiten representaties en wat zij representeren, en beide sluit hij op binnen de monaden.[p. 364] Voor Leibniz [zijn] de representatie en het gerepresenteerde identiek[. p. 365]

Mijn indruk is dat volgens Ankersmits dualistisch idealisme representaties met voorrang tellen. Omgekeerde wereld? Ja,

> dan zet je Leibniz wel op zijn kop![p. 364]

Of en, zo ja, hoe Leibniz zich om representatie bekommert, weet ik niet. Ik ga in elk geval Ankersmit niet op diens woord erover geloven.
Monisme, dualisme. Voor zover ik ... weet, is het Charles S. Peirce (1839-1914) die teken (Engels: sign) plaatst in een drieledige grondslag. Hij betrekt interpretatie erbij. Zijn indeling heb ik doorgetrokken met drieledig corresponderende structurering van èlk van de drie elementen zoals Peirce ze voorstelt. Dat levert dus een negenledige grondslag op. Daar past de (veronder)stelling bij dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Aldus geldt een teken nog steeds als representatie, maar interpretaties verschillen dialogisch dus subjectief-situationeel. Strikte objectiviteit van representatie is een illusie, dwz ònmogelijk te borgen en daarom de eis ervoor “ex hypothesi” èxtra onzin.
Ankersmit ziet geen moeilijkheden, integendeel. Hij beweert dat voor historische representaties àls werkelijkheid geldt dat

> je logischerwijs geen uitspraken [kunt] doen op basis van monade M over de werkelijkheid buiten die monade M.[p. 365]

Wat ... bedoelt hij ermee? Het lijkt erop dat hij – historische, wat dat ook zijn – representaties strikt ònafhankelijk veronderstelt. Maar waar gaan “uitspraken [...] op basis van monade M” dan wèl ... over? En ... betekent “op basis van” dat die uitspraken elementen zijn van de desbetreffende monade àls set, dwz àls verzameling? Een monado-logische – wat dat ook is – insteek, stelt Ankersmit, laat

> geen ruimte [...] voor relationele uitspraken.[p. 367]

Maar wat vindt hij daar zèlf van? Het heeft ervan weg dat hij verbod op relaties tussen monades, wat inderdaad neerkomt op bevestiging van wat een monade wordt verondersteld te ... zijn, beschouwt als voorwaarde voor

> identiteit van representatie en het gerepresenteerde.[p. 368]

Ankersmit heeft dus een uitstapje naar dualisme gedaan, daarmee representatie ‘eigen’ bestaansrecht verschaft en keert terug naar monisme door het gerepresenteerde als eigenschap van representatie te duiden. Of?
De reductie die ik niet kan volgen, wijt ik aan de ... relatie die Ankersmit veronderstelt als identiteit. Volgens het begrip – van – monade dat hij lijkt te volgen, is wellicht de wisseltruc toegestaan om een uitspraak als een element van een monade àls verzameling tot hetzèlfde te verklaren als een eigenschap van de monade waarover (!) dat element een uitspraak is. Of is dat niet hoe Ankersmit redeneert? Hoe dan ook mis ik de bruikbaarheid van zijn opvatting die er m.i. op neerkomt om een representatie van een, zeg maar, situatie te laten samenvallen met zo’n situatie, zeg maar, zèlf. Lost hij daarmee o.a. de kwalificatie – als – historisch niet op met, zachtjes uitgedrukt, overbodigheid van filosofie van geschiedkunde van dien?
Eindelijk komt Wolters met zoiets als een tegenwerping:

> Ik wil je graag volgen. Maar ik kan je niet volgen.[p. 368]

Met het voorbeeld dat Ankersmit in een poging tot verduidelijking geeft, pleit hij met zoveel woorden voor triadisme ipv dualisme. Maar ook dat wil hij, zoals ik hem althans nog denk enigszins te kunnen begrijpen, voor monisme blijven laten doorgaan. Allereerst,

> neem een landschap en een schilderij van dat landschap.[pp. 368-369 D]enk [vervolgens] aan twee landschapschilders die allebei een schilderij maken van datzelfde landschap[. D]at resulteert in twee **verschillende** schilderijen van **datzelfde** landschap.[p. 369]

Inderdaad, algemener uitgedrukt, verschillende ... representaties. En omdat Ankersmit uitgaat (!) van “identiteit van representatie en het gerepresenteerde” volgt daar voor hèm uit dat er daarom óók

> twee verschillende gerepresenteerden [moeten] zijn[. p. 369]

Wat Ankersmit m.i. hopeloos verwart tot eenledigheid door – zoiets als – correspondentie voor identiteit te houden, stelt Peirce dus overzichtelijk drieledig consequent onderscheiden voor. Nogmaals, Ankersmit erkent dat die schilderijen verschillend zijn. Dat komt, probeert hij te verklaren, doordat

> ieder van de [...] schilders [...] zijn eigen gerepresenteerde [projecteert] op dat landschap.[p. 369]

Volgens Ankersmit komt er ... kennelijk geen interpretatie vàn het landschap aan te pas. Als monade beschikt hij immers op voorhand over perceptie ervan. Wat projectie er òp dan ... is, ontgaat me. Mijn idee is dat interpretatie mede – zoiets als, vooruit – projectie .. inhoudt. Voor een subject bepalen eerdere ervaringen wat hij vervòlgens ervaart, enzovoort. Of die, eh, ontwikkeling deterministisch verloopt, of – mede – toevallig, doet niets àf aan ontwikkeling. Het subject op het ene moment in een situatie is – alweer wat – ànders dan ‘hetzèlfde’ subject in een – aldus andere – situatie op een ànder moment. Nee, ik ben beslist geen aanhanger van de monadenleer à la Ankersmit. Volgens de triadische grondslag – die ik ken – van Peirce, (ver)mengt Ankersmit oriëntaties. Hij verstaat onder

> ‘een gerepresenteerd landschap’ **zoals** [...] gerepresenteerd[, p. 369]

ik zou dus zeggen: een situatie zoals subjectief ervaren annex geïnterpreteerd, en

> dan is er daar maar één van[, p. 369]

ik zou zeggen: bepaald door de combinatie (!) van (f)actoren subject èn situatie. Ankersmit beweert dat daarom telkens

> het gerepresenteerde [...] hoort bij juist deze representatie.[pp. 369-370]

In Peirce’s triadische termen komt dat m.i. neer op verband tùssen interpretant en teken, echter zònder object erbij te betrekken. Dat ... ervaart Ankersmit echter niet als gemis. Ach, merkt hij als kennelijke idealist op,

> je moet het eigenlijk zo zien. Je kunt hooguit zeggen dat [dat landschap] alleen maar de aanleiding wa[s] voor de schilder tot een representatie-proces – een proces, dat als onderdeel heeft dat op dat landschap een bepaald gerepresenteerde geprojecteerd wordt.[p. 370] Het domein van de werkelijkheid en dat van de representatie en het daarbij behorende gerepresenteerde zijn dus strikt gescheiden circuits, behalve dan dat iets in het eerste soms de aanleiding is tot die beide anderen.[[pp. 370-371]

Wil Ankersmit daarmee zeggen dat een geschiedkundige reeds kènt wat hij dan ‘alleen nog maar’ van aldus ware uitspraken hoeft te voorzien? Met de toevoeging dat

> je [...] het gerepresenteerde nooit [moet] verwarren met [dat landschap zèlf[, p. 370]

vind ik Ankersmit verwarring verder aanwakkeren. Volgens een “circuit” op drieledige grondslag geldt een object als het geïnterpreteerde, met teken bemiddelend tùssen object en interpretant. Met mijn subjectief-situationele uitbreiding van Peirce’s indeling heeft èlk teken àltijd dialogisch betekenis(sen). Over dynamiek van verhoudingen gesproken, voor de ’zender’ ervan is het teken aldus de ... representatie van waartoe hij de – beoogde – ‘ontvanger(s)’ wil bewegen voor z.i. ònderling afgestemde gedragsaandelen. Het is inderdaad altijd maar de vraag wie de ‘zender’ er daadwerkelijk mee ‘bereikt,’ wat zo’n ‘ontvanger’ dan àls teken annex representatie opvat en zodoende als afstemmingsvoorstel interpreteert, enzovoort. Dat verloopt over èn weer, met tèlkens verandering van betrokken (f)actoren, enzovoort.
Ook Ankersmit ontkomt niet aan drieledige grondslag, maar met monadologische projectie ipv interdependente interpretatie wijst hij een ànder element als bemiddelend aan. Zo stelt hij dat

> het [...] niet zo [is] dat je maar met twee dingen te maken hebt[, p. 371]

hmm, “dingen”? Hij noemt een monade ook wel een ding. Maar dat kàn hij er hier niet onder verstaan. Als het zo is dat hij iets ‘over’ monaden wil opmerken, gaan die opmerkingen kennelijk over wat hij als eigenschappen ervan vindt ... bestaan. En dan zijn, nog steeds volgens dat voorbeeld, die

> drie dingen: representatie (schilderij), het landschap zelf en dan zit daartussen ook nog het gerepresenteerde (wat op dat landschap geprojecteerd wordt, maar daar niet identiek mee is).[p. 371]

Zegt hij nu dat, uitgaande van een representatie àls een monade, het de representatie ... is die ... projecteert met – als? – het gerepresenteerde als één van zijn eigenschappen. Waar is de opsteller van de representatie? Dus, in het geval van een zgn historische interpretatie, waar is de historicus? Is overigens welke kwalificatie dan ook van een monade, dus ook àls historische representatie, niet in strijd met de ... definitie van monade? Volgens Ankersmit

> vergeten [we] dat onderscheid tussen het landschap en het gerepresenteerde, omdat wat op het landschap geprojecteerd wordt wel degelijk de representatie van het landschap is.[p. 371]

Wat Ankersmit wellicht niet vergeet, maar categorisch uitsluit, is wisselwerking. Monadologisch kàn, vooruit, projectie slechts in een ènkele richting verlopen. Situationistisch verloopt die in beide richtingen voor interpretatie. Daarvoor neemt het subject in kwestie – lering uit – eerdere ervaringen mee, maar ondergaat tevens momentane situationele invloed. Dat lijkt ingewikkeld, en inderdaad moet de grondslag daarvoor wat uitgebreider zijn, maar variëteit raakt erméé praktisch begrijpelijker, enzovoort.
Mag ik veronderstellen dat Ankersmit projectie door een schilder òp een landschap exemplarisch vindt voor het opstellen van een representatie van een, ik noem het maar, historische situatie? Mij lijkt van wel. Waarom komt hij anders met dat voorbeeld?

> Ja, het landschap is de aanleiding voor [...] representatie, en niets meer dan dat. [...] Welnu, zo is het ook met de historische representatie.[p. 372]

Daarvoor komt Ankersmit wederom met een definitie die zijn ‘bewijs’ borgt:

> Een tijd is pas een historische periode wanneer we er op een of andere manier toe k[o]men of in staat bl[ij]ken om die te bezien vanuit een daarbuiten liggend perspectief – een perspectief van waaruit we die tijd (die nu een ‘historische periode’ is geworden) kunnen objectiveren.[p. 373]

Volgens situationisme is dat triviaal. Een ander “perspectief” dan àls verkerend in zoals hij momentaan zijn situatie ervaart (lees ook: interpreteert), kan het subject in kwestie ... domweg niet hebben. Dus, wie in de ene situatie o.a. een andere situatie in zijn interpretatie betrekt, doet dat verkerend in de ene onvermijdelijk volgens een perspectief dat niet langer en/of nog niet strookt met die àndere situatie (als hij er al zèlf ooit in verkeerd heeft resp. zal verkeren). En uitgaande van sùbjectief situationisme is “objectiveren” een illusie. Zolang academisch taboe rust op openlijke erkenning van subjectieve (f)actor, blijven academici zoeken naar verhulling onder de valse noemer van objectiviteit.
Met de keuze voor een historische beschouwing ‘plaatst’ zo’n beschouwer zich in een andere situatie dan die hij ermee wil beschouwen. Zo’n resulterende beschouwing lijkt Ankersmit als “historische realiteit” te ... beschouwen en, ja, volgens die ... definitie maken we een vergissing door

> de historische realiteit in het verleden **zelf** te situeren[. p. 374]

Nee, wat àls teken dient, is niet hetzèlfde als moet worden verondersteld als wàt ermee valt te ... bemiddelen. Kennelijk is Ankersmit ervan overtuigd dat hij als idealist ‘ons’ behoedt voor ernstige vergissingen. Volgens hem bestaat iets pas,

> als wij daar [da]t label [...] opplakken, en dat kunnen we pas doen op basis van de [...] positie die wijzelf innemen ten opzichte van die gebeurtenissen.[p. 374]

Volgens mij houdt hij weer het ene ... begrip abusievelijk voor het andere. Ditmaal geeft hij weten(schap) vàn iets, in Peirce’s triadische termen ‘is’ dat de interpretant, zoiets als hoger bestaansrecht dan het iets (Peirce: object) wàt iemand weet, nou ja, meen te weten. En er kan zelfs geen interpretant ... bestaan zònder bemiddeling door een “label” (Peirce: teken). Het is dus niet zo dat objectbestáán afhankelijk is van een teken (Ankersmit: representatie). Over zulk bestaan in, eh, objectieve zin moet altijd twijfel bestaan. Wat m.i. wèl met wat meer zekerheid valt te zeggen, en ook dàt is inderdaad een nogal idealistische opvatting, is dat middels een teken interpretatie ... bestaat als vermoeden over een object. En als zo’n – altijd ‘maar’ – vermoedelijk object niet meer bestaat, kàn er voor interpretatie ‘natuurlijk’ geen invloed ... meer van dat object, eh, zèlf uitgaan. In die ... zin máákt het subject in kwestie zijn interpretatie nota bene onverminderd ook ‘in’ cognitief vermogen gekòppeld aan representatie nogal eenzijdig. Strikt eenzijdige ... projectie is ‘nu eenmaal’ onvermijdelijk voor wat zowel niet meer bestaat, maw ‘in’ vermoedelijk verleden, als nog niet bestaat, maw ‘in’ vermoedelijke toekomst.
Een subject is op z’n situationeels onlosmakelijk zèlf in gebeurtenissen betrokken en levert daaraan zijn gedragsaandeel waarvoor hij ‘natuurlijk’ rekening met àndere ... gebeurtenissen houdt. Nee, voordat een subject in een bepaalde situatie verkeert, kàn hij ònmogelijk afwegingen maken onder invloed ervan, enzovoort. Als daarop neerkomt, wat Ankersmit wil laten weten, mee eens. Wat dat nog met monadenleer heeft te maken, ontgaat mij dan echter. Het klinkt gewichtig,

> **de historische werkelijkheid ontstaat pas wanneer het verleden niet meer bestaat**. D[i]e [...] werkelijkheid – datgene wat door de historische representatie gerepresenteerd wordt – bestaat alleen in de vorm van die representaties.[pp. 374-375]

Situaties verlopen nu eenmaal, het is niet anders. Als Wolters opmerkt,

> ik blijf toch een beetje mijn twijfels houden aan die identiteit van de representatie en het gerepresenteerde[, p. 375]

oppert Ankersmit onderscheid tussen tekens en symbolen. Onder een teken verstaat hij wat

> niet voor iets anders [staat], zoals bijvoorbeeld woorden vaak staan voor hun betekenissen, nee, dan staan die puur en alleen voor zichzelf. [...] Die onderscheiden we van symbolen: symbolen staan altijd voor iets anders dan zijzelf.[p. 377]

Ook die opvatting deel ik dus niet. In navolging resp. het verlengde van Peirce geldt m.i. àlles als teken dat bemiddeling dient voor gedragsafstemming. Ankersmit heeft echter maar weer eens een verschil zodanig ... gedefinieerd dat hij bewijs kan leveren dat het ... niet bestaat. Let op, zo spoort hij tot verwachting aan,

> dat blijkt wanneer we dat onderscheid gaan betrekken op representatie.[p. 376]

Wat mij betreft valt er in dat opzicht dus niets te “betrekken op representatie,” want ook een zgn representatie is – wat ik versta onder – een teken. En wat principieel onderscheiden moet zijn en blijven, is een teken van waartùssen het als zodanig (!) als bemiddelend geldt. Met symbool als representatie bestaat volgens Ankersmit echter de mogelijkheid van opheffing van

> verschil tussen de representatie en het gerepresenteerde. [... Want] dat verschil kan kleiner of groter zijn.[p. 378]

Wat hij suggereert, is dat er van het ene ding eventueel een getrouwe kopie vervaardigd kan worden, zó getrouw dat ... verschil tussen beide dingen niet meer waarneembaar is resp. telt. Maar, nog ervan afgezien dat ze ruimtelijk verkeren ‘op’ ... verschillende plaatsen, àls kopie is dat àndere ding nota bene géén teken. Dat ... vergeet Ankersmit, hoewel hijzèlf over “kopie” schrijft. Of komt hij niet op dat idee? Hij houdt vol,

> je kunt verder gaan [en] een representatie [...] maken die je niet meer van het origineel (het gerepresenteerde) kunt onderscheiden.[p. 378] In de eerste plaats vallen dan de representatie en het gerepresenteerde samen. Je kunt, bijgevolg, het teken definiëren als het symbool dat voor zichzelf staat. [...] In de tweede plaats, op dat moment verliest het symbool zijn betekenis.[p. 379]

Wie hem kan volgen, moet het zeggen. Er valt m.i. ook niets te vòlgen, want volgens Ankersmit is

> het teken [...], per definitie, het symbool waar representatie en gerepresenteerde samenvallen.[p. 380]

Kenmerkend voor monadenleer is stellig ook dergelijke ... reductie tot ènkelvoud. Zoals Ankersmit aangeeft,

> Leibniz’ metafysica noopt [er]to[e, p. 380]

althans, dat geldt volgens Ankersmits ... projectie. Maar iets anders dan varianten van monotheïsme kan dat nooit opleveren. Rara, welke monade biedt als gerepresenteerde ... openbaring als representatie?

Voor pràktische duiding van dynamiek van interdependentie deugt een ènkelvoudige grondslag echter niet. Het is niet voor ... niets dat Peirce de grondslag uitbreidt met teken, nota bene om object en interpretatie als verschillend (lees: meervoud) in aldus bemiddelde verhouding te kunnen beschouwen. Dat lukt met “samenvallen” uiteraard nooit, punt.
Wat ... iets àls teken ‘doet,’ is op zichzèlf natuurlijk ... niets. Het ‘dient’ een subject ter bemiddeling, de ene keer àls ‘ontvanger,’ de andere àls ‘zender,’ enzovoort. Inderdaad, willekeurig wàt kan als teken dienen. Daar blijkt Ankersmit het mee oneens. Hij bezweert dat

> je [...] dus [moet] vasthouden aan de claim dat de identiteit van representatie en gerepresenteerde het teken maakt wat het is, om te voorkomen dat ook dingen in de werkelijkheid in de categorie van het teken worden opgenomen.[p. 381]

Maar wat Ankersmit slechts tot tekens rekent, zijn op hùn beurt toch óók “dingen in de werkelijkheid”? Ook wat het ‘geval’ dat hij schetst te maken heeft met – zijn opvatting over – historische representatie, ontgaat me. Hij wijst op

> het decimale tekensysteem [en] dat je voor [he]t rekenen met die tekens **echt** die tekens nodig hebt: als je rekent, moet je altijd **iets** hebben **waarmee** je rekent.[p. 382]

Hij verbindt er echter de kwalificatie aan

> dat die tekens op zich betekenisloos zijn[. p. 382]

Nee, ze lenen zich ... kennelijk voor allerlei betekenissen. Voor eenduidige betekenis is telkens nodige en voldoende, zeg maar, aanvulling met context nodig. Sterker nog, een teken zoals het bemiddeling dient, telt ter identificatie altijd zowel – wat ik noem – signatuur (als beschrijving van nul-identiteit van een object) als context (als beschrijving van de relevante situatie). Rekenen? Ankersmit weet het nog,

> op de lagere school werd ons een aantal regels geleerd hoe je dat doen moet.[p. 382]

Maar wat hij nog steeds niet beseft, is dat voor de ... situatie van het maken van een rekensom het de kennis van die regels is waarmee het rekenende subject pàssende betekenis geeft aan voorliggende strikt getalsmatige opgave. Die regels veronderstellen zelfs abstractie van wàt iemand, bijvoorbeeld, bij elkaar optelt. Dat is echter geen eliminatie van betekenis, maar wijziging. Nu zijn strijdige uitspraken volgens èlke grondslag onvermijdelijk, maar Ankersmit ontkomt er monadologisch al meteen niet aan. Ik herhaal dat een grondslag – een stelsel van – voldoende variabelen moet bieden voor de variëteit die ermee ‘gedekt’ moet – kunnen – worden. Nee, zo vermengt Ankersmit categorisch,

> hun betekenisloosheid doet in het geheel niet af aan de onmisbaarheid van die tekens.[p. 382]

Ik ga even door op de aanname van De Saussure over willekeurigheid van een teken. Het is in-der-daad maar wat iemand ermee ... wil. Van wat menigeen voor een teken houdt, lijkt het voorts dat het ‘als regel’ zelfs allerlei betekenissen kan – gaan – ‘dragen.’ Wat àls teken opgevat is, heeft dus geen vàste betekenis. Maar die variëteit maakt een teken uiteraard niet betekenisloos.
Mijn idee is dat wat volgens gangbare opvattingen erover (lees ook: begrippen, definities ervan) een teken ‘omvat,’ te nauw bemeten is. Wat er klakkeloos voor doorgaat, vind ik slechts een ònderdeel van een teken. Als zodanig noem ik dat gedeelte: signatuur. Daarvoor gaat op wat De Saussure oppert voor wat hij als een

teken-in-totaliteit veronderstelt. Ik zie een teken dus uitgebreider. Ter eenduidige identificatie dient context in combinatie met signatuur. (Want) daarmee laat zich pas eenduidig corresponderend enerzijds interpretatie, anderzijds object, herstel (een) gedrag(ing) van een object veronderstellen. Criterium voor betekenis is gebruik, wat overigens ook Ludwig Wittgenstein (1889-1951) pas gaandeweg beseft.
Ankersmit meent, met een berekening als zijn voorbeeld, dat

> je [...] gewoon [...] die regels toepassen en er verder niet bij nadenken.[p. 383]

“Verder niet”? Ook “regels toepassen” behoort natuurlijk tot “nadenken” met dùs differentiële betekenis van dien van tekens waardoor, -mee en -voor dat gebeurt.
De “betekenisloosheid” die Ankersmit daarentegen – sommige? – tekens toeschrijft, nee, hij is nog niet klaar met het dicht timmeren van open deuren, vindt hij

> ons in staat stellen aan te geven wat de natuurwetenschappen en de geesteswetenschappen – voor zover daar de historische representatie een rol speelt – met elkaar gemeen hebben en vanwaar ze zich in geheel verschillende richtingen begeven.[p. 384]

Dat is een open deur, want onder de noemer van ... niets, dwz zònder enig criterium, is àlles aan elkaar gelijk. Met “verschillende richtingen,” zeg ook maar situaties, raken objecten met respectievelijke nul-identiteiten gedragsmatig dienovereenkomstig ... verschillend. Differentiële ontwikkeling geldt algemeen.
Wat vindt Ankersmit begrijpelijk raken? Volgens hem is dat

> een aantoonbare parallel tussen de wiskunde en de historische representatie [door] het teken [te zien] als een symbool dat voor zichzelf staat.[p. 384]

Vooruit, stèl dat het mogelijk is om een – wat ik houd voor – signatuur in volstrekt isolement te ervaren. Omdat context ontbreekt, is betekenis van louter een signatuur vergaand open. Maar in dat ene punt ‘verloopt’ nog niets, dus evenmin parallel.
Vervolgens wijst Ankersmit erop dat

> je [...] in dit verband[, p. 384]

maar enig “verband” lijkt mij wat er dàn volstrekt aan ontbreekt, nou ja, dat

> je [...] in dit verband [moet] onderscheiden tussen twee functies van teksten die een historische representatie bevatten.[p. 384]

Maar welke àndere functie kan “een symbool dat voor zichzelf staat” hebben dan ... voor zichzelf staan? Toegegeven, ik ben niet bedreven in de logica van de monadenleer. Volgens Ankersmit bestaat functioneel onderscheid

> tussen de historische tekst **als zodanig** en, daarnaast, de tekst als drager van historische kennis of inzicht.[p. 384]

Iets anders dan dat hij een document zowel vorm als inhoud toekent, kan ik er niet van ... maken. Ja, voor zover zgn vorm ònafhankelijk van zgn inhoud kan zijn,

> ligt [...] de **common ground** [...] dus alleen in die eerste functie.[p. 385]

Dat is wederom niets nieuws. Van oudsher zijn er tevens zulke voornamelijk vormgeoriënteerde disciplines. Daar ontstaat onder de noemer van, bijvoorbeeld, bibliotheek behoefte aan.
Aan het functionele onderscheid dat hij voorstelt, ontleent Ankersmit de oproep

> om wat preciezer te zijn over de frase ‘de betekenis van de tekst’ dan we gewoonlijk zijn[, want] niet alleen suggereert die frase ten onrechte dat teksten betekenissen hebben – quod non – maar zelfs dat ze er maar één hebben.[p. 386]

Het moet een subject zijn waardoor, -mee èn -voor een teken betekenis ‘heeft.’ Op het moment dat iets àls teken geldt, kàn het dat niet àls subject doen. Dat een teken voor zichzèlf geen betekenis ‘heeft,’ daarin heeft Ankersmit, zij het omslachtig uitgedrukt, m.i. dus gelijk. Is dat een baanbrekend inzicht? Het lijkt mij niet. Ronduit erkenning van de principiële ... betekenis van het subject voor betekenis volgt echter niet. Volgens hem

> is de betekenis die we verlenen aan een historische tekst (maar zonder dat hij die zelf heeft!) intertekstueel en wordt die altijd medebepaald door de betekenissen die we al projecteerden op andere teksten[. pp. 386-387]

Nogmaals, mee eens, een tekst heeft zelf geen betekenis in de zin van interpretatie van inhoud ervan. Met “intertekstueel” houdt Ankersmit desondanks de aandacht met voorrang òp teksten gevestigd. Betekenisgevend moet dat m.i. de “we” zijn die hij naar mijn indruk ten onrechte nogal op de achtergrond vermeldt. Hoe het subject in kwestie op enig moment een teken opvat, is “medebepaald” door zijn eerdere ervaringen. Daar horen voor een zgn geschiedkundige stellig ervaringen met bestudering van andere “historische teksten” bij en/of in het geval herhaalde bestudering dezèlfde tekst maar nù ‘met’ onvermijdelijk gewijzigde betekenis. Wil Ankersmit – de suggestie van – objectiviteit niet loslaten? Daar lijkt het op, als hij opmerkt dat

> betekenissen [...] als zodanig niet communicabel [zijn]; dat worden ze pas dankzij de [...] tekens waar ze aan vastzitten[. pp. 387-388] In iedere taal legt de conventie een muurvaste link tussen een bepaald woord en de betekenis ervan.[p. 394]

Ja, daar staat “vastzitten.” Toch een soort ... hebben? Kort ervoor duidt hij – afwijkend? –

> betekenissen [als] vage en moeilijk te definiëren wolken van associaties die zich min of meer vrijelijk langs de hemel van de semantiek voortbewegen.[p. 387]

Voor iemand die vindt dat je, zoals ik hem al aanhaalde,

> eerst een heldere, en vooral sluitende definitie [moet] hebben,

is hij opnieuw opmerkelijk toegeeflijk voor zichzelf. Moeilijkheden vind ik in elk geval sterk verminderen met pragmatiek als insteek en daarmee erkenning van zowel subject als situatie als gedragsrelevante (f)actoren. Een grondslag met nòg – veel – ruimer variëteitspotentieel ontstaat dankzij uitbreiding van Peirce’s triade tot een enneade, nota bene met nadrukkelijke handhaving van zijn elementen, maar èlk ervan gewijzigd in een drieledig moment in aldus pragmatische cyclus. In een monadenleer zie ik dus ... niets. Ankersmit blijft er maar over doorgaan,

> monaden zijn immens complex: zij bevatten immers een representatie van heel het universum, verleden en toekomst ervan, en dat vanuit het perspectief van die monade. En toch zijn het ondeelbare eenheden.[pp. 389-390]

Hoe daarmee erkenning van

> die causale relatie tussen teken en de erdoor bewerkte betekenis [die] de historicus [...] nooit zelf helemaal in de hand [heeft, p. 393 dwz] het bewerken van een bepaald ‘betekenis-effect’[, p. 395]

valt te rijmen, nou ja, met verwijzing naar complexiteit acht Ankersmit ook dàt stellig afgedaan. Voorts erkent hij echter dat

> (historische) teksten [...] soms op de meest vreemde en op voor de auteur volstrekt onvoorspelbare manier [worden] gelezen.[p. 393]

Maar wat de voortbrenger van een teken een vreemde reactie erop acht, is voor de interpreteerder in 'zijn' situatie nu eenmaal passend. Over grondslag gesproken, dat vòlgt uit het dialogische tekenbegrip. Precies, zo drukt Ankersmit zich wel degelijk door-en-door pragmatisch uit,

> vandaar dat de historicus zo ontzaglijk veel aandacht besteedt aan de ontwikkeling van die tekens en die in het geheel niet als iets willekeurigs ziet. Want op die manier hoopt hij dat causale traject van teken naar betekenis zoveel mogelijk zelf te kunnen bepalen en om de lezer zo min mogelijk ruimte te laten om er rare kunsten mee uit te halen.[pp. 393-394]

Zo 'is' volgens mij dus èlke teken een verzoek tot inschikkelijkheid. Als "rare kunsten" geldt voor de voortbrenger van een teken overigens wat hijzèlf als resulterend gedragsaandeel door de ontvanger onaanvaardbaar vindt afwijken van waartoe hij die ontvanger ermee wilde bewegen. Een ontvanger reageert op zijn beurt voor hemzèlf ... natuurlijk nooit raar, vreemd e.d., zoals de voortbrenger het volgens zijn bedoeling ermee niet raar, vreemd e.d. vindt wat hij eerder – bedoeld – als teken voortbracht. Ook Ankersmit beseft

> dat je wel iets kunt doen of schrijven met een bepaalde intentie, maar dat het effect (of causale gevolg) daarvan best heel anders kan zijn.[p. 398]

Daar komt pragmatiek inderdaad op neer. Hij geeft er wederom echter een m.i. verwarrende draai aan door de voorstelling van

> representationele betekenis [als oorzaak van] de (onbedoelde) gevolgen [met] de historicus [onderhevig aan] de definitie van de geschiedschrijving als wetenschap van de onbedoelde gevolgen.[p. 398]

Daarvoor ... bestaat pragmatiek toch al? Ook voor geschiedkunde is pragmatische oriëntatie zeker bevorderlijk. Een evenwichtig dialogische benadering blijkt aan Ankersmit echter nog niet besteed. Voor hem

> prevaleert [...] de representationele betekenis altijd boven de intentionele betekenis.[p. 399]

Het is wèl zo dat het zgn gevolgen zijn waarmee 'we' blijven zitten. Door zgn oorzaken te vergeten, zeg maar als het verstand op is geraakt, leren 'we' maar moeilijk en raakt onherroepelijk "de erfenis" op..

104.33

Voor een ongevraagde :-) aanzet voor zoiets als stelselmatige oriëntatie op wat ik vermoed dat voor de Rechtspraak(organisatie) tot zgn financiële infrastructuur behoort, meende ik me te herinneren daar al voor resp. over geschreven te hebben. Dat blijkt te kloppen. Met daarin nota bene R/rechtspraak als voorbeeld, zie Beknopte inrichtingshandleiding grootboekstelsel volgens fasegewijs boekhouden (2019).

Wat ik als structuurbegrippen voorstel, kan je inderdaad ook infrastructuurbegrippen noemen. Met – slechts een zestal – (infra)structuurbegrippen past het grootboek(stelsel) in ruimer verband door zulke begrippen te kiezen overeenkomstig, zoals je kunt lezen,

> zgn sleutelrubrieken in zgn primaire proces- annex transactiesystemen. Op die manier raakt samenhang gevestigd tussen de inhoud van zulke informatieverzamelingen en de financiële administratie.

Wat daarom voor de volledige financiële infrastructuur telt, is m.i.

> beheersing van wisselwerking [er]tussen.

Zo is het verkrijgen van optimale ordening, zo beveel ik daar voorts dringend aan,

> vooral een kwestie van oefening.

Dat lukt prima met potlood en papier. Nadat je genoemde handleiding enigszins zorgvuldig doorgenomen hebt, kan je zelf stellig een eind komen. Ik help je echter graag met overzichtelijk in kaart brengen.

104.34

Of Robert Musil (1880-1942) zijn opgave met schrijven aan ipv schrijven van wat geldt als zijn hoofdwerk als rijkdom ervaart, vind ik maar de vraag. Dat neemt m.i. niet weg dat Jacques Kruithof voor **De rijkdom van het onvoltooide** (Meulenhoff, 1988) als, zoals de ondertitel luidt,

> ‘een soort inleiding’ bij Robert Musil en **De man zonder eigenschappen**

met zijn titel wel een punt heeft. Wat mij betreft kan het echter ook noodzaak ipv rijkdom zijn. Musils boek lezen, deed ik al. Zo kon ik dat met Kruithofs analyse, uitleg e.d. vooral instemmend doen. Nee, Musil bedoelt met “zonder” geen volslagen gebrek. Integendeel, het gebrek dat hij aanprijst is dat aan vaste, onwrikbare eigenschappen. Zijn hoofdpersoon heeft wisselende eigenschappen, zoekt ze naar omstandigheden,

> jaagt geen generalisering na die mensen bindend kan worden voorgeschreven.[p. 81]

Met mijn veronderstelling van zoiets als open, interdependente – dynamiek van – variëteit begrijp ik Musil stellig op mijn manier vooringenomen. Dus wie weet heeft Kruithof gelijk dat Musil het zoekt in evenwicht tussen slechts twee polen, enerzijds rationaliteit, anderzijds mystiek. Hoe dan ook blijf ik bij mijn indruk dat het Musil erom te doen is zich tòch, eh, redelijkerwijs uit te drukken over wat hem aan zulke uitdrukking ontsnapt. Dat moet dus bij pogingen blijven, vandaar onvoltooid:

> Het resultaat daarvan, over het algemeen veronderstellenderwijs onder woorden gebracht, vaak hernomen of herroepen, vormt de hoofdzaak van de hele roman.[pp. 49-50]

Hmm, of hem dat een ... rijk gevoel bezorgt? Treffend vind ik hoe Kruithof de ene pool schetst, de pool van totale redelijkheid waar een

> mens, voorvechter en belichaming van het gezonde verstand, [...] altijd [beschikt] over even veel vergelijkingen als onbekenden[. p. 27]

Die vergelijkingen lost zo iemand wel op met strikt vàste eigenschappen. Anders ‘bij’ de andere pool, die Kruithof de morele noemt. Of ik dat een passende kwalificatie acht? Ik denk meer aan motivationeel vanwege onmogelijkheid een motief ... redelijk te kennen. Hoe dan ook, daar

> zijn er telkens meer onbekenden dan vergelijkingen, meer uitzonderingen dan regels. [Daar] herhalen de gebeurtenissen elkaar en zichzelf niet: ze zijn onbeperkt variabel en individueel. [...] De feiten en relaties op dit gebied zijn oneindig en onberekenbaar[. pp. 27-28]

Desondanks is het, zo oordeelt Kruithof m.i. passend,

> Musil [...] bij monde van [zijn hoofdpersoon] te doen om een denkend doordringen in dit moeilijk toegankelijke gebied: intellectuele controle die geen voorbehoud, maar een vorm van zuiverheid is.[p. 72]

Mijn idee is dat er weliswaar een vergaand, vooruit, redelijke methode bestaat voor uitdrukking volgens de aanname van, zeg maar, oneindige variëteit, maar uitputtend valt variëteit er ... natuurlijk niet mee uit te drukken. Mijn methodische voorstel betreft Metapatroon. De methode vind ik ... voltooid. Over wat er nu eenmaal niet mee kan, maak ik me niet druk. Of?
Voor mijn duiding van wat Musil als opgave ziet, vind ik pleiten wat Kruithof met o.a. een uitspraak van Musil opmerkt, te weten dat

> [d]e schrijver [...] als taak heeft “steeds nieuwe oplossingen, samenhangen, constellaties, variabelen te ontdekken”[, p. 28] de wereld te exploreren tot waar er geen vast punt, geen houvast meer is [...] zonder zich in te laten met wazige voorstellingen en schijnschone frasen.[p. 29]

Daarvoor komt m.i. het begrip interdependentie in aanmerking als erkenning dat

> [h]et [...] immers in de bedoeling van [iemands] denken besloten [ligt] dat er een uitkomst zij die niet enkel hem persoonlijk aangaat.[p. 51]

Onder die noemer van wederzijdse afhankelijkheden is er immers niets mystieks aan de erkenning

> niet meer als afzonderlijk individu te bestaan, maar op te gaan in een [...] geheel[. p. 37]

Wie gelooft het ... zonder omgeving aan te kunnen, is niet wijs. Kruithof ziet het echter als

> een groter, hoger geheel, tegelijk oorsprong en bestemming[. p. 37]

Ja, dat lijkt me nogal mystiek. En – dus – met geen methode in elk geval structureel te begrijpen. Volgens onderscheid tussen individu en omgeving (lees ook: situatie) is het ... ònredelijk om àls individu tevens omgeving te zijn, en omgekeerd. Zo slaagt Musil evenmin in volgehouden duiding van, zoals Kruithof aangeeft,

> de relatie tussen broer en zuster [als] een verdubbeling van de eigen persoon[, dwz] pas te zamen een werkelijk geheel [waar]in [...] tegenstellingen zijn opgeheven.[p. 44]

Wat ‘blijft,’ is een naar haar aard onvoltooide verkenning volgens een

> moraal [van] beweeglijkheid van de geest, de bereidheid om al denkende steeds een ‘volgende stap’ te zetten en wat je overweegt als een essayist van vele kanten te bekijken, zonder het helemaal vast te leggen[. p. 82]

Metapatroon biedt zulke, nee, dat is kennelijk niet strijdig, formele openheid:

> [M]en moet het [...] aan het werk zien[, p. 82]

schrijft Kruithof over beweeglijkheid à la Musil en wat mij betreft helpt zo’n methode om dat vooral ook zèlf te doen, dwz

> het stap voor stap volgen en merken hoe [beweeglijkheid] telkenmale voorshands wordt afgesloten, weer opgenomen en voortgezet, gepreciseerd en voor nieuwe gezichtspunten opengesteld.[p. 82]

Indien interdependentie werkelijkheid inderdaad kenmerkt, verstrekt Musil een wijze les. Kruithof geeft ‘m krachtig door. Hij beseft echter ook hoe moeilijk het is er serieus zelfs maar aandacht voor te krijgen, want

> [w]ie van een [...] vertrouwde ordening afziet, strijkt de mensen tegen de haren in: ze raken verontrust en menen weldra dat hun lijfsbehoud op het spel staat.[p. 85]

Nee, dat geldt zeker niet voor iedereen. Dat doet het helaas wèl voor wie weliswaar over macht voor veranderingen beschikt, maar ervoor kiest die eenzijdige macht met èn voor hun òngewijzigde eigenschappen te handhaven.

104.35

Frank Ankersmit was, zo vermeldt Wikipedia, “hoogleraar intellectuele en theoretische geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.” Naar mijn oordeel beweert hij, ik vermoed uit aanmatiging, onmetelijke onzin als gemankeerd bewijs voor trivialiteiten. Er zijn m.i. dus slechts de onnavolgbare redeneringen, zelfs strijdig met zijn beleden grondslag, oorspronkelijk aan. Dat kan academisch blijkbaar voor verdienste doorgaan.
Van nodeloze verstrikkingen van en door zijn opvattingen meen ik afdoende … bewijs te leveren. Ook nogal aanmatigend? Enige invloed heb ik daarmee niet. Zie het maar weer als spot, ofwel machteloze tragikomedie.
Het is ook van mij een uitgebreid ... verhaal geworden, zie [**aantekening 104.34**]. Want van het één komt het ànder, en nòg heb ik me voor commentaar tot een selectie van zijn flauwekul beperkt.
Ik kan me voorstellen dat het je niet interesseert. Zoals ik zèlf terdege besef, wat maakt het uit? :-) Kom je er desondanks aan toe en vind je mijn kritiek onterecht, laat ajb weten.

104.36

Ik wijs er nog maar eens op, ditmaal nav **Philosophical Foundations of Neuroscience** (Blackwell, 2003). Wat M.R. Bennett en P.M.S. Hacker met filosofisch in verband met grondslag bedoelen, vind ik immers algemeen geldig. Wat mij betreft ook informatiekundig ontbreekt in tweeledig opzicht stelselmatige aandacht, te weten ervoor èn erdoor.
Als ik daarom hun kenschets in **Introduction** ontdoe van waarop Bennett en Hacker ermee mikken, en dat is cognitieve neurowetenschap, zijn

> foundations constituted by the structural relationships among the […] concepts involved in investigations[, …] guiding th[ose] investigation[s] down pathways that will illuminate[. … C]larity about these concepts and categories is essential.[p. 1]

Er is en blijft vaak onduidelijk

> what might be meant by a given [practitioner’s] claims [...] or […] why a [practitioner] thought that the [work] he had undertaken illuminated the […] capacity being studied, or [what have been] the conceptual presuppositions of the questions asked. […C]oncepts [a]re misconstrued, or misapplied, or stretched beyond their defining conditions of application.[p. 1]

Nee,

> not all [i]s well with the general theorizing.[p. 1] Deep conceptual confusions remain[. p. 2]

Daaraan gaat tegenwoordig m.i. ook digitalisering vergaand mank. Met zoveel woorden opperen Bennett en Hacker als verklaring dat zo'n grondslag, noem het ook maar referentiekader,

> determine[s] not what is empirically true of false, but rather what does and what does not make sense.[p. 2]

Menigeen beseft dat onderscheid niet. Of hij houdt de grondslag die hij er vergaand onbewust op na ... houdt voor zelfs ... èxtra waar, maw onveranderlijk. Als ik hier nògmaals wijs op noodzaak van overgang naar stelselmatig bemeten grondslag, doe ik dat dus stellig vergeefs. :-) Met instemming geef ik desondanks de opvatting van Bennett en Hacker door. Zij benadrukken dat, overigens nog zachtjes uitgedrukt,

> when empirical problems are addressed without adequate conceptual clarity, misconceived questions are bound to be raised, and misdirected [practice] is likely to ensue. For any unclarity regarding the relevant concepts will be reflected in corresponding unclarity in the questions, and hence in the design of [practice] intended to answer them. And any incoherence in the grasp of the relevant conceptual structure is likely to be manifest in incoherences in the […] results[. p. 2]

Intussen lijkt 'rondom' digitalisering zelfs ... èxtra te gelden wat Bennett en Hacker met zoveel woorden als zelfingenomen behoudzucht aangeven, dwz met ònberedeneerde afwijzing van dien, want

> [t]he initial reaction to such critical remarks may well be indignation and incredulity. How can a flourishing [field] be fundamentally in error? How could there be […] conceptual confusion in a well-established [practice]?[p. 4]

Klopt,

> [s]uch responses betoken […] a misunderstanding of the nature of conceptual error[, p. 4]

maar is er … pràktisch iets aan te doen? Mijn opvatting is, als 'we' dat uitstellen, duurt het nòg langer. Een advies van Bennett en Hacker luidt, dat

> [t]he wayward [practitioner] should, whenever possible, be condemned out of his own mouth.[p. 6]

Wie een gebrekkige grondslag 'benut,' ontkomt vrijwel meteen niet aan strijdige beweringen. Vooral kritiek daarop blijkt echter allesbehalve welkom. Maar ook een voorstel dat 'op het oog' exclusief opbouwend is gewijd aan wijziging van grondslag wordt dus doorgaans netzo ... exclusief àls kritiek ervaren met reflexmatige afwijzing ervan. Dat laat uiteraard onverlet, dat

> the **only** ways in which a conceptual investigation can assist an empirical subject are by identifying conceptual error (if it obtains) and by providing a map that will help prevent [practitioners] from […] sense.[p. 7]

Voor o.a. informatiekunde herinner ik graag aan Semiosis & Sign Exchange (2002). Ik gaf er de ondertitel aan:

> design for a subjective situationism, including conceptual grounds of business information modeling

Met de kwalificatie "business" bedoel ik nota bene géén beperking tot commercieel, zakelijk gerichte organisaties. Die kan resp. moet daar dus wèg. Nadrukkelijk wèl bedoel ik met "conceptual grounds," wat Bennett en Hacker blijkbaar onder "philosophical foundations" resp. "conceptual foundations" verstaan. Voor

stelselmatige oriëntatie met onder andere, vandaar “including,” informatiekunde stel ik subjectief situationisme voor. Een passende modelleermethode biedt Metapatroon.
De vooralsnog gangbare, overheersend impliciet beleden, grondslag voor digitalisering associeer ik met domein. Retoriek ten spijt, basale domeinbegrippen komen neer op apartheid, eenzijdig enkelvoud e.d. Daarmee laat zich géén samenhang vestigen, laat staan volgens – dynamiek van – evenwichtige verhoudingen. Dáárvoor, vooruit, aanvullend, stel ik zgn stelselbegrippen als grondslag voor, zie Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen (2026) voor wederom een korte inleiding.

104.37
Ik heb nog even reactie afgewacht, maar verder helaas niets meer van [haar] vernomen. Waarvoor zij me nadrukkelijk “hartelijk bedank[t],” blijft me daarom onduidelijk.
Wellicht wil ze ermee zeggen dat, mòcht ik denken zij me tot iets verplicht is voor mijn moeite, zij die verplichting als ingelost beschouwt. Of, zoals de Engelse uitdrukking luidt, don’t call us, we’ll call you.
Hoe dan ook lijkt zij niet van – vooral? – strategische suggesties gediend. Daardoor verdwijnen m.i. ernstige problemen echter niet. Eh, integendeel. Ik blijf erbij dat juist personeelszorg en organisatieontwikkeling pràktische noemers bieden om wat aan deugdelijke oplossing te gaan doen. Ze zal met haar (hoofd)afdeling toch wel wat meer doen dan postkantoor zijn voor af en toe een benoemingsdocument? :-)

104.38
De grondslag die Charles Peirce voor semiotiek annex tekenleer voorstelt, plaatst teken bemiddelend tussen object en interpretant. Daarmee maakt hij er dus tevens een grondslag voor cognitieleer van. Maar dat geldt dan ook voor de uitbreiding van Peirce’s triade tot een enneade. Zo kom ik op het idee om na te gaan in hoeverre de grondslagkritiek van Bennett en Hacker in **Philosophical Foundations of Neuroscience** erop van toepassing is. Want

> [they] have tried to identify conceptual problems and entanglements in important current theories[,] argu[ing] that much contemporary writing on the nature of [cognition] is bedevilled by conceptual difficulties.[p. 7]

In elk geval zgn informatiekundig meen ik dat de enneade

> will assist [practitioners] in their reflections antecedent to the design of their experiments[, et cetera].[p. 7]

Nogmaals, die bijdrage zou dan ook kunnen en moeten opgaan voor, immers verwante, zo niet vergaand overlappende, cognitieleer. Of het mijzèlf lukt daarvoor met nodige zorgvuldigheid

> to read a 450-page conceptual investigation from cover to cover[. p. 7]

staat nog te bezien. Helaas, iemand ànders zie ik het niet doen.

104.39
Het verband tussen triadische elementen moet ònlosmakelijk opgevat zijn, zo veronderstelt Charles Peirce. Daaruit vind ik volgen dat o.a. tekenleer en cognitieleer slechts kunnen verschillen in wat als aanleiding dient; een grondslag moeten ze

immers delen.
Als informatiekunde dus niet zonder tekenleer kàn, geldt ook daarvoor onvermijdelijk wat Bennett en Hacker in **Philosophical Foundations of Neuroscience** opmerken, te weten dat

> the roots of current conceptual difficulties in cognitive […] science are buried deep in the past. Grasping this aspect of our intellectual and scientific heritage will help to bring current conceptual problems into sharp focus.[pp. 11-12]

Bennett en Hacker beginnen bij Aristoteles, volgens wie

> [s]ubstances [...] undergo change. The change may be 'accidental' or 'substantial' ('essential'). "Accidental change' is a change to the non-essential properties ('accidents') of a given substance[, i.e., change] compatible with the continued identity of the substance. Substantial change[, however,] occurs when a substance changes its essential properties, [i.e., change] incompatible with the continued existence of the substance in question[. p. 13]

Dergelijk atomisme annex essentialisme is inderdaad, vaak impliciet, nog steeds gangbaar. Ook B&H leveren dáár – nog? – geen kritiek op. Kritiek heb ik wèl, zoals blijkt uit wat ik opbouwend ànders voorstel.
Ik beschouw een eigenschap niet zozeer statisch, maar veeleer dynamisch, dwz als (een) gedrag(ing). Dan vind ik het ... redelijk om (een) gedrag(ing) niet toe te schrijven aan een object ... alléén. 'Het' hangt er m.i. immers maar van àf. Waarvan? Uitgaande van ... zo'n object is dat de situatie waarin het op enig tijdstip verkeert. Ofwel, èlk(e) gedrag(ing) telt twee (f)actoren. Dat zijn object èn situatie. Zo maak ik géén onderscheid tussen, zeg maar even, accidentele en wezenlijke gedragingen. Want (een) gedrag(ing) ... bestaat àltijd accidenteel in de zin van situationeel medebepaald. Volgens mijn veronderstelling is een wezenlijke gedraging in de zin van niet-situationeel uitgesloten. Dat neemt ... natuurlijk ervaring van ... zoiets als continuïteit van een object niet weg. Er zijn nota bene géén wezenlijke eigenschappen – meer verondersteld – die erin voorzien. Samenhang van, ik noem ze, situationele deelobjecten van 'hetzèlfde' object door-verschillende-situaties-heen vergt een àndere veronderstelling. Een situationeel deelobject èxtra helpt niet. Want dat zou gedrag(ingen) tellen die volgens veronderstelling juist strijdig zijn met – borging van – continuïteit. Wat voldoet, is daarom ... iets zònder gedrag(ingen). Dat noem ik de nul-identiteit van het object in kwestie.
Met 1. gedrag(ing) ipv object en 2. principiële herleiding van (een) gedrag(ing) tot zowel object als situatie, waaraan voor willekeurig bereik met Metapatroon nog 3. relativering en 4. recursiviteit aan toegevoegd zijn, valt variëteit – pas – te duiden als eenduidige ordening van verschillen-in-samenhang.
Een eigenschap 'is' aldus niet exclusief vàn een object. Het komt als (een) gedrag(ing) voort uit onlosmakelijk ònderdeel zijn van een situatie van dat object. Hoewel het bedoelde onlosmakelijkheid geweld aandoet, geldt grofweg dat object en situatie 'elk' een 'aandeel' aan resulterend 'gezamenlijk(e)' gedrag(ing) leveren. En door 'hun' gedrag(ing) verandert zowel deelnemend object als 'deelnemende' situatie. Het vermogen van een object om aandeel te leveren wijzigt aldus van situatie tot situatie.
Een object dat voor het leveren van gedragsaandeel over cognitief vermogen beschikt, noem ik een subject. Verder is mijn idee, dat door (mede)werking ervan voor een subject wisselwerking met situatie ruwweg enneadisch is 'getekend.'
Volg ik hiermee nog het commentaar van H&R op – begrippen voor – grondslag?

Probeer ik hùn draad op te pakken? Moeilijk. Ik heb meteen al ... grondig een ander voorstel ervoor aangegeven.

104.40
Kort tussenbericht. Martijn Houtman vordert met toevoeging van [zo'n] voorziening [aan de informatierotonde]. Voor voltooiing heeft hij echter nog vèrdere nadere aanwijzingen door jou nodig; daarvoor neemt hij contact met je op (of heeft dat al gedaan).

104.41
Je hoort iemand zeggen, althans, je gelooft dat je iemand dat hoort zeggen: "Het regent." Als je er vanuit gaat dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, verbind je er dùs voor ... jezèlf de vraag aan: Wie wil mij waartoe bewegen?
Zo kortweg uitgedrukt, "Het regent," kan dat van alles en nog wat zijn. Richt de persoon die jij dat hoort zeggen, zich daarmee tot jou? Zo ja, wat verwacht hij (hier gebruikt als genderneutraal persoonlijk voornaamwoord) dat jij daadwèrkelijk doet? Wie :-) weet, wijst hij je erop je paraplu te gebruiken. Of wrijft hij je in, hoe eigenwijs je was 'm niet mee te nemen. Of, of, ...
De tegenwoordige tijd van regenen veronderstelt dat je, zeg maar, bewijs ervan zèlf moet kunnen ervaren.
Over naar zgn verleden tijd. Stel dat je er zeker van bent dat iemand jou aanspreekt. Waartoe wil hij jou bewegen, als hij zegt: "Het regende." Wat, eh, bewijsvoering betreft is het dan o.a. de vraag, of jijzèlf – nog – die regen ... kènt. Zo nee, hoe kom jij dat alsnog resp. wederom te weten? Daarvoor kunnen slechts àndere tekens dienen, bij voorkeur geschakeld terùgverwijzend naar een teken dat in de tegenwoordige tijd gesteld is. Zodra de mogelijkheid van 'eigen' ervaring ontbreekt, komt – moeten vertrouwen op – zgn intertekstualiteit dáár op neer.
Maar in zo'n tekenmatig netwerk geldt onverminderd voor èlk teken dat als knooppunt wordt aangemerkt, zoals dat vervòlgens het geval is met het teken dat al dan niet expliciet ernaar verwijzend mede eruit resulteert en aldus eveneens als zo'n knooppunt kan gaan dienen, dat het door iemand is voortgebracht àls verzoek tot inschikkelijkheid, dwz als middel voor afstemming van gedragsaandelen volgens situationele annex verhoudingsgewijze hoedanigheden (lees ook: rollen).
(Uiteraard niet alleen) geschiedkunde blijft onvermijdelijk mank gaan, zolang de grondslag ervoor nogal impliciet een gebrekkig tekenbegrip omvat. (Ook) ik acht het onontkoombaar om een teken àls 'vertegenwoordiging' te beschouwen. Maar, nota bene, waarvàn? Mijn indruk is dat ... klakkeloos onverminderd de illusie heerst dat een teken idealiter objectief (lees ook: absoluut geldig, waarheidsgetrouw) verslag biedt van – wat daarvoor voorts is verondersteld als – werkelijkheid ònafhankelijk van de voortbrenger van het teken in kwestie. Weliswaar is onder academici kritiek over en weer op hun respectievelijke grondslagvoorstellen niet van de lucht, maar aanwijsbaar vind ik dat zij aan bedoelde illusie als ... praktisch maatgevend niet – willen? – ontkomen. Aldus comfortabel òngeïnteresseerd in afstemming, want dat zou uit een principieel relativerende grondslag blijken, heeft èlk van hen het vooral over zichzèlf. Hoezo objectief?
Inmiddels bestaat – daardoor? – her en der besef dat bedoeld ideaal ònbereikbaar is. Aan de illusie blijft 'men' blijkbaar echter vasthouden, retoriek van ontkenning ten spijt. En zonder radicale àfwijzing van de schijn van – academisch – houvast volgens objectiviteit levert dat nog steeds allerlei hopeloos ontsporende suggesties voor

grondslag op. Het gemis aan consistentie van resultaten ermee wordt dan verhuld met een aanduiding als postmodernisme. Sterker nog, zo'n aanduiding moet als aanbeveling dienen. Inderdaad, wat wil (!) een pleitbezorger ervan ... ermee bereiken?
Tja, wat wil ik bereiken met onderhavige aantekening? Ik vermoed dat ik allereerst mijzelf nog maar eens verklaar waarvàn een teken m.i. ... verslag doet. Dat is van waartoe de één een ànder wil bewegen. Een teken 'is' dus eerst en vooral niet (!) een, wat ingewikkelder uitgedrukt, middel voor monologische vaststelling van objectiviteit. Het 'is' àltijd afstemmingsmiddel, dwz met dialogisch subjectief-situationele ... betekenis. Met zo'n grondslag laat zich dynamische variëteit (lees ook: wederzijdse afhankelijkheden, interdependentie) alweer ver(der)gaand eenduidig interpreteren.
Daar is dan niets postmoderns meer aan. Dat ... wil niemand zelfs maar overwegen die zijn reputatie erop gevestigd weet. Waarop ik als afstemming met zulke, hmm, opinieleiders mik, lukt mij ook met deze aantekening dus geheid niet.

104.42
(Dus) bedankt voor je verwijzing naar **Geschiedfilosofie zonder subject** (in: **Forum der Letteren**, 1992). Ernst van Alphen is zo verstandig om, als het over tekens gaat, zich volgens tekenleer te oriënteren. Als m.i. treffende karakterisering van Ankersmit, wiens zgn narrativisme hij beoordeelt, laat hij weten dat

> in Ankersmits studie [...] dan ook **geen enkele** verwijzing voor[komt] naar welke narratieve theorie dan ook.

Terecht verwijst Van Alphen wèl naar Peirce, maar daarmee verduidelijkt hij nauwelijks iets. Dat komt m.i., omdat ook Peirce 'kennelijk' de objectiviteitsillusie koestert. Of mijn idee over Peirce's opvatting klopt, weet ik uiteraard niet zeker. :-)
Maar daarom verwondert het me dat Peirce àls pragmaticus gedràg met slechts object lijkt te associëren. Ik vermoed dat hij voorrang geeft aan zijn zgn existentiële logica. Daarvoor, nou ja, voor zover ik dáár iets van begrijp, geldt object voor een subject als ènkele gedragsmaat. Ik heb er situatie als gedragsbepalende (f)actor aan toegevoegd, waarmee de ... logische maat voor eenduidigheid principieel wijzigt. En die verschilt voorts dus tèlkens per interpreterend subject. En ... wàt een subject probeert te begrijpen, is wat hij aldus ervaart als situatie van hem ... wil om door afweging met wat hijzèlf ... wil tot zijn daadwèrkelijke gedragsaandeel 'in' de situatie te komen. Hoewel Peirce wijst op grond als differentiële factor, laat hij operationalisering ervan na. Nogmaals, hij lijkt te zeer in beslag genomen door de opzet van een logisch systeem .... waaraan zo'n factor voor variëteitsordening eveneens ontbreekt. Zo mist hij wil (enneadisch: motief) als subjectiverend aspect. Erkenning van motief als grondslagelement ontleende ik aan Schopenhauer. Van Alphen pleit na kritiek op o.a. de toenmalige theorie van Ankersmit voor geschiedfilosofie mèt subject. Volgens een onlosmakelijke driedeling die rechtstreeks van Peirce lijkt te stammen, merkt hij op

> dat de focus van geschiedschrijving niet zozeer gericht moet zijn op het object of op de troebelheid van het medium dat het zicht beneemt, maar op de **relaties** tussen object, subject en medium.

De relativering volgens motief van subject ontbreekt echter nog. Zo kom ik altijd maar weer op dialogisch tekenbegrip.

104.43
Ik houd een lijst bij met persoonsnamen in alfabetische volgorde van achternaam. Per persoon vermeld ik haar/zijn publicatie(s) waarover ik op mijn beurt schreef. Naar wat ik schreef, verwijs ik aanvullend.
Zo 'ontdekte' ik ongeveer vier jaar geleden te hebben geschreven over eerder werk van Ernst van Alphen. Als je ... wilt, :-) zie aantekeningen 88.109 en 88.111.

104.44
Zeg het maar, vergis ik me, of staat zowel dat artikel (pp. 6-7) als commentaar (p. 2) over regels voor financieel beheer door – instellingen van – de rijksoverheid (in: **NRC**, 29 september 2026) vol misleidende opvattingen? Zo wordt "achterstallig onderhoud" als voornaamste reden geopperd voor vervanging van het zgn verplichtingen-kasstelsel door het zgn baten-lastenstelsel. Laatstgenoemd stelsel zou soelaas bieden. Eerstgenoemd stelsel "mist inzicht in afschrijvingen en dus de werkelijke waarde van de activa." Lees voor activa bezittingen.
Inderdaad zijn er, zeg maar, voorzieningen-in-eigendom die in/door de loop der tijd in gebruiks- en/of handelswaarde verminderen. In geldbedragen uitgedrukt gaat het om vervangingswaarde en dagwaarde. Afschrijvingen zijn onderhevig aan regelgeving. Boekhoudkundige verdeling van een investeringsbedrag over meerdere verantwoordingsperioden egaliseert als het ware de invloed op de winst- en verliesrekening, en bijgevolg op de balans. Ik weet er verder weinig van, maar dergelijke rapportages dienen beoordeling van de ... gebruiks- en/of handelswaarde van de – zakelijke – onderneming. Vandaar regelgeving.
Ja, àls afschrijving ergens òp aan de orde is, is de kans groot dat onderhoud ervàn nodig is. Maar onderhoud blijft nodig, ook nadat de afschrijvingstermijnen allemaal zijn verstreken, maar de voorziening in kwestie in gebruik blijft. Verder 'zegt' het periodieke afschrijvingsbedrag weinig tot niets over wat verantwoord onderhoud in dezelfde periode vergt. De suggestie dat het baten-lastenstelsel via administratie van investeringen en zo door naar afschrijvingen 'als vanzelf' inzicht biedt in benodigde kosten van onderhoud, lijkt mij illusoir.
Ik zie structureel ook geen belemmering om onderhoudskosten allereerst als post van verplichtingenbegroting op te nemen, enzovoort. Wat het baten-lastenstelsel er structureel aan kan verbeteren, ontgaat me. Ook ik heb kritiek op het verplichtingen-kasstelsel. Die komt erop neer dat het aantal fasen van financiële besluitvorming volgens bijbehorende verschijningsvormen van geld daarmee nodeloos beperkt blijft. Daarentegen telt het baten-lastenstelsel – impliciet – slechts één – wat ik houd voor een – verschijningsvorm. In die zin is het dus juist nog bepèrkter dan het verplichtingen-kasstelsel. Zie Ach, het is maar geld: financieel beheer voor bestuurders, naar stelselmatige opzet voor een eerste inleiding.
Wat beheer(sing) van onderhoud betreft, biedt het baten-lastenstelsel m.i. dus geen verbetering. Er moeten àndere redenen zijn, waarom dergelijke kosten niet of nauwelijks – meer? – toereikend in de begroting opgenomen zijn. Overgang naar een àndere grondslag voor financieel beheer leidt dan alleen maar àf van daadwerkelijke oplossing.
Maar als dat géén oplossing is, waarom wordt er dan zo hardnekkig voor gepleit? Over verzoek tot inschikkelijkheid gesproken, wie doet dat? Het lijkt afkomstig van wie zakelijke annex commerciële bedrijfsvoering als norm beschouwt voor overheidsbemoeienis. Door de financiële 'toestand' van een overheidsinstelling als ware zij een commercieel bedrijf te laten verantwoorden, lijkt het erop dat het

‘eigenlijk’ een bedrijf ... is. Tja, dan kan het ook maar beter geprivatiseerd worden, nietwaar?
Of dat opzettelijk de bedoeling met het voorstel voor stelselwisseling is, weet ik niet. Die insteek kan intussen ook gemeengoed zijn, ofwel vergaand onbewust bedreven. Wie daar nog enige twijfel over heeft, raad ik dringend **Voorbij de managementmaatschappij, De invloed van management op werk, democratie en vrijheid** (Lemniscaat, 2018) van Marjolijn Quené aan. Zelf las ik het kort geleden. Inmiddels hebben ‘we’ er enige ervaring mee. Wat gebeurt er met infrastructurele voorzieningen, nadat ‘aanbod’ ervan is overgegaan van een overheidsinstelling naar een commercieel bedrijf? Precies, op onderhoud wordt prompt drastisch ‘bezuinigd’ en investeringen blijven uit. En als burgers zich erover beklagen, wenst zo’n bedrijf zich tot de ... overheid voor financiële middelen ervoor. Dat bedrijf oefent financieel beheer uit volgens het baten-lastenstelsel, dat dan weer wèl. Oplossing voor “achterstallig onderhoud”? Nee, niet echt. Het is eerder privatisering volgens baten-zonder-lastenstelsel.
Volgens de elitaire, strikt op geldelijke aandeelhouderswinst gerichte kortzichtigheid van de, zeg maar, gemiddelde manager die Quené m.i. overtuigend duidt, bestaat er domweg géén infrastructuur in de zin van gemeenschappelijke voorzieningen op gebruik waarvan àlle burgers – dus – gelijke rechten hebben. Want daar zit geen verdien- resp. uitmelkmodel in. Wanneer ook politici en bestuurders geen maatschappelijk begrip van infrastructuur meer hebben, zijn ze met noodlottige uitverkoop van infrastructuur feitelijk loopjongens en -meisjes van doorgeslagen kapitalisten. Met hun steun voor het baten-lastenstelsel, volgens dat NRC-artikel is nota bene de SP vóór, hebben ze kennelijk geen benul van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Infrastructuur is helemaal geen bezitting vàn de overheid, dus klakkeloos verhandelbaar volgens een ook nog eens volstrekt òntoepasselijke maatstaf. Ik herhaal, of vergis ik me maar weer eens schromelijk?
Nogmaals, ook ik ben vóór stelselwijziging. Maar ik wijs het verplichtingen-kasstelsel niet àf. Ik laat het opgaan in een variabel(er) stelsel, zoals óók het baten-lastenstelsel erin kan opgaan. De schrijvers van het artikel menen dus abusievelijk dat “de tegenhanger van kas-verplichtingen [...] een baten-lastenstelsel [is].” Een zgn fasegewijs stelsel dekt ze immers allebei, en méér. Veertig jaar gelden wilde niemand dat begrijpen. De kans op zelfs maar overweging lijkt intussen nòg kleiner. En wat dit onderwerp betreft, een krant met – redacteuren met – kritisch vermogen is **NRC** m.i. helaas ook niet.

104.45
Na onderbreking wegens buitenlandverblijf krijg ik de krant pas a.s. maandag weer bezorgd. Hoe dan ook wees [...] me op die **NRC**-publicatie(s). Graag stuur ik je afschrift, omdat wij vorig jaar nav het oordeel van de Algemene Rekenkamer over tekortschietend financieel beheer door BZ over een grondslag- annex stelselwijziging spraken. Als je denkt dat – zo iemand als – Jan Postma [als voormalig SG van het ministerie van Financiën] het interessant kan vinden, stuur hem mijn ... commentaar ajb door.

104.46
In afwachting van je nadere reactie heb ik ‘alvast’ ook je intreerede gelezen. Ik vind dat je met **Digitaal disciplineren anno 2026: hoe houdt de wetgever grip op digitale uitvoering?** (2026) zoiets als een kader schetst dat aanspoort tot

evenwichtige overwegingen. Zo'n relativerend kader heb je eerder stellig ook verondersteld voor **Wendbaar wetgeven** (2018), maar daarin herken ik niet zo. En nu komt het, :-) dat moet èn kan m.i. expliciet nog veel ... relativerender.
Wat jijzèlf daarvoor als aanknopingspunt kunt nemen, meen ik in je intreerede te kunnen aanwijzen. Je vermeldt (pp. 30-31) als "een belangrijke ontwikkeling" dat in Nieuw-Zeeland "in 2025 [...] een Regulatory Standards Act tot stand [is] gekomen." Zoals je aangeeft, is er echter ook kritiek op. Zachtjes uitgedrukt is die nogal grondig, want ermee zou "een set filosofisch en juridisch onjuiste principes" geldig verklaard zijn.
Waar ik zelfs jouw relativering nog aan mank vind gaan, betreft eveneens "principes." Ik wil ze niet per se "onjuist" noemen, maar acht wat jij er deels nog impliciet voor houdt onvoldoende stelselmatig, dwz filosofisch niet consistent berekend op juridische overwegingen enzovoort (!) in uitputtend expliciete termen van maatschappelijk verkeer 'door' – dynamiek van – verhoudingen.
Alsjeblieft, neem mijn welgemeende compliment serieus. Je laat dat hopelijk vergezeld gaan met nieuwsgierigheid naar wat ik voor "principes" annex grondslag opbouwend ànders suggereer (waarbij er met welk voorstel dan ook uiteraard aan kritiek niet valt te ontkomen, het is niet ... anders :-).

104.47
Het is allemaal nòg vreemder. Ik vrees dat de enige verklaring kàn zijn: onbenul gevoed door desinteresse als voorwaarde voor voordelige loopbaan. Of is het andersom met onbenul en desinteresse? Ach, het is maar ... belastinggeld.
Ministeries, nou ja, medewerkers aldaar gebruiken digitale hulpmiddelen voor financiële administratie. Bij mijn weten is dat sinds enkele tientallen jaren een zgn pakket van Oracle òf SAP. Dat kan per ministerie in de loop der tijd wisselen, en dat doet het vaak ook. Want òm de zoveel tijd staat nieuwe aanbesteding voorgeschreven.
Ik wil allereerst maar zeggen, voor financieel beheer door instellingen van de rijksdienst volgens het baten-lastenstelsel zijn juist dáárop bemeten digitale hulpmiddelen 'allang' operationeel beschikbaar. Voor toevoeging, àls ze er overigens al niet staan, van bepaalde, zeg maar, balansposten kunnen m.i. comptabele aanwijzingen volstaan.
Maar vervolgens is en blijft het met een bate-lastenhulpmiddel zo, dat er in termen van het verplichtingen-kasstelsel slechts een hulpmiddel voor het kasstelsel mee beschikbaar is. Dat is uiteraard geen bezwaar, wellicht zelfs een voordeel, als oriëntatie volgens verplichtingen èn samenhang met de kasoriëntatie overbodig is. Wat ik ervan vind, maakt helaas geen verschil. Ik geef hier toch als mijn opvatting dat verplichtingenoriëntatie in de geldige comptabele regelgeving voor de rijksdienst nog volstrekt ònvoldoende aan de orde komt. Vergelijk daarvoor figuur 2 met figuur 1 in Ach, het is maar geld: financieel beheer voor bestuurders, naar stelselmatige opzet. De bovenste helft van figuur 2 komt overeen met figuur 1. De onderste helft van figuur 2 toont allerlei 'andere verschijningsvormen' van verplichting. Dat zijn er daar negen, tel maar na. Er is behoefte aan, en daarvoor bestaat o.a. onder de noemer van Grote Projecten ook aanvullende – comptabele – regelgeving, indien – financieel – beheer samenhangend veel geld èn tijd moet dekken. Dergelijke behoeften kunnen zakelijke ondernemingen trouwens ook hebben. Het is daarom voor een overheidsinstelling niet zo, eh, verstandig om, naar hun aard beperkte, bedrijfsmatige hulpmiddelen te gaan gebruiken. Omgekeerd, nou ja, stèl dat

rijksinstellingen hun financieel beheer gaan voeren volgens – de mogelijkheden van – variabele verschijningsvormen van verplichtingen, herhaal, dan kunnen omgekeerd ‘ook’ allerlei bedrijven er ... baat bij hebben.
Intussen moeten rijksorganisaties voldoen aan de eisen die het verplichtingen-kasstelsel aan hun financieel beheer stelt. Met een Oracle- of SAP-pakket komen zij dus niet verder dan een (grootboek)administratie volgens het kasstelsel. Omdat het om zgn pakketten gaat, maw kant-en-klare hulpmiddelen, en de internationale markt ervoor vrijwel geheel uit – zakelijke, commerciële – bedrijven bestaat, ontbreken er àls pakket voorzieningen aan voor – een – verplichtingenadministratie en dus eveneens voor noodzakelijk verband ervan met de administratie volgens kasstelsel, vooruit, eventueel aangevuld voor insteek volgens baten-lastenstelsel. Om alsnog aan eisen volgens verplichtingen-kasstelsel te voldoen, moeten er dus hulpmiddelen bij.
Zonder stelselmatig overzicht zoals ik dat – vooruit, bijvoorbeeld :-) – fasegewijs met variabele fasen voorstel, resulteert onvermijdelijk wildgroei van ‘hulpmiddelen’ met belemmeringen van dien voor passend financieel beheer dat immers over-en-door-fasen-heen samenhangend moet zijn.
Wat de Algemene Rekenkamer, overigens zonder deugdelijke analyse, vorig jaar zelfs zéér kritisch opmerkte over financieel beheer door het ministerie van Buitenlandse Zaken, vind ik dus herleidbaar tot de ene na de andere ònoordeelkundige beslissing. [Voor afschrift van emailberichten erover, zie aantekeningen 98.20 en 98.24.]
Nee, BZ vormt geen uitzondering, integendeel. Nogmaals, het begint alom met ontbrekend besef van verschillen onder de ene noemer van verplichting. Verwarring raakt nog eens onomstotelijker gevestigd door keuze van een daarvoor, dwz voor beheer volgens variëteit (!) van verplichtingspoorten, zelfs èxtra onbruikbaar hulpmiddel. Dat dwingt tot aanvullende hulpmiddelen. Zonder dat besef kùnnen die hulpmiddelen echter niet adequaat op elkaar zijn afgestemd. Dat maakt verantwoord – gebruik voor – financieel beheer uiteraard ònmogelijk. En dàt valt de Algemene Rekenkamer soms op, tja.

104.48
Nu ik me er wederom toch druk over maak, :-) heb Ik op het ww web voorts **Verantwoordingsonderzoek 2025** nageslagen. De Algemene Rekenkamer komt over bedrijfsvoering tot een conclusie die m.i. niet mag verrassen:

> De financiële administratie bij het ministerie van BZ was in 2024 niet op orde. Dat kwam door keuzes die de minister in het verleden heeft gemaakt voor IT-vernieuwing, en door keuzes in de inrichting van de administratie die in strijd zijn met de comptabele wet- en regelgeving. De minister had hierdoor geen goed zicht op hoeveel en welke verplichtingen hij is aangegaan, noch welke voorschotten hij precies heeft verstrekt. In ons verantwoordingsonderzoek 2024 beoordeelden wij deze problemen als ernstige onvolkomenheid en tekenden we ook bezwaar aan. In 2025 zijn de voor dat jaar geplande maatregelen uit het verbeterplan uitgevoerd en heeft de minister goede stappen gezet naar een oplossing. Maar het verbeterproces is nog niet afgerond. Om te komen tot een oordeel over de financiële informatie in het jaarverslag [...] zijn [daarom] alternatieve controlewerkzaamheden uitgevoerd. We handhaven de ernstige onvolkomenheid.

Welke criteria de Algemene Rekenkamer heeft om getroffen “maatregelen [als] goede stappen [...] naar een oplossing” te beschouwen, blijft onvermeld. Ik vind dat oordeel ook strijdig met “handhav[i]n[g van] de ernstige onvolkomenheid.”

ADR staat voor Auditdienst Rijk. De gebruikelijke reactie van de BZ-minister op de conceptversie van het laatste onderzoekrapport luidt:

> Afgelopen jaar stelde mijn ministerie samen met de ADR vast dat de problematiek rond het verplichtingenbeheer van de bedrijfsvoering breder is dan gedacht aan het begin van het jaar.

Ofwel, nog steeds heeft niemand zelfs nog maar een flauw idee. Doen alsof overheid een bedrijf is, waarvoor een dáárvoor bestemde grondslag voor financieel beheer – pas – soelaas biedt, helpt niet, integendeel. Dat wil uiteraard niet zeggen dat de thans voorgeschreven grondslag wèl voldoet. Die moet voor ruimer bereik worden, zeg maar, verrijkt. Dus zeker niet vervangen door wat juist 'armer' is. Voor wie op een wal evenwicht verliest, is een sloot natuurlijk geen uitweg.

104.49
Waar en wanneer? Graag je voorstel voor spoedig ziens.

104.50
Ik besef dat je geen gelegenheid ziet om "financiële infrastructuur" van Rechtspraak voor rechtspraak grondig heroverwogen te krijgen. Vooralsnog niet? Desondanks blijf ik je graag op de hoogte houden van vooral waaròm het welke kant het voor, eh, stelselwijziging m.i. op moet, en welke kant nota bene juist niet. Want wie weet zie je zo'n gelegenheid ooit wèl.
Wat is voor mij ditmaal aanleiding je òngevraagd :-) te informeren? Nadat ik je onlangs verwees naar Beknopte inrichtingshandleiding grootboekstelsel volgens fasegewijs boekhouden, verscheen in **NRC** zoiets als een oproep om voor de rijksdienst het verplichtingen-kasstelsel te vervangen door het baten-lastenstelsel. Ik stuurde er enkele emailberichten over aan voormalige collega's bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, de één was destijds directeur O&I, de ander werkte er als organisatieadviseur. (Mijn functie daar heette coördinator informatievoorziening.)
Zie [**aantekeningen 104.44, 104.47 en 104.48**] voor afschrift van die emailberichten.
Ik noem ergens Jan Postma[, zie daarvoor **aantekening 104.45**]. Naar verluidt heeft [de één] hem als burgemeester van Leiden leren kennen, maar eerder was Postma o.a. Secretaris-generaal van het ministerie van Financiën. Ik weet het, zij zijn allang ver(der)gevorderd gepensioneerd. Nogmaals, wie weet ...
Ik meen van jou te hebben begrepen dat een 'reden' dat de Rechtspraak niet voor verandering van grondslag en zo door naar digitale hulpmiddelen ervoor is te porren, is dat het ministerie van Justitie & Veiligheid de kosten draagt van, momenteel, het SAP-pakket. Dat vind ik dus nogal kortzichtig. Het ene hulpmiddel kan dan wel als het ware gratis zijn, wat het volgens het perspectief van de belastingbetáler overigens beslist niet is, maar omdàt het gebrekkig is, komen er onvermijdelijk allerlei ... hulpmiddelen bij. En die komen allemaal wèl ten ... laste van de Rechtspraak (en zo door van de burgers). Wat in stelsel als begrip besloten ligt, zònder stelselmatig deugdelijke opzet ontbreekt echter ... samenhang. Met een rommelige verzameling informatiesystemen (lees ook: toepassingen) ipv ... infrastructuur schiet enerzijds kwaliteit van financieel beheer tekort en kost dat anderzijds óók de Rechtspraak nodeloos veel en veel te geld (en tijd).
Ook daarom blijf ik mijn aanbod herhalen om je te helpen met het opstellen van een stelselmatige ordening als "financiële infrastructuur." Volgens genoemde inrichtingshandleiding kan dat zó gebeurd zijn. Ik zou zeggen, ipv toestemming vooraf, 'gewoon' eens doen en dan, mits jijzèlf zo'n voorstel voordelig, haalbaar e.d.

acht, pas achteraf goedkeuring proberen te krijgen. Wat gelegenheid betreft, ik kan me niet voorstellen dat er géén ruimte voor zelfs maar dergelijke verkenning is. Of heerst er schrikbewind in nota bene de Rechtspraak(organisatie)? :-)
Wat ik je voorts in overweging geef, haha, toch nog even als coach, is dat zich voor jou als voorloper met stelselmatige vernieuwing van financieel beheer interessante 'openingen' voor je verdere loopbaan voor kunnen doen. Je kunt met een ànder idee te vroeg zijn, maar ook alweer te laat. Nou ja, lees allereerst ajb door wat ik je hierbij meestuur. Reactie?

104.51
Soms is een verhaspeling, eh, meerbetekenend. (Ook) ik wees erop, dat wat infrastructuur in maatschappelijke zin moet zijn, niet bij privatisering gedijt. Gericht op winst op kortst mogelijke termijn, zijn ... lasten door investeringen en onderhoud er immers niet ... batig voor. In dat verband schreef ik:

> En als burgers zich erover beklagen, wenst zo'n bedrijf zich tot de ... overheid voor financiële middelen ervoor.

Ik bedoelde "wendt" ipv "wenst," maar vind dat met "wenst" duidelijker uitgedrukt staat wat ik bedoel.

104.52
Privatisering? Als vervanger van overheid méér geld verdienen dan als leverancier en, als dat niet – meer – lukt, wederom slechts als leverancier ... gelden.

104.53
Een teken is afstemmingsmiddel. Een ander afstemmingsmiddel dan wat àls teken wordt ervaren, is er ook niet. Die (veronder)stelling oppert Grace de Laguna [1878-1978] reeds ònverkort. Ik kwam **Speech, Its Function and Development** (1927, geraadpleegd in: Internet Archive) op het spoor dankzij verwijzing ernaar door Anton Reichling (in: **Het woord, een studie omtrent de grondslag van taal en taalgebruik**, 1935). Reichling verklaart zich daarin overigens òneens met De Laguna. Dat ben ik dus oneens met hèm (en voor mijn commentaar op zijn boek, zie aantekeningen 103.1, 103.3, 103.4 en 103.8). Want De Laguna stelt dat

> speech [has as its] fundamental function [...] **coordinating the activities of the members of the group**.[p. ix]

Haar opvatting is, terecht, vind ik, door-en-door evolutionair met als criterium

> survival value through the increased general capacity of the […] individual[. p. 42]

Wat ik wel ruimer beschouw, is bereik van werking. Voor De Laguna is dat een groep. Ik tel welke ... situatie dan ook als (f)actor waarop een individu ofwel subject zijn gedragsaandeel afstemt. Hoe dan ook is

> [a] behavioristic position [...] absolutely fundamental to the whole treatment of speech[, with] a genetic treatment indispensable [for] show[ing] that the appearance of speech is not an inexplicable mystery, […] but that it is of a piece with the evolution of mind generally..[p. xi]

Daar komt m.i. eerder Peirce's voorstel van een semiotische triade op neer. Er bestaat ònlosmakelijk verband tussen de samenstellende elementen, met teken als bemiddelend element tussen enerzijds dat van object, anderzijds dat van interpretant. Met cognitief vermogen van een subject gaat tekengebruik gepaard. Naar ik vermoed evolutionair aanvankelijk 'heen' en later ook 'weer.' Dat 'weer' komt

er volgens mij eerst, eh, intrasubjectief bij, dan later ook intersubjectief. Dat omvat tekenverkeer tussen subjecten annex individuen van – inmiddels – verschillende soorten. Hoe dan ook kan groepsvorming, wat dat ook is, van gelijksoortige subjecten pas later 'ontstaan,' want dat vergt tekenvermogen over èn weer.
Ik heb bedoelde triade tot een enneade uitgebreid met motief als één van de negen elementen. De Laguna (veronder)stelt óók al, dat

> speech is [to be] seen to be a further extension of the indirectness in the attainment of individual ends which has marked the development of intelligent behavior from the beginning.[p. xi]

Met spraak algemeen opgevat als tekengebruik is, nogmaals, mèt welke zgn intelligentie dan ook tevens "indirectness" (Peirce: bemiddeling) aan de orde. Dat is evolutionair ook m.i. slechts begrijpelijk voor een subject met telkens, dwz van moment tot moment mede onder invloed van omgeving (lees ook: situatie) wisselende, "ends" (enneadisch: motief). Het spraak- annex tekenbegrip van De Laguna is voorts consequent dialogisch. Inderdaad,

> it is this structure which makes possible […] organized activity[. p. xii]

Ik vind het merkwaardig dat met informatiekunde als (ontwerp)discipline voor voorzieningen voor informatieverkeer en met verkeer algemeen opgevat als omgang in hoedanigheden volgens verhoudingen dat onverminderd geldt wat De Laguna bijna honderd jaar gelden opmerkt:

> [W]hat is needed beyond everything else at the present time is precisely a reformulation of the problem of language in terms which will throw the whole subject [!] into fresh and revealing relief[. p. 9]

Wat verzet tegen haar opvatting over taal betreft, beseft De Laguna dat

> it is one thing to recognize the truth of a general principle, [but] a very different thing to apply the principle persistently and systematically, above all when this must be done in opposition to a firmly established tradition. So far as the present writer is aware, there has been no attempt to apply the conception of speech as a mode of action, and not merely of expression, to the problems presented by the evolution of language-structure, on the one hand, and of human intelligence, on the other.[p. 21]

Wat heroriëntatie volgens haar belemmert, en ik ben het er grondig mee eens, is

> first and foremost a certain metaphysical presupposition as to the sort of phenomenon language is.[p. 9]

Taal is niet simpelweg

> the **means of expressing or communicating ideas**.[p. 9]

Want

> to assume that this is its original and fundamental function is hopelessly to intellectualize it, and divorce it, as something merely external, from the […] business of living and thinking. […] Speech must be envisaged as effecting something vital in […] practical life […], as performing some […] function[. p. 10]

Pragmatisch kiest De Laguna voor een

> conception of speech as an [...] activity of […] life, fulfilling an indispensable function in tne economy of life. [… Then,] the answer is not far to seek. Speech is the great medium through which […] cooperation is brought about. [… Subjects] do not speak simply to relieve their feelings or to air their views, but to awaken aa response in their fellows and to influence their attitudes and acts.[p. 19]

Zoals ik dat samenvat, èlk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance). De Laguna ‘zegt’ het al, een teken is

> a conditional stimulus to a response which varies from occasion to occasion and from individual to individual[. p. 38 It] is a determinant of behavior, but it is conditional and indirect. Its very conditionality and indirectness […] measure the range and flexibility of the control which speech may exercise over behavior.[p. 39] What puts a limit to this extension is the […] need for making [one]self understood […] through the functioning of speech to control reciprocal action in a **common environment**.[p. 95]

Zgn menselijke taal is géén uitzondering. Dus ook daarvoor geldt, dat

> the clue to the labyrinth of its complex forms lies in the fundamental function of social coordination it continues to perform.[p. 20]

Sterker nog, volgens de algemeen geldige aanname van teken àls afstemmingsmiddel, valt het met vormelijke ingewikkeldheid wel mee. Althans, ik vind dat stelselmatige begrijpelijkheid gediend is met de enneade als gedragsmatig (lees ook: pragmatisch) referentiekader. Elk teken heeft een drieledige structuur, met signatuur en – afhankelijk van het ... dialoog, nodige en voldoende – context ter eenduidige identificatie. Waar De Laguna voor menselijk tekenverkeer (lees ook: communicatie) m.i. daarom nog ten onrechte aan vasthoudt, is het idee van “predication,” maw dat voor

> the perfected and independent activity of speech[, …] the characteristic structure of language is the structure of the proclamation.[p. 76]

Dat vind ik echter strijdig met de veronderstelling van teken als afstemmingsmiddel. Daar past m.i. structuur volgens “request” bij. En een verzoek omvat, al dan niet ‘uitgesproken,’ “proclamation.” En ook wat ... objectief àls verklaring moet klinken, bedoelt een subject àls verzoek en raakt pas geduid volgens verzoekstructuur ... begrijpelijk. Voor korte toelichting, zie Geef mij ajb even de pindakaas!
Mijn indruk is dat zelfs De Laguna zich nog laat misleiden door wat zij àls structuur kennelijk maatgevend acht, te weten

> a complete sentence — that is, […] consist[ing] of distinct functional parts, the subject and the predicate, each playing its peculiar role.[p. 85]

Het komt op mij merkwaardig over. Zoals ik haar eerder vind ontsnappen, en dat is kritisch-opbouwend baanbrekend, aan de traditionele

> metaphysical presupposition as to the sort of phenomenon language is[, p. 9]

handhaaft zij alsnog dat grammaticale voorschrift voor ontologie. Hoewel zij

> intellectualistic atomism [p. 86]

afwijst, mee eens, verbindt zij aan het idee dat een teken dùs als samengesteld moet worden beschouwd, de conclusie, mee òneens, dat

> predication is a fundamental character of human speech from its beginnings.[p. 86]

Maar afgezien van waardoor tekenstructuur ... voornamelijk gekenmerkt is, wijst De Laguna er met ... zoveel woorden op, zoals ik met de enneade benadruk, dat context onlosmakelijk als onderdeel van ‘iets’ geldt om àls teken te – kunnen - dienen:

> Just because the terms of […] language are in themselves so indefinite, it is left to **the particular setting and context to determine the specific meaning for each occasion**.[p. 91]

En veel context ‘bestaat’ doorgaans niet uit – meer – woorden, maar wordt door de “setting” geboden. Waar de één iets zegt, hoe hij gekleed is, zijn lichaam ‘verzorgd’ heeft, enzovoort, wat de ànder van hem meent te weten, enzovoort, kan allemaal verschil in betekenis ... maken. Zoals de één inderdaad dat verschil gedragsmatig ook voor en met de ànder bedoelt.
Als ik me niets aantrek van wat ik als De Laguna’s verwarring van structuur van een middel met het doel ermee, blijf ik gelukkig beweringen herkennen waarmee zij m.i. het verband tussen doel en middel wèl passend aangeeft. Klopt, althans met weglating van enkele kwalificeringen,

> [b]ecause saying is so closely connected with doing, and because […] speech is used to control […] action only, with reference to the objects at hand, the meaning of the terms is dependent on their physical and active setting[, p. 91 i.e., with terms] owing their significance from occasion to occasion to the concrete situation in which they were used.[p. 92] If the concrete perceptual context is not given, the significance of what is said remains indeterminate and uncertain.[p. 94]

Metapatroon als stelselmatige modelleermethode faciliteert eenduidige ordening zoals nota bene De Laguna variëteit reeds duidt:

> How […] does the **name** of an object come to denote the object in distinction from the qualities which it possesses, and, more importantly, from the acts which are centered in it? It is because the objects of […] action come to figure in more than one situation, and because, as they appear in one situation and another, they play different roles. As a result of this, different properties take on importance, and different behavior toward them is called out. Similarly, acts become distinguished from objects in so far as the same acts are performed with reference to different objects, or by different individuals, or under different circumstances and with different results,[pp. 94-95]

Zij verklaart voorts – de noodzaak voor eenduidigheid ‘in’ variëteit – wat ik als nul-identiteit van een object veronderstel, want

> [i]f the same objects of perception did not […] enter as elements into more than one […] situation, there would be no occasion and no need for the development of distinctive and unambiguous “names” for objects.[p. 97] As the “name” comes to denote the object as such, in distinction from the acts which center in it and the qualities which it possesses, its use must be supplemented by [w]hat […] is capable of specifying the particular act demanded by the occasion[. p. 98]

Voor gedragsmatig eenduidig situationele identificatie telt, althans op z’n enneadisch opgevat, een teken daarom tevens context, en intext voor – nadere – beschrijving van het verzochte gedragsaandeel.

104.54
Het is alweer een tijd geleden dat **Moeten wij van elkaar houden?** (de Bezige Bij, 2011) verscheen als, ondertitel, “het populisme ontleed.” Zoals Bas Heijne de titelvraag ontwijkt, houdt hij zijn opstel actueel. Oriëntatie kan

> de ware humanist [aan] de menselijke natuur [p. 130]

ontlenen. Maar is dat niet wat iemand àls een humanist zelfs kenmerkt? Vertaald in het Nederlands betekent het Latijnse woord humanitas immers o.a. ... menselijke natuur. Volgens Heijne

> weet [de ware humanist dat] de menselijke natuur ontkennen [...] even gevaarlijk [is] als erin **zwelgen**.[p. 130]

Wat hij daarmee aangeeft, zoals ik meen te begrijpen uit wat er zoal verder in zijn opstel staat, zijn wat hij beschouwt als dè twee uiterste oriëntaties met, allebei absoluut verondersteld, individualisme aan de ene en collectivisme aan de andere kant. Zijn aansporing luidt dat

> hij[, dwz de ware humanist,] tussen die twee smadelijke uitersten [...] nu ferm positie [moet] kiezen.[p. 130]

Vooruit, maar waar is die “positie” precies die “ferm[e]” keuze toestaat? Heijne vertelt dat de oude Atheners verschillende goden hadden, waaronder een onbekende god. En hij

> v[i]nd[t] het heel verstandig [...] om de onbekende god te eren, niet uit angst om de boot te missen, maar om [ee]n open geest te bewaren[, ...] ruimte voor het onbekende open te laten.[p. 138]

Wie kan zich dat vergaand alleen gelaten echter veroorloven, te weten

> een open houding tegenover een complexe wereld, waarin je eigen betekenis relatief is[? p. 105]

Wat Heijne kennelijk ontgaat, is dat die opvatting àls positie nogal, eh, individualistisch kan overkomen. Voor wie er kritiek op wil uitdrukken, zijn netzo individualistische ‘argumenten’ echter nutteloos. Daarmee kan iemand die oriëntatie slechts bevestigen ipv bekritiseren. Daarom slaat kritiek van weersomstuit ‘maar’ dóór naar de als het ware tegenovergestelde oriëntatie. Dat meent de opponent niet, maar lijkt voor oppositie de enige optie. Nou ja, voor wie zich als vertegenwoordiger opwerpt èn gevolg krijgt, geholpen dat

> je [voor] het idee van het scheppende individu [...] ‘auteur’ [moet] vervangen door **celebrity**. Er kleeft meer beroemdheid dan genie aan[. ...] Nog meer dan auteur is hij merk.[p. 43] Permanente zichtbaarheid is daarbij de eerste vereiste.[p. 44] Naarmate de hoeveelheid informatie toeneemt, wordt het steeds gemakkelijker selectief met feiten om te gaan.[p. 38]

Zo demonstreert Heijne hoe populisme – en dat dekt wat mij betreft ook revolutie – als reactie kan ontstaan. Als hij dat met ontleding ervan bedoelt, is zijn opstel geslaagd.
Ook hij verwart m.i. echter oriëntatie met werkelijkheid. Heijne haalt met zijn referentiekader van

> individu en ratio aan de ene kant, gemeenschap en gevoel aan de andere [p. 109]

begrippen nog verder door elkaar. Onder subjectief situationisme versta ik dat een subject, dus o.a. een mens, àltijd in een situatie verkeert. Dat verloopt per subject van de ene naar de andere situatie, enzovoort met van het subject in kwestie telkens een gedragsaandeel mede onder invloed van de situatie in kwestie. En telkens verandert zowel subject als situatie, enzovoort. Zo beschouwd ‘doet’ een subject niets anders dan ... kiezen. Aan een keuze, noem het maar ratio, ligt steeds (!) een motief, zoiets als gevoel, dus, ten grondslag. Wat er zelfs onvermijdelijk “ferm” aan is, betreft ‘zijn’ onvermijdelijk verkeren ‘in’ – wat hij ervaart als – situatie. Het is dan zijn keuzespectrum dat twee uitersten telt. Aan de ene kant cijfert het subject zichzèlf volledig weg, aan de andere kant doet hij dat met de situatie. Dat is allebei pràktisch onmogelijk, want wie kiest is en blijft het desbetreffende subject. Hoe dan ook bestaat er voor niemand een vàste “positie” die door-situaties-heen optimaal is. Wat een evenwichtige verhouding tussen subject en situatie ‘is,’ vergt tèlkens keuze en

moet dàn altijd nog maar blijken. Wie zichzelf òf situatie met zijn gedragsaandeel nogal verwaarloost, geldt als pathologisch.
Mijn uitleg is stellig nog ... goddelozer dan wat Heijne als positie suggereert. Ik kan er echter wel een praktische(r) suggestie aan verbinden. Nou ja, ik vind het praktisch helpen, zie Analytic philosophy for synthesis from early education on (2016) voor een beknopt toelichting, indien iederéén opleiding geboden krijgt tot deugdelijk :-) besef van de subjectief-situationistische grondslag van zijn aldus differentiële gedragsaandelen en ontwikkeling. Dat principieel relativerende idee is vermoedelijk, zachtjes uitgedrukt, niet aan iedereen besteed. Maar hopelijk helpt het ... iets. Zo vind ik de volgende bewering door Heijne op z'n minst slordig. Volgens hem

> heeft [...] de werkelijkheid zoals die wordt **beleefd**, [...] het streven naar waarheid ongeldig verklaard, omdat de noodzaak van een objectieve werkelijkheid buiten onszelf niet langer wordt gevoeld.[p. 39]

Of de werkelijkheid objectief, ik zou zeggen in de zin van enkelvoud, bestaat, laat zich met absolute zekerheid niet zeggen. De werkelijkheid 'is,' zoals een subject haar ervaart. Zeg ook maar, beleeft. Die 'afstand' tot (de) werkelijkheid is ònvermijdelijk. En wat de één dan kàn ervaren is vergaand eenzijdige afhankelijkheid van de ànder. Wanneer die ànder hem tekortdoet volgens wat de één als hun zorgverhouding ervaart, kan de één ... proberen de ànder erop aan te spreken. Het gaat mis, zodra de ànder hun verhouding vooral als machtsverhouding opvat. Met een reactie, àls die al komt, ontwijkt de ànder volgens de één dan wat de één houdt voor de verantwoordelijkheid van de ànder, waarmee de één zorg door de ànder voor hèm bedoelt. Zeg maar die tegenstelling schetst Heijne, herhaaldelijk onder de noemer van hypocrisie van het

> establishment dat zich wentelt in morele zelfgenoegzaamheid, terwijl de werkelijke problemen niet onder ogen worden gezien[. p. 84]

Schijnheiligheid als reactie door de ànder roept vervòlgens – steun voor – populisme als reactie door de één op. En dan? Met "streven naar waarheid" heeft dat ... natuurlijk niets te maken, ook nooit gehad. Tja, over hypocrisie gesproken,

> tegenstanders van het nieuwe populisme [halen] abstracte principes als gelijkheid en solidariteit van stal, breng[en] ontzet de rechtstaat in stelling of de leerstellingen van de Verlichting: vrijheid, gelijkheid, solidariteit. Met weinig of geen effect.[p. 57]

Sterker nog, dergelijke

> begrippen [...] worden [...] nu op een agressieve manier ontmaskerd [...] als leugens, gerieflijke ontkenningen van wezenlijke behoeftes.[pp. 96-97]

Zoiets als zuiverheid van motief, noem het ook maar integriteit, stelt Heijne met indringende persoonlijkheid, dus èxtra uitdagend, ter discussie met de opmerking

> van plan [te zijn] om van de opbrengst van dit essay op vakantie te gaan.[p. 61]

Een opstel schrijven, met zo'n tekst als allereerst maar eens probeersel ter uitnodigende verkenning van redenering, kan Heijne dus uitstekend. In elk geval leidt dat als effect tot deze ... reactie. Heijne wenst

> begrippen waarin naar een zo groot mogelijke objectiviteit wordt gestreefd.[p. 73]

Dat loopt echter wederom op totalitarisme uit. Er is volgens mij behoefte aan "begrippen" die dynamische variëteit van evenwichtige verhoudingen faciliteren en zo mogelijk ook bevorderen. Wat zij aan een verhouding (lees ook: situatie) als

evenwichtig ervaren, daar kàn nota bene niets aan veranderen, doen deelnemers èlk allemaal zèlf, dwz ... subjectief. De vraag is wat maatschappelijk verantwoord beoordelingsvermogen van een ... individu bevordert. De retorische vraag luidt daarom: Moeten wij ons tot elkaar verhouden?

104.55
Antwoord?

104.56
Je kunt, dacht ik, wel wat afleiding gebruiken. Sterkte met “departementaal [...] verschuiven.” Probeer het eens met àfschuiven.

104.57
Het komt puntsgewijs oplosbaar over. Is dat ook zo?

104.58
Als antwoord op je vraag ernaar dien ik hierbij graag offerte in voor werkzaamheden door Information Dynamics om de informatierotonde aan te passen aan gewijzigde bepalingen voor [...]. Onderstaand[, maar hier niet opgenomen,] tref je een overzicht aan van, zeg maar, aandachtspunten zoals Martijn Houtman ze heeft ontleend aan jullie opgave van gewijzigde bepalingen. Per punt staat zowel de voorziene aanpassing als de schatting van tijdbesteding opgegeven. Algemeen gaat er ontwerp aan vooraf. Tot slot volgen installatie en test.
[...]
Ik merk wederom op dat ontwerp(en) tijdens ontwikkeling van aanpassingen dóór gaat. Want inzicht groeit. Zolang vèrdere aanpassingen raadzaam zijn, maar niet overmatig veel èxtra tijd vergen, doet Information Dynamics ze ‘gewoon.’ Dat gebeurt uiteraard eveneens in overleg, indien zo’n onvoorziene aanpassing gebruik(ers) betreft.

104.59
Zoals het verslag op de website van Forum Standaardisatie vermeldt (geraadpleegd op 8 oktober 2026), heeft de voorzitter op het congres ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van FS (21 september 2026)

> [ge]pleit [voor] standaardisatie by design.

Dat wekt mijn argwaan. Wat bedoelt iemand met de kwalificatie, en waarom steevast in het Engels, “by design”? Mijn indruk is dat de spreker of schrijver daarmee een ‘onderwerp,’ in dit geval dus standaardisatie, erkend wil hebben als ingewikkeld; er moet daarom gròndig over nagedacht zijn en blijven om het verantwoord te beheersen, precies, zoals z/hijzèlf uiteraard doet; daarom, zo luidt m.i. overduidelijk dan de onuitgesproken mededeling, kan iedereen ervoor bij haar/hem terecht. Kortom, een reclameboodschap. Wie dat zó zegt, verraadt volgens mij juist nog nooit wèrkelijk over zowel het ‘onderwerp’ in kwestie als over ontwerpen te hebben nagedacht, laat staan gròndig; voorts is praktische ervaring ermee afwezig, of slechts specialistische ervaring aanwezig (wat blijkbaar allebei kan leiden tot gemakkelijk praten erover).
Ook de FS-voorzitter lijkt nogal verward. Zij heeft er kennelijk geen idee van dat, zodra opgaven wat ingewikkelder zijn, ontwerp(en) ruimte verdient als een vakdiscipline ... apart. Dat is nodig voor borging van ... samenhangend resultaat met bijdragen volgens allerlei andere, daarvoor noodzakelijkerwijs meer gespecialiseerde

vakdisciplines. Zij stelt veranderingsproces met o.a. digitalisering klakkeloos gelijk aan “softwareontwikkeling.” Reductie van zo’n veranderingsproces tot programmatuurontwikkeling is onzin, zoals vervolgens het idee van ontwerpen van het integrale resultaat als aspect van programmatuurontwikkeling dat is. Aandacht voor wat zij ten onrechte aldus voor een aspect (ontwerp) van een aspect (programmatuurontwikkeling) houdt, nee, het is andersòm, kondigt zij voldaan aan met “by design.” Opgelost? Integendeel.
Voor FS telt de doelgroep volgens haar slechts – vooruit, voornamelijk – “softwareontwikkelaars” en zij beschouwt als ... opgave voor FS dat daar voor hèn

> alle open standaarden op één plek te vinden zijn[, zo] dat ze die kunnen meenemen by design in nieuwe softwareontwikkeling. Dus programmeerbaar en testbaar.

Ik ben helemaal niet tégen standaarden, wat dat ook zijn, voor programmatuurontwikkelaars. (Maar dan meer zoiets als) richtlijnen, vuistregels voor ontwerp(en) – nota bene als wat o.a. ontwikkeling dekt ipv andersom – werken, àls ze op hun beurt deugdelijk ... ontwerpbaar zijn, naar hun aard echter het allerruimst dóór. Ofwel, optimaal effect is onder de integrale noemer van ontwerp(en) haalbaar. Daar kan effect onder een specialistische noemer, zoals het geval met ontwikkeling, – pas – achteraan komen. Dat lijkt echter nog volledig aan de ... aandacht van de FS-voorzitter te ontsnappen.
Ja, omdat voor verantwoord ontwerp(en) de uniciteit van de opgave als uitgangspunt moet zijn genomen, heeft dat natuurlijk gevolgen voor wàt als ontwèrpstandaard kan gelden. Dat blijft beperkt, ik heb er daarom ook wel de aanduiding metastandaard voor gekozen, want ontwerp(en) is altijd leerproces. Zeg dus maar ontwerp by development. :-)

104.60
Naar aanleiding, en eventueel ter voorbereiding, :-) van gesprek, ja, je hebt volkomen gelijk. Zoals ik het in Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen (2026) stel als onontkoombaar pràktisch argument voor – onderscheid tussen – domein (deel) en stelsel (geheel) als zgn schaalniveaus: “Inzicht dankzij overzicht lukt echter nooit met nòg maar eens een ... deel erbij. Het geheel is kwalitatief nu eenmaal van een andere orde dan een deel. [Er is z]onder stelsel géén samenhang tùssen domeinen.”[p. 7] Ik kan me voorstellen dat je mijn uitleg niet, eh, eenvoudig te volgen vindt. Probeer die tekst ajb te waarderen als grondslagenfilosofie, want dat is wat ik daar nog maar eens voorstel m.i. ook. :-) Ik ben uiteraard benieuwd naar je oordeel.
Het idee van de informatierotonde ken je al. Een inleidende toelichting bieden Martijn Houtman en ik met Stelselmatig overzicht via informatiesleutels (2013), gevolgd door KnitbITs voor digitaal informatieverkeer via informatierotonde (2023) als een poging zoiets als tevens de technische werking ervan op hoofdlijn te schetsen (en dat tekstgedeelte is dus door Martijn bepaald).
Ga ajb je gang, wat mij betreft zelfs zeer graag, indien je anderen op één of meer van genoemde opstellen wil wijzen.

104.61
Graag houden wij contact tijdens – en voor – voortgang.

104.62
De benodigde aanpassingen door gewijzigde bepalingen [...] kunnen vrijwel allemaal, zeg maar, puntsgewijs worden gedaan. Ik ga er hier even op door, en ik maak er een soort offerte van, :-) omdat dèrgelijke aanpassingen m.i. voortaan zouden kunnen passen onder het gedeelte klein onderhoud volgens de wat algemenere noemer van beheer en klein onderhoud. [...]
In dit verband wijs ik er wederom op dat wij zelfs graag eraan meewerken dat [de ict-afdeling] bedoeld beheer en klein onderhoud van de informatierotonde voor jullie verrichten. Dan moeten voldoende medewerkers daar dat echter ook willen en kùnnen. Dat lijkt nog steeds te blijven hangen op, eh, onbegrip. Nogmaals, besef ontbreekt kennelijk helaas dat – een voorziening als – de informatierotonde onmisbaar is gelet op de gekozen hoofdlijn voor zgn architectuur, maw volgens daarmee opgelegde grenzen tùssen informatieverzamelingen (lees ook: registers). Die grenzen bevorderen weliswaar beheersbaarheid in allerlei opzichten, maar kunnen in àndere opzichten belemmerend uitpakken. Nu zijn dergelijke grenzen vrijwel meteen praktisch onontkoombaar. Dat is het probleem dus niet. Want er zullen àltijd opzichten zijn, waarvoor ze nadelen opleveren. Er moet echter terdege worden beseft dàt a. zulke nadelen er zijn en b. er aanvùllende maatregelen nodig zijn om ze alsnog op te heffen. Daarin voorziet de informatierotonde. Ingewikkelder is het ook weer niet om de noodzaak ervan te duiden.
In enge zin is de informatierotonde zoiets als een verzamel- en verdeelstation. Er kunnen, zeg maar, reguliere registers op 'aangesloten' worden om gericht (lees ook: selectief) informatie uit te verzamelen resp. ernaar te verdelen. Daar zit be- en/of verwerking van informatie tùssen. In ruime zin omvat de informatierotonde er tevens een evenzo noodzakelijk tussenstation voor. Positionering van zowel verzamel- en verdeelstation als tussenstation in relatie tot reguliere registers staat gestileerd geschetst in de eerste paragaaf, **Oriëntatie voor besluitvormers**, van KnitbITs voor digitaal informatieverkeer via informatierotonde.
Waarom is er ook aan zo'n tussenstation geen ontkomen? Tja, als met een ènkel informatiesysteem-volgens-de-opgelegde-grenzen had kunnen worden voldaan aan de informatiebehoefte in kwestie, is die èxtra moeite voor verzameling enzovoort inderdaad overbodig. Maar kennelijk is dat ene, oorspronkelijke informatiesysteem er niet op berekend. Oorzaak? Begrenzing annex beperking. Vandaar.
Het verzamel- en verdeelstation 'van' de informatierotonde is algemeen van opzet. Daar hoeft doorgaans niets aan te veranderen, wanneer informatiebehoeften – de mogelijkheden van – een ènkele 'aparte' toepassing te buiten gaan. Voor – wijziging van – aansluiting van een register òp de informatierotonde volstaan 'als regel' parameters. Dat vergt weliswaar enig werk, maar nooit veel, althans niet voor wie weet wat z/hij doet.
Het meeste ontwerp- en ontwikkelwerk om aan, vooruit, grensoverschrijdende informatiebehoeften te voldoen, zit 'm – dus – onvermijdelijk in het benodigde tussenstation. Voor specifieke(re) be- en/of verwerking zijn mogelijkheden van parameterisering immers beperkt(er). Voor het tussenstation is echter vooral van belang er rekening mee te houden dat informatie in verschillende registers weliswaar overeenkomstig geïdentificeerd kan zijn, maar dat verschillende betekenissen ermee aan de orde kunnen zijn. Als grenzen geografisch getrokken zijn, kan dat meevallen. Maar met functionele grenzen moet er zelfs van betekenismatige verschillen worden uitgegaan. Dat vergt 'in' het tussenstation daarom uitgebreidere identificatie ter

borging van eenduidige betekenis. Zulke stelselmatige kennis blijkt vooralsnog nogal zeldzaam. Maar met iemand die erover beschikt, blijft eveneens de hoeveelheid werk aan het tussenstation meestal zéér beperkt.
Ik kan me overigens niet voorstellen dat jouw afdeling het enige ‘geval’ is, waarvoor bedoelde grenzen nadelig zijn. Er zijn daardoor geheid alom gaten gevallen die elders echter nog niet gevuld zijn, of kansen die onbenut blijven, zoals wèl vlot lukt met een informatierotonde. Waar wacht [de ict-afdeling] op? Nee, kunstmatige intelligentie, wat dat ook – niet – is, biedt voor het vullen van zulke grensgaten geen oplossing.
Hopelijk vind je het niet ergerlijk dat ik bezorgd je aandacht ervoor blijf vragen [de ict-afdeling] kwalitatief ‘bij de les te krijgen’ van op z’n minst eerste hulp bij ongelukken in continuïteit van gebruik van hulpmiddelen die jouw afdeling nodig heeft voor haar taken waarvoor informatie-door-reguliere-registers-heen ... nodig is. Voor die hulp kan je vooralsnog op ons rekenen, wij voelen ons sterk verantwoordelijk en daar past deze offerte bij, maar structureel is dat m.i. niet de oplossing.

104.63
Waar gaan het o.a. over hebben? Als je aandachtig leest wat hier volgt, hoop ik dat je het – wederom – enige informele discussie waard acht. Ach, dat is dan tenminste iets. :-)
Ik ga ervan uit dat Bureau Forum Standaardisatie (BFS) inmiddels onderdeel is van de Nederlandse Digitale Dienst (NLDD). Als ik serieus neem dat

> de Staatssecretaris van Economische Zaken - Digitale Economie en Soevereiniteit
> [met haar] startnotitie [van 5 juni 2026] invulling [geeft] aan de dienst,

herken ik ook voor standaardisatie echter nog steeds geen verantwoorde “start en aanpak.” Wat blijkbaar maar niet doordringt, is dat enkelvoudige termen als open en standaard eveneens verschillende betekenissen kunnen dienen. Van wèlke betekenis daadwerkelijk sprake is, herstel, gelet op de maatschappelijke opgave sprake moet zijn, en dat geldt gecombineerd tevens voor open standaard als ‘nadere’ aanduiding, vergt daarom tèlkens aanvullend nodige en voldoende uitdrukking van, precies, context.
Uitgewerkt valt een gedegen theorie met daarop gebaseerd standaardisatiebeleid voor de ... praktijk (lees ook: werkelijkheid) gekenmerkt door diversiteit volgens dynamiek van wederzijdse afhankelijkheden natuurlijk niet te verwachten van zo’n startnotitie. Maar zelfs enige aanwijzing ontbreekt. En een theorie annex beleid geschikt voor de stelselmatige opgaven heeft ‘op de achtergrond’ ook (B)FS m.i. nog niet geleverd in zijn twintigjarig bestaan. Onder de noemer van standaardisatie by design slaat tevens de FS-voorzitter, zoals ik althans uit een verslag op de FS-website begrijp wat zij ermee bedoelt, de spreekwoordelijke spijker nog maar eens volstrekt mis (en lijkt daar steun voor nòg meer institutionele bestaansjaren mee te verwerven). Zoals je weet heb ik als voornaamste ordeningsbeginsel – onderscheid tussen – domein en stelsel als respectievelijke schaalniveaus voorgesteld. Dat onderscheid kan dienen als standaard voor ... standaardisatie, dus als, zeg maar, metastandaard.
Nee, met spot krijg ik de aandacht er evenmin voor. Zijn ze er nog, bestuurders met gevoel voor humor, dwz relativeringsvermogen? Ik bedoel het inderdaad ernstig dat iemand, die wil verhullen materieel geen flauw idee te hebben of, erger nog, zelfs geen flauw idee heeft dat zo’n idee ontbreekt, met opmerkingen over daadkracht de

valse schijn van beheersing wekt. Louter ‘machtig’ alsmaar verder afgedwaald raken tijd en geld verder op z’n gunstigst nutteloos besteed aan blokkade van kwalitatieve veranderingen die, over stelselschaal gesproken, maatschappelijk allang dringend nodig zijn.

Zo kom ik op iets mede omdat ik net een opstel van Bas Heijne over populisme las. Burgers die politici en bestuurders op veronachtzaming, misleiding e.d. betrappen zònder zelfs maar enige kans op reële, eh, inspraak, verliezen vroeg of laat vertrouwen. Mits dat oordeel treft, lijkt mij zulk vertrouwensverlies terecht. Verstoken van mogelijkheden om met politici en bestuurders te overleggen waar zij vóór zijn, en zulke ònmogelijkheid ... serieus gehoor te krijgen wakkert wantrouwen stèrk aan, ‘kiezen’ nogal wat burgers voor de enige ... mogelijkheid tot beïnvloeding die volgens hen overblijft. Zij verklaren zich tégen. Zulke afkeuring vinden politici en bestuurders die er getroffen mikpunt van zijn, prompt ònterecht.
Het verloop is tragisch. Talloze – alsmaar meer? – burgers brengen ‘slechts’ een tegenstem uit. Uitdrukking van waar zij naar de aard van pluriforme samenleving verschillend allemaal vóór zijn, gaat daardoor verloren. Over misleiding gesproken, blijkbaar laten zulke stemmen zich verzamelen. Omdat er niets, zeg maar, positiefs mee te vertegenwoordigen valt, kan dat bundelen dus ... willekeurig gebeuren door pseudo-vertegenwoordigers naar hùn (waan)idee. Als zij op een totalitair stelsel mikken, krijgt tragedie vaart. Politici en bestuurders die er hun positie door – dreigen te – verliezen, geven tegenstemmers de schuld. Die burgers zouden de waarde vooral voor henzèlf van het ‘heersende’ stelsel niet begrijpen.
Het is zinloos erover te twisten. Om kritiek louter op burgers te richten helpt echter niet, integendeel. Nogal politici en bestuurders, nog afgezien van ideologie, hebben materieel klaarblijkelijk ... onvoldoende in- en overzicht. Dat vraagt allereerst (!) zelfkritiek van ze. En die moeten zij dan ook durven tonen. En zij moeten zich aantoonbaar beter op hun verantwoordelijkheid toerusten. Anders blijft herstel van vertrouwen onhaalbaar. Ja, menig bestuurder heeft een ernstige leerachterstand.
Nee, ik ben geen tegenstemmer. Want ik meen te beseffen welk onherstelbaar misbruik van wanhoop kan worden gemaakt. Van het politiek-bestuurlijke stelsel dat ‘we’ kennen weet ook ik zo gauw niet wat er beter aan kan, wel wat er in een oogwenk aan valt te vernietigen. Daarom vermijd ik simplistische reductie tot ènkele tegenstem. Moeten kortzichtige bestuurders worden vervangen? Van mij hoeft ook dat helemaal niet. Ik blijf het met m.i. gedegen beargumenteerde voorstellen proberen. Welkom of niet, :-) zo bedoel ik dit dus ook weer. Want ik ben grondig nota bene vóór van alles en nog wat. En daarom vóór infrastructuur als onmisbare voorwaarde voor dergelijke – dynamiek van – wederzijdse afhankelijkheden. Voor louter tegenstem kan ik me alle moeite besparen die ontwerp en uitleg van evenwichtige voorstellen ervoor kosten. Ja, ongevraagd. Dus ook onbetaald.
Je kunt me onmogelijk verwijten dat ik eenvoudig opgeef.

Betrapt? De Staatssecretaris schetst

> NLDD [als] een compact, deskundig orgaan met doorzettingsmacht, dat de digitalisering van de overheid versnelt, kwaliteit borgt en de afhankelijkheid van externe leveranciers terugdringt.

Maar wàt omvat zulke “digitalisering,” wèlke criteria gelden voor “kwaliteit” ervan, in wèlke opzichten wordt “afhankelijkheid” er nadelig voor geacht? Tja, wie er kennelijk allemaal geen noodzakelijkerwijs samenhangend idee van heeft, kan opbouwende

(!) kritiek op dat onthutsende gebrek aan in- en overzicht met bluf proberen vóór te zijn. Volgens de staatssecretaris:

> Er wordt daarom expliciet gekozen voor een test- en leeraanpak ten faveure van een meer formele oprichtingsroute: we gaan aan de slag en sturen op basis van de ervaringen bij.

In haar zin is het woord “daarom” ... onthullend. Er gaat immers de zin aan vooraf, dat

> [h]et bieden van concrete meerwaarde aan burgers en ondernemers [...] vanaf de start het doel [is] van de dienst.

Van de verwijzing ernaar met “daarom” gaat de suggestie uit dat spoedeisende noodzaak tot de “aanpak” ... noodzaakt. Als er had gestaan dat zij, de Staatsecretaris, dus, nog geen idee heeft, was dat tenminste oprecht geweest.
Je kunt zeggen dat politiek zo niet in elkaar zit. Maar zijn ambtenaren er niet voor om desondanks wèl een gedegen idee te verwerven en uitvoering vòlgens zo’n idee te borgen? Daarentegen raakt het eigen onvermogen voor de zoveelste keer overschreeuwd met de bezwering dat

> de focus [...] vanaf dag één [ligt] op het leveren van concrete resultaten voor burgers en ondernemers.

En ik laat dan nog maar in het midden dat onder dat EZ-mantra (ondernemers) klakkeloos òngewijzigd het BZK-mantra (overheid) zou passen. Rara, waar zijn de burgers?
Met aandacht afgeleid van aanpak in de zin van doel ermee, meent de Staatssecretaris dat zij het met haar startnotitie verder vooral over NLDD zèlf kan hebben. Zo vermeldt zij

> uitgangspunten [die] richting [geven] aan de inrichting, werkwijze en ambitie van de dienst. Zij verwoorden het 'waarom' [...] en zijn leidend.

Wat volgt, is toch vooral een opsomming van voorwaarden die NLDD moeten zijn toegestaan om te kunnen ... aanpakken op de manier die de Staatssecretaris wenst, nou ja, die de ambtenaren wensen die in haar ‘naam’ de notitie opstelden. Of zijn het wensen van de lobbyisten van grote ict-bedrijven geweest?
Het moet anders. En de Staatssecretaris wekt de indruk dat het met NLDD zelfs metéén ook anders gáát. Maar dat kan uiteraard onmogelijk

> op basis van de reeds bestaande [...] organisatieonderdelen die virtueel worden samengevoegd om de NLDD te vormen.

Op mijn beurt ben ik evenmin oprecht, over zelfkritiek gesproken althans tot dusver niet volstrekt. De Staatssecretaris noemt drie “projecten.” Dat is toch iets van een doel, nietwaar? Het probleem is echter onverminderd dat, over uitgangspunten gesproken, genoemde “projecten” onverminderd apàrt van elkaar opgevat zijn. Dat levert wederom, àls er ooit “resultaten” van zijn, dienovereenkomstig gefragmenteerde voorzieningen op. Dat blijft dus ... precies verkeerd gaan. En om dàt structureel te vermijden, sterker nog, om stelselmatigheid vergaand gebòrgd te krijgen, vind ik standaardisatie van kritieke betekenis!
Nee, ik was niet afgedwaald. :-) Passende oriëntatie voor nota bene tevens genoemde “projecten” kàn slechts op infrastructuur zijn. En daar is er ‘maar’ één van, met samenhang van dien tussen wat er allemaal toe behoort. Het is dat door-en-door infrastructurele idee dat kennelijk blijft ontbreken bij politici, bestuurders en

ambtenaren verantwoordelijk voor ... infrastructuur. Voor zgn marktpartijen zit er geen verdienmodel in; een monopolie is iets ànders dan infrastructuur.
Zoiets als een stelselmatig vergaand dekkend werkprogramma, waar nú ook NLDD aan zou moeten bijdragen, tref je aan in Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen. Ik herhaal dat ik je zeer dankbaar ben voor je verzoek om nog maar eens toe te lichten wat ik voor stelselmatige digitalisering houd. Waarom 'doe' je er niets mee? Of ben je er achter de spreekwoordelijke schermen allang druk mee in de weer?
De Staatssecretaris wil intussen doen geloven dat NLDD

> in samenwerking met andere overheidsorganisaties [m]et deze projecten [...] op korte termijn zichtbare resultaten [levert].

Zij meent wellicht dat "samenwerking" per zgn project (lees ook: domein, sector e.d.) daarvoor volstaat. Wat infrastructuur àls stelsel is, vergt echter een idee dat past bij die ... schaal. Je kunt dat in mijn genoemde opstel nalezen. En vergeet ajb niet jezèlf lof toe te zwaaien voor je verzoek aan mij. :-) Anders had ik dat stellig zó niet gedocumenteerd.
Volgens de Staatssecretaris helpt NLDD aan "zichtbare resultaten [door in]breng [van] technische expertise, capaciteit[,] standaarden [en] regi[e]." Ik voorspel dat het op gunstigst modderen blijft, omdat er nog steeds géén idee van is dat het om stelselmatige opgaven gaat. Met "expertise," met "standaarden" die niet verder dan een domein gaan, is het principieel (!) ònmogelijk voor zulke wèrkelijke opgaven verantwoorde, want infrastructurele, voorzieningen te treffen.
Wat jij wellicht onderschat, :-) is belang van openheid èn standaardisatie. Infrastructuur betreft voorzieningen waarvan in beginsel (!) iederéén gebruik van kan maken. In die zin open, dus. En infrastructuur omvat minstens twee begrippen van standaard. Omdat er van infrastructuur maar één exemplaar is, geldt in de eerste plaats dè infrastructuur zèlf als dè standaard. Maar – ook – infrastructuur telt allerlei, zeg algemeen maar, elementen, waarvoor àls infrastructuur de samenhang ertùssen ... telt. Zo zijn er voorts samenhangstandaarden en elementstandaarden. Kom ik alweer op drie 'standaardbegrippen'? Nee, toch twee, want stelselmatig moet verband in element besloten zijn. Denk aan Lego. Er zijn geen verschillende ... elementen voor blok resp. verbinding. De verbindelijkheid is in elk blok opgenomen.
Wat meerdere begrippen van open betreft, kan je open o.a. in de zin van zgn leveranciersonafhankelijkheid afzetten tegen de hierboven, even vlotweg, onderscheiden standaardbegrippen. Het moet dan duidelijk zijn, nou ja, dat vind ik, dat overkoepelende bepaling door een leverancier van wat àls infrastructuur geldt ontoelaatbaar is. Daar is met zgn sociale media inderdaad nogal wat misgegaan, zoals dat nu met kunstmatige intelligentie eveneens het geval is. Zo 'moet' je je onder de noemer van open standaard daarom :-) ook – en vooral – inspannen voor verduidelijking van wat er 'open' moet zijn en blijven in de zin van onderhevig aan bepaling volgens democratisch proces. Daarvan is in voorliggende startnotitie helaas geen ènkel spoor te bekennen. Een differentiële opvatting over standaardisatie in relatie tot open(heid) relativeert en kwalificeert o.a. wat de Staatssecretaris voorstelt, zoals "dat we zeer nauw gaan samenwerken met de markt." Infrastructuur is iets ànders dan een commerciële dienst of product.
Als je voor verkenning van open- en standaardbegrippen in samenhang wil aansluiten op wat je kent, stel ik voor te beginnen met analyse van **Toetsingsprocedure en criteria voor de lijst open standaarden** (BFS). Voor

opbouwend resultaat kritisch, dat wel. Haha, zelfkritisch, dus.
Indien je belang stelt in mijn nadere oordeel over wat naar verluidt de FS-voorzitter als standaardisatie by design aankondigde, laat ajb weten. Ik stuur je graag mijn aantekening erover na.
Is het je overigens weleens opgevallen dat het woord hopen grotendeels is samengesteld uit open?

104.64
Dat Jaap van Rees onlangs is overleden, wist ik nog niet. Dank je wel voor je mededeling.
Of herinneringen kloppen, is altijd maar de vraag. Ik beoordeel zijn bijdrage onder de noemer van architectuur aan informatiekunde als tragisch. Huh?! Van Rees maakte zich sterk voor erkenning van, zeg maar, ontwerpen als vakdiscipline. Vandaar zijn motto, waarmee hij ook een artikel betitelde: “De methode doet het niet.” Wat later, ook toch alweer ruim dertig jaar geleden, was hij m.i. de eerste die er voor informatiekunde structurele aandacht voor vroeg door een beoefenaar a. informatie-architect te noemen en b. te verklaren wat dan optimaal de verhouding tot de opdrachtgever en – beoefenaren van – àndere vakdisciplines is. Daarvoor verzocht hij mij om medewerking. Het resultaat waren twee artikelen, prompt gevòlgd door het bundel(tje) waarop jij doelt, te weten **De informatie-architect** (Kluwer Bedrijfswetenschappen, 1995) met o.a. afschrift van beide artikelen.
Zoals je aan de necrologieën kunt zien, wordt Van Rees door, eh, ict-ers herinnerd met vermelding van dat motto en die vakbenaming. Er is tragisch aan, nou ja, dat vind ik en enig recht van spreken meen ik in dit opzicht wel te hebben, dat zij er niet onder verstaan wat hij ermee bedoelde en wilde bereiken, integendeel.
Van Rees had een opvatting over wat een architect ‘is’ voor de zgn gebouwde omgeving van, zeg maar, stenen en staal. Verantwoorde aanvulling van ... omgeving met bits en bytes vergt volgens hem o.a. ‘iemand’ met minstens naar hun aard vergelijkbare kennis, houding en vaardigheden. En bemoeienis ermee kan en moet vergelijkbaar gereguleerd zijn. Dàt heb ik begrepen als zijn overwegingen om óók voor informatiekunde inschakeling te bepleiten van een zgn informatie-architect. Thans onverminderd redelijk. En met groeiend omgevingsaandeel van digitalisering dringender actueel dan ooit. Met hetzèlfde kernwoord ervoor, architect, dus, verwachtte hij het relevante referentiekader dat èlders reeds beschikbaar was, vlotweg als evident aanvaard te krijgen.
Vrijwel meteen nadat Van Rees over informatiearchitect – het tussenstreepje kan wèg – begon, is die aanduiding echter gekaapt. Zoals de (hoofd)titel van één van onze artikelen aangeeft, onderscheidde hij tussen **Informatiearchitect en systeemaannemer: andere rol, andere methode**.
Wat er mede daardoor (!) gebeurde, tja, zaken zijn zaken, was dat bedoelde “aannemers” (lees ook: ontwikkelaars) zich gretig tevens àls architect opwierpen. Mij verbaasde dat niet en daarom duidde ikzèlf die “andere rol” met informatiekundig ontwerper aan, wat ik nog steeds doe. Voor kaping van ontwerp door ontwikkelaars blijkt dat overigens uiteindelijk geen verschil te maken. Dat heet tegenwoordig dan, uiteraard op z’n Engels, software by design. Of zoiets. Er komt voor ... samenhang waarin o.a. – werking volgens – programmatuur moet passen, nog steeds geen ‘aparte’ ontwerper aan te pas. Dat blijft dus maar mis gaan.
Van Rees was er ontzet van. Het was mij duidelijk geworden dat hij hoge verwachtingen koesterde van zijn initiatief respectievelijk agendering om óók voor

informatiekundige opgaven de emancipatie van ontwerpers te realiseren. Maar zijn bedoeling zag hij zelfs onmiddellijk gedwarsboomd.
Mijn idee is dat wie nu ict-ers heten, dat vergaand niet eens opzettelijk deden, en dus nog steeds niet doen. Dat is er m.i. eveneens tragisch aan. Nee, als iemand domweg niet beter weet, en al dan niet volledig met zichzèlf vooringenomen zelfs niets wil leren, is er niets aan te doen door haar of hem ... erop aan te spreken. Want ... op wàt z/hij aangesproken wordt, komt al meteen niet door. De retorische vraag is zo uiteraard wel, of in zulk isolement verantwoorde beoefening van welk beroep dan ook mogelijk is. Een ontwerper moet dankzij overzicht integriteit van specialisten bevorderen.
Ik herinner me dat Van Rees opbelde – nog in 1995? – en vertelde dat hij – ik noem ze hier – kapers van zijn naamsuggestie in een gerechtelijke procedure verminking van zijn bedoeling ermee ten laste wilde leggen. Dat heb ik hem ontraden. Weliswaar had hij m.i. volkomen 'gelijk,' maar onvoldoende besef van verloop van tragedie. Ik beken dat ik de nadelige gevolgen van valse toe-eigening van de ontwerprol door ontwikkelaars zelfs sterk heb onderschat.
En tragisch is verder dus, dat kaping nu ook meteen het publiekelijke eerbetoon aan zijn nagedachtenis kenmerkt. Nou ja, dat kan er nog wel bij. Opnieuw verrast het me niet dat Daan Rijsenbrij voortouw neemt. Ik sluit niet uit dat hun verhouding naderhand is veranderd, maar ooit maakte Van Rees met name Rijsenbrij het verwijt er met de aanduiding informatiearchitect in ònbedoelde richting te zijn vandoor gegaan (wat mij onbetwistbaar lijkt door zijn energieke mobilisatie 'onder architectuur' van ontwikkelaars).
Zo kom ik op dat "ene symposium in Nijmegen" (2010). Daar ontmoette ik Rijsenbrij weer eens die op jouw uitnodiging eveneens als spreker optrad. Jij ... herinnert je stellig, of je aanvankelijk Van Rees aan hem wilde koppelen. Zo ja, heeft Van Rees ervoor bedankt? Zo ja, dat kan ik me gelet op je voorstel van Rijsenbrij als de andere spreker voorstellen. En klopte je vervolgens bij mij aan, zeg maar als vervanger van onbedoelde Rees? Van het een komt het ander ...
Ik heb Van Rees leren kennen, toen ik aan de – toenmalige – TH Delft afstudeerde bij deeltijdhoogleraar Bas Brussaard (bestuurlijke informatievoorziening). Een kort ervoor ingestelde leerstoel, met Van Rees vooralsnog als enige wetenschappelijk medewerker. Ik deed dat afstuderen grotendeels 'in de praktijk' bij Smit Internationale Zeesleep- en Bergingsbedrijf in Rotterdam. Tijdens die langdurige stage (geheel 1977- eerste maanden 1978) werd ik dùs begeleid door Van Rees. Zowat elke week ging ik bij hem langs, meestal vrijdagmiddag op de TH. Hij nam er uitgebreid de tijd voor. Ik was er ook pas student nr 5. Omdat zijn vader naar verluidt kapitein van de koopvaardij was geweest, leek Van Rees extra nieuwsgierig naar mijn verhalen over Smit. In elk geval voor mij was hij studentenbegeleider zoals ik me die had kunnen wensen. Er is àltijd ruimer verband dat telt.
In Delft trof ik hem voor onderling gesprek. Later heb ik enkele keren een voordracht van hem bijgewoond. Inmiddels moet ik kritisch geraakt zijn over de gangbare grondslag van informatiekunde. Daardoor ervoer ik Van Rees' redeneringen her en der als inconsistent. Ik vond hem echter een meesterlijk redenaar. Met zijn retoriek ontmaskerde hij kritiek echter niet; hij overrompelde er telkens de criticus mee. Indrukwekkend, maar àls vakdiscipline komt informatiekunde er uiteraard niet verder mee.
Wat ik intussen had bedacht als contextueel relativeringsbeginsel voor eenduidige

uitdrukking van differentiële betekenis, heb ik buiten onze gezamenlijke publicaties gehouden. Enerzijds leek Van Rees het belang ervan niet te beseffen. Daaraan was ik uiteraard ook zèlf debet. Toegegeven, ik slaag er nog steeds niet in om een kwalitatief àndere grondslag serieus overwogen te krijgen, omdat verder iedereen meent zo'n voorstel te moeten kunnen begrijpen volgens wat ik als tekortschietende grondslag vervangen probeer te krijgen. Zoiets moet mij vermoedelijk ook parten gespeeld hebben als ik er met Van Rees over probeerde te beginnen. Anderzijds was ik het grondig eens met zijn oproep tot inschakeling, ook voor informatiekundige opgaven, van een ... architect in de zin van ontwerper. Die boodschap over noodzakelijke functiescheiding wilde ik niet vermengen met, inderdaad m.i. van principiëler belang, een aanzet voor een rijker informatie- annex tekenbegrip. Aangezien ik de redactie van onze publicaties bepaalde en dat 'in dienst' van Van Rees' boodschap wilde doen, heb ik er opzettelijk verder niets bijgehaald. Nogmaals, nee, praktisch geholpen heeft die focus evenmin. Weerstand tegen zijn voorstel voor architectpositionering is immers eveneens verklaarbaar door onvermogen van veronderstellingen te – willen – veranderen. Dat besefte ik toen overigens onvoldoende.
Van Rees heeft nadien nog wel enkele ordeningsbegrippen met informatiekundige insteek geopperd, maar voor zover ik er kennis van nam, vond en vind ik dat ook hij ermee bleef steken in overgeleverde grondslag. Hoewel ik weleens contact zocht, kon ik geen spoor meer van hem ontdekken.
Wat er aan informatiekundige erfenis overblijft, is zijn volstrekt miskende pleidooi voor evenwichtige beroepsverhoudingen. Wat hij er wèrkelijk mee bedoelde, nou ja, voor zover ik dat meen te begrijpen, verdient helaas onverminderd pogingen tot verduidelijking.
Kenmerkend voor een tragedie is echter dat er niet aan te ontkomen valt. Je kunt daarom wat het pleidooi voor informatiekundige ontwerpruimte betreft zeggen dat ik, zolang als dàt duurt, zijn tragedie voortzet ...
Het kan ook zijn dat ik het me idealistischer voorstel dan Van Rees bedoelde. Ook een ontwerper wil van zijn of haar werk kunnen leven.

104.65
Een voorwaarde voor, zeg maar, wettelijkheid in een samenleving is overkoepelend gezag (lees ook: macht). Het heet overigens democratisch, indien ook en vooral zulk gezag onderhevig is aan wettelijkheid herleidbaar tot alle leden van een samenleving.

104.66
Wat is de wet? Ook dat vind ik een teken, dus een middel voor afstemming van gedragsaandelen. Wie iemand met kans op succes ergens toe wil bewegen, of juist ervan afhouden, moet mikken op gedragsbepalende factoren 'van' die ànder(en). Met – een beroep op – de wet is dat dus niet anders.
Zó op z'n semiotisch stellen Benjamin van Rooij en Adam Fine het niet. Zij lijken dergelijke ... factoren te hebben voorzien van een verzamelnaam, tevens titel van hun boek **The Behavioral Code** (Beacon Press, 2012). De ondertitel "the hidden ways the law makes us better … or worse" vind ik overigens in zoverre verwarrend, dat zij bedoelde manieren proberen bloot te leggen. Verborgen zijn ze dan juist niet als

> different forms of influences on people's motivations to comply with or break the rules.[p. 137]

Ja, aan een teken, dat ik ook wel kenschets als een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance, zie **Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism**, Wisse, 2002), is vaak véél, zo niet àlles, ànders dan – wat wij (her)kennen als – woorden. Er hoort altijd indruk van omgeving (lees ook: situatie) als context bij. Dat lijkt verborgen, omdat we ons er doorgaans niet bewust van zijn. Voor wie slechts op woorden let, vind ik impliciet oid daarom een passender kwalificatie.
In hoeverre iemand zijn (of haar e.d.) daadwerkelijke gedrag bepaalt volgens de wet, of volgens welke norm, regel e.d. dan ook, hangt er altijd maar van af. Kent hij de wet? Zo ja, wat acht hij de pakkans in het geval van overtreding? En hoe schat hij de gevolgen, àls hij wordt 'gepakt'?
Het zijn inderdaad dergelijke vragen, zeg maar, rondom de wet die Van Rooij en Fine benadrukken en van enige antwoorden voorzien veeleer relevant voor enerzijds wetgeving, anderzijds toezicht en handhaving. Want

> [t]o improve our laws and make them more effective, we need to understand the behavioral code. Here social science is key.[p. 9 However], we leave the design and crucial decision-making to [specialists], yet they have hardly any knowledge of the social science underlying human behavior.[p. 10] But law only works if it successfully shapes human and organizational behavior.[p. 225]

Waren zulke specialisten voorheen juristen, op p. 10 staat "lawyers," die moeten – kunnen - begrijpen dat

> humans do not respond to the legal code as computers do to programming code.[p. 76]

Inmiddels zijn er ict-ers bijgekomen, waarvan kennelijk een aantal ons allemáál wil doen geloven dat computerprogrammatuur in één moeite door de optimale wet vertegenwoordigt.
En verder vind ik het slordig uitgedrukt dat een organisatie zich gedraagt. Dat doen mensen onder zo'n noemer (en kunnen zich eronder proberen te verschonen, zie ook verderop).
Vergeet dus semiotiek à la subjectief situationisme niet. Overigens is het voorts natuurlijk niet zo dat zulke "science underl[ies] human behavior." Een zgn wetenschappelijke vakdiscipline dient ter verklaring resp. voorspelling ervan. Ja, pas wie over die kennis beschikt, dat is inderdaad niet anders dan met de wet, kan zich mede ernaar gedragen.
Nogal ... impliciet stellen Van Rooij en Fine de vragen zoals ik ze stel in omgekeerde volgorde. Zo beginnen zij over straf ter afschrikking. Nee,

> there is no conclusive evidence that stricter punishments do or do not deter [specified] behavior. [The] link […] is […] very much context-specific [p. 31 with] behavior […] not just an individual affair[. p. 135]

Zo is het. Precies, gedragsmatige afstemming. Wat Van Rooij en Fine "context" noemen, geef ik echter de aanduiding: situatie. Onder context versta ik het tekengedeelte dat met situatie 'correspondeert.' Volgens de zgn semiotische enneade telt negenledig ònlosmakelijke samenhang.
Klopt,

> communication is key[, p. 40]

maar voorlichting over afschrikking heeft m.i. als voorwaarden voorlichting over wat als (on)wettig geldt, tja,

> people's lack of knowledge about the law is remarkably widespread and concerns many of the most basic rules that govern their[, p. 138]

hmm, ik zou zeggen,

> [our] everyday lives and behaviors.[p. 138]

En wat 'weten' we van reële pakkans? Hun nuchtere aanbeveling luidt dan ook dat,

> [i]f we wish to improve compliance, we must recognize that many people simply do not know the law.[p. 143]

Zij hebben uiteraard ook gelijk dat gedrag niet alleen met vooruitzicht op nadelige gevolgen, de spreekwoordelijke stok, valt te beïnvloeden. Dat kan ook met vooruitzicht op voordelen, ofwel de spreekwoordelijke wortel en

> [w]hen they work, they may improve behavior with very minor costs [and may] not even require us to know much about the law itself or its associated punishments.[p. 74]

Nogmaals, in werkelijkheid kent vrijwel niemand de wet zoals formeel gecodificeerd. Eén van de enneadische elementen is motief. Daarmee komt o.a. tot uitdrukking wat Van Rooij en Fine veronderstellen. Dat is dat

> [m]orals play a major part in the behavioral code [p. 82 including] self-control[. p. 146]

Ertoe rekenen zij

> unwritten rules of behavior that dictate what is – and what is not – acceptable[, that is,] **social norms**.[p. 123]

Dus,

> [f]or law to improve behavior it must either align itself with existing morals[, p. 82]

wat echter klinkt alsof de wet een overbodige toevoeging is,

> or take on the task of shaping future morals so that they align with the law[, p. 82]

wat doorgaans moeilijk is:

> [L]egal rules that seek to prevent people from engaging in behavior that is widely perceived to be morally acceptable are almost destined to fail.[p. 101]

Kortom,

> law [...] must [...] focus on civil obedience and legitimacy.[p. 121]

Waar Van Rooij en Fine m.i. onvoldoende aandacht aan besteden, hoewel zij wijzen op

> the dynamic nature of human moral judgment[, p. 85]

is wat ik maar even ethische, morele variëteit noem. Wat telt, zijn politieke verhoudingen. Voor wie de wet inderdaad geen verschil maakt, wenst ànderen ermee voor zichzèlf 'verhoudingsgewijs' gemakkelijker tot ... aanpassing van hùn ... afwijkende gedragingen te krijgen.
Als Van Rooij en Fine opmerken dat

> [t]he relationship between legal knowledge and people's ability to obey the law is not straightforward[, p. 143]

bedoelen ze met “not straightforward” vermoedelijk vergaand onvoorspelbaar oid. Maar dat geldt voor èlke gedraging. Zoals Van Rooij en Fine het verwoorden,

> the behavioral code works through two broad types of mechanisms: **motivations** and **situations**.[p. 216]

Enneadisch beschouw ik dat als een ènkel, vooruit, mechanisme met die beide (f)actoren. Hoe een subject op een teken ‘reageert,’ is immers afhankelijk van hoe hij, zeg maar zèlf verander(en)d van de ene naar de andere situatie, de momentane situatie motivationeel ervaart waarbij, als ik daarvoor op de enneade afga, zijn motief niet àls begrip kenbaar is. Inderdaad, zoals geldt voor interpretatie van èlk teken,

> legal knowledge is subjective[, for] the law[, too,] becomes what we imagine it to be.[p. 143]

Verderop staat dat

> [t]here is also clear evidence that education is strongly related to [(non-)compliance].[p. 155]

Van Rooij en Fine lijken “education” uitsluitend met scholing te associëren. Ik zou zeggen dat met voorrang opvoeding telt. Dat gebeurt natuurlijk ook ‘op’ school, maar zeker en vooral niet alléén daar.
Gelet op subjectief-situationele – aard van – gedragsbepaling kan veràndering van situatie voor een subject veel verschil maken. Dus,

> to reduce misconduct we can try to change [situations] that induce strain and stress, support people so that they can learn to better cope with [them].[p. 158 W]e can also just make it harder or impossible to misbehave in the first place.[p. 163]

Met laatstgenoemde optie, zo waarschuwen Van Rooij en Fine terecht,

> [t]he danger of authoritarianism lurks.[p. 182]

Maar zo simpel is het weleens niet, voegen zij eraan toe:

> Surely, this approach restricts freedom. But so does the alternative. When law leaves us opportunities to do harm, it will develop other ways to try to keep us from using these opportunities.[p. 184]

Zij lijken te bedoelen dat in afwezigheid van proactieve maatregelen, welhaast onvermijdelijk reactieve maatregelen getroffen gaan worden. Daar zit wat in. Omdat iemand als medewerker van een organisatie schade e.d. kan berokkenen, wijzen Van Rooij en Fine er nadrukkelijk op dat

> compliance and ethics programs alone are not enough […]. There must be independent oversight[. p. 193]

Toezicht schiet echter vaak tekort, of ontbreekt geheel. Dat vergroot risico’s voor een zgn klokkenluider. Het klinkt daarom ronduit cynisch dat

> [w]histleblowers can solve two key problems in the legal regulation of organizational wrongdoing. First, the help to get information from inside the organization that outside inspectors simply cannot get. Second, such whistleblowers add inspection capacity to government authorities who often do not have the means or staff to carry out inspections.[p. 195]

Nee, erkennen Van Rooij en Fine,

> [w]histlebowing is not for the faint-hearted[, for,] despite the protections,[p. 196]

nou ja, want ondanks hoe de wet luidt, en over gedragsbepalende factoren gesproken,

> many whistleblowers get demoted, fired, or […] quit[. p. 196 Indeed,] there are [also] formidable obstacles to effective whistleblowing[. p. 197]

Wat organisatorisch gesitueerd gedrag betreft, geven Van Rooij en Fine een opsomming van

> elements that produce [...] a toxic cocktail that sustain[s] damaging and illegal behavior […]: 1. Just get it done[;] 2. Do not speak out … or else[;] 3. It's okay to break the rules[;] 4. It's okay to hide violations[;] 5. It's you, not us[, that is,] deflect[ing] blame toward lower-level employees[;] 6. There is no harm[;] 7. Do not believe what we say[, that is, w]hatever [management's] official line [i]s, the actual expectation of [employees' behavior i]s different.[pp. 204-208]

Daar kan inderdaad nogal wat mis – door – gaan. Zij lijken er echter uitsluitend zakelijke bedrijven – en overheidsinstellingen? – mee op het oog te hebben. Maar èlke verhouding is tevens organisatie. Ofwel, wat in de ene verhouding annex situatie als sociaal geldt, kan in een andere voor asociaal doorgaan. Omdat het subject in kwestie in de ene voor hem nadelig met – zijn gedragsaandeel in – een andere situatie kan worden geassocieerd, is een leugen gauw begaan. Wie dat nooit heeft gedaan, nèrgens, is een heilige. Wie zomaar zègt van niet, daarentegen schijnheilig.
Wat evenwichtige verhoudingen bevordert, is opvoeding. De wet is lapmiddel, helaas ònvermijdelijk. Er is moeilijk aan zowel voor de wetgever om consistent op te stellen als voor het wetsubject om te begrijpen, dat er differentiële (lees dus ook: situationele) gedragsbepaling mee moet zijn bereikt. Omdat iederéén 'voor de wet' gelijk wordt geacht, zou de wet géén subjectieve verbijzonderingen mogen tellen. Er wordt echter tevens onderscheid volgens hoedanigheden gemaakt, ja, klopt, dat 'doet' de wet in een zgn rechtstaat zonder aanzien des persoons van wie zo'n hoedanigheid in een bepaalde situatie (lees ook: verhouding) vervult.
Over het boek van Van Rooij en Fine merk ik tot slot op dat ik er een samenhangende opbouw aan vind ontbreken. Expliciet uitgaande van subjectief-situationele gedragsbepaling kan ik echter slechts het belang benadrukken van hun insteek die m.i. relativering betreft van de wet onder de noemer van daadwèrkelijk gedrag. Als vraag gesteld waarop antwoord nodig is: Wat is ipv hopen realistisch te verwachten van wat er allemaal rondòm wel of niet gebeurt?

104.67
Met belangstelling heb ik het boek gelezen dat u schreef met Adam Fine. Wat ik van **The Behavioral Code** begrijp is o.a. een pleidooi voor interdisciplinaire overwegingen van en voor de opzet van wat vooral gedragsmatig telt, eh, rondom de wet. Pràktisch, dus.
Ik stel u voor er nog een schepje bovenop te doen, zie [**aantekening 104.66**] voor enig commentaar dat ik nav uw boek op mijn beurt als persoonlijke aantekening schreef. Daarin heb ik mijn uitbreiding van de grondslag van Charles Peirce verwerkt (proefschrift UvA, 2002). Met zijn zgn semiotische triade verbindt Peirce, zeg maar, objectieve met subjectieve beschouwing 'via' teken (Engels: sign) als bemiddelingselement. Ik heb er een enneade van gemaakt door èlk van wat Peirce als triadisch element opvat, drieledig te duiden. Aldus drie-maal-drie staat verklaring enzovoort toe van samenhang over èn weer tussen cognitief vermogen en

verschillende (!) gedragingen. En volgens mij strookt dat ... precies, zoals ik dat althans ook herken in uw betoog, met wat ook en vooral de wet zo eenduidig mogelijk moet bieden als aanvullend :-) ordeningsregelement voor gedragsverkeer.
Nee, ik ben – dus – geen jurist. Maar voor een interdisciplinaire bijdrage kunt u dat uiteraard geen bezwaar vinden, integendeel. Oh ja, ik ben onlangs 74 jaar geworden. Ik probeer slechts te helpen aan nòg weer ruimere oriëntatie.
Graag verneem ik uw reactie.

104.68
Nadat ik die aantekening geschreven had, ontdekte ik over hoogleraar Van Rooij dat het voor hem compliance voor en na is. Je zou toch zeggen dat zijn nieuwsgierigheid dus zelfs prompt kan worden gewekt met de stelling dat “every sign is a request for compliance.”
Dat emailbericht aan hem kostte me in elk geval weinig èxtra tijd. Je weet nog steeds maar nooit. Overigens is de kans sterk afgenomen dat iemand een emailbericht ‘opent’ van een onbekende afzender. En dan nog lezen. Reageren? Maar op ‘zijn’ pagina op de UvA-website staat zijn emailadres onverkort vermeld.

104.69
Er is een, eh, open archief van mijn – toch vooral – informatiekundige geschriften. Dat blijf ik bijhouden.
Wie te lui, ongeïnteresseerd e.d. is om zèlf te lezen, eigenlijk dus om zelfstandig te denken, :-) kan er zoals jij voorstelt een ki-agent op loslaten. Vooruit, als jij zèlf dat ‘archief’ ... opent, zie je aan de linkerkant onder ‘publications’ een aantal rubrieken vermeld. Je kunt je dus ook per rubriek annex deelarchief laten, hmm, helpen. Of, wanneer je vervolgens zo’n rubriek ... opent, per document.
Aan wat jij van plan bent, heb ikzelf ook gedacht. Ik kies er opzettelijk voor gebruik van dergelijke digitale middelen na te laten (zolang ik mijn – wat ik houd voor – verantwoorde deelname aan maatschappelijk verkeer niet door zulke gebruiksonthouding belemmerd acht). Want wat vooralsnog ‘aangeboden’ wordt onder de noemer van artificiële resp. kunstmatige intelligentie, ondermijnt m.i. evenwichtige verhoudingen versneld nog verder. Op voordelen wil ik niet afdingen, maar de balans vind ik ònverantwoord sterk doorslaan naar nadelen. Precies, daarom zijn ook en vooral daarvoor dringend rechtstatelijke verkeersregels, zeg ook maar open standaarden, nodig.
Jij hebt uiteraard gelijk dat je mede door gebruik kunt leren welke regels passen. :-)

104.70
onderwerp: (bitter)ballen in de lucht gooien èn houden

In de zin van regels vergen – eveneens – standaarden stelselmatige opzet. Daarom werkt het voorspelbaar averechts standaardisatie slechts over verschillende ... domeinen te verspreiden met aldus voor èlk domen een apart ‘verantwoordelijke’ (overheids)instelling. Want wie ... regelt de noodzakelijke samenhang ertussen?
De existentiële vraag voor (B)FS lijkt mij daarom: Wat voor standaardisatie-instelling wil je – en ik ga ervan uit: adviserend – zijn? Een instelling voor domein- of stelselstandaarden?
Als ik probeer te begrijpen wat (B)FS al dan niet doet, hang je er tot dusver nogal werkingloos tussenin. Weliswaar lijkt vaag besef te bestaan van stelselmatige noodzaak, maar blijkbaar overheerst wat (B)FS zeer beperkend als domeingerichte clientèle beschouwt. Dat voegt dus niets toe. Zo’n domeinklant wenst een maatregel

erkend te krijgen àls open standaard. Voor het domein in kwestie kan dat prima werken, maar de gewijzigde status voegt meteen dáár niets toe. Die maatregel kan binnen een domein immers worden opgelegd, klaar. Of die maatregel nuttig werkzaam is in/voor andere domeinen, is echter nog maar de vraag (met meestal als antwoord: nee). De vergissing die (B)FS door onvoldoende besef van kwalitatieve verschillen (!) tùssen domeinen voorts maakt, is ervan uit te gaan dat wat feitelijk een beperkt geldige domeinmaatregel is, tevens 'werkt' voor zgn interoperabiliteit, dwz voor betekenisvolle samenhang tùssen de domeinverschillen. Voor evenzo noodzakelijke stelselmatigheid zijn domeinmaatregelen echter waardeloos, punt.
Ik ga op de existentiële vraag door. Voor (B)FS acht ik géén toekomst vruchtbaar als instelling voor domeinstandaarden. Dat ... regelt een domeininstelling immers zèlf. En wanneer dat daar onverhoopt niet gebeurt, is zo'n gebrek èlders niet oplosbaar. Blijft instelling voor stelselstandaarden over. Nu kan je dat wel wìllen zijn. Maar is dat voor (B)FS realistisch om na te streven, maw haalbaar? Hoe krijg je dat voor elkaar? Over verantwoordelijkheid gesproken, nota bene zowel die van jou als die van mij, mijn idee is dat je het in elk geval moet proberen. Want zo'n adviserende standaardeninstelling voor stelselmatige opgaven bestaat in Nederland blijkbaar niet – of? – èn is onmisbaar. De overgang van BZK naar EZK biedt enige gelegenheid, mits je vlot de nodige aandacht weet te trekken.
Wordt daarom zeer binnenkort :-) vervolgd.

104.71
Enkele dagen geleden stelde iemand mij op de hoogte van zijn overlijden, naar verluidt begin september. Wellicht wist jij dat reeds, maar omdat elkaar hebben leren kennen dankzij Jaap van Rees, was dàt bericht was voor mij aanleiding om jou dìt bericht te sturen. Allebei hebben wij immers herinneringen aan hem.
Of jij nog informatiekundig geïnteresseerd bent, weet ik niet. Je website Emovere heb je kennelijk opgedoekt, dus dat vind ik geen goed teken. :-) Hopelijk 'doet' het emailadres dat ik nu gebruikte het nog wel.
Voor een indruk waar ik me zoal ... druk om blijf maken, kan je onveranderd op mijn website terecht. Wat er vooral bijkomt, zijn verzamelde aantekeningen. Begin a.s. maand kan je alweer aflevering nr 104 verwachten.
Zeer graag krijg ik reactie, ik wens je het allerbeste, dus met hartelijke groet.

104.72
Daags na ons telefoongesprek, vorige week, stuurde iemand mij een emailbericht met vermelding – en ik vermoed naar aanleiding – van het overlijden van Jaap van Rees. Ik elk geval toen wij elkaar spraken, wist jij dat dus ook nog niet.
Destijds als student hadden jij en ik, voor zover ik me herinner, niet of nauwelijks contact. Dat hebben wij gelukkig sterk verbeterd, zij het dus pas nogal wat later. Maar het begin van wat ik zeer waardeer als ons redelijke hoor- en wederhoor ligt wel degelijk 'toen.'

104.73
Als jij denkt mensen een plezier ermee te doen, doe jij mij zelfs een groot plezier :-) ze een exemplaar – verder – te schenken. Het is zoals je schrijft, ik heb er nog een aantal.

104.74
Ach, pensioen. Verspillende en soms, althans voor burgers, nee, zeker niet voor 'verantwoordelijke' bestuurders, integendeel, zelfs verwoestende wildgroei van

openbaar bestuur volgens aparte domeintjes houdt aan. Verkondig ik er een ontspoorde opvatting mee? De – vroeger spreekwoordelijke – kranten staan vol van kritiek. Voor zover analyse wordt geboden, blijft die echter netzo beperkt tot domeinperspectief. Wat ... stelselmatig ontbreekt, is verruiming door ... synthese volgens stelselperspectief, dwz ‘op’ het omvattende zgn schaalniveau. Kortom, het is de oude verzuilingswijn in nieuwe zakken.
Erkenning van stelsel als schaalniveau is inderdaad, eh, moeilijk voor bestuurders die status, inkomen e.d. abusievelijk menen te ontlenen aan èlk hun domein. Is in het zgn bedrijfsleven overigens niet anders, maar daarover hoeven ‘we’ ons àls burger minder druk te maken.
Pogingen voor doorbraak, maw domeinen stelselmatig verbinden, maar opgeven omdat ze kansloos zijn? Of vanwege evidente noodzaak van structuurwijziging juist ermee doorgaan?
Ach, voor opgeven moet je het inkomen maar hebben. Dat heb ik toch wat, eh, minder verzekerd door ... eerdere pogingen. Ongevraagd is immers onbetaald. En geldt kennelijk als ‘argument’ voor weigering van zelfs maar overweging.
Spijt? Nee. Zo kan ik mijzelf geen verwijt maken, en dat houd ik graag ... zo. Ook ligt zowel theorie als pràktische aanzet klaar.
Ach, opdracht. Als het lukt, gebeurt dat nog steeds – ook weer spreekwoordelijk uitgedrukt – onder de radar van bestuurders die – hun uitdijende hofhouding aan ict-ers laten – zeggen vóór samenhang te zijn, maar zich ertégen verzetten. En alsmaar vaker is het zelfs andersom. De feitelijke beslissing nemen de gevestigd geraakte ict-ers waar de bestuurders zich – gemakzuchtig? – van afhankelijk wanen. Hoe dan ook gaat het in mijn geval altijd om minimale opdrachten en is het ook altijd spannend of ik zo’n zeldzaam opdrachtje wel krijg.

104.75
Ja, met voortdurend klein(e)kinderen in je buurt, ben je bacteriënschietschijf. Wat je over je database-optie schrijft, vat ik als zeer goed nieuws op. Zo ja, dan ben ik blij dat je nù dat eerdere idee van je wèl verwerkelijkt hebt.

104.76
Als ik ‘iets’ alweer wat minder slecht wil proberen te begrijpen, zoek ik het o.a. in een vergelijking met iets ànders waarvan ik al wèl enigszins wat meen te weten. Of ik dat terecht meen, is weer iets anders. :-) Waarvan ik – om te beginnen – weinig tot niets weet, is in dit geval dan zoiets als digitaliseringsstandaardisatie. Ja, mij daarop tegenspreken is wel zo hoffelijk. :-)
Wat biedt een vruchtbare vergelijking? Voor mij is dat de vergelijking van digitalisering met mobiliteit.
Wat acht ik onder de noemer van mobiliteit relevant? Als iemand, zeg x, zich verplaatst van de ene (A) naar de andere (B) ‘plek,’ treft het volgende onderscheid. Ja, voor een beginnetje vereenvoudig ik opzettelijk. Hij (genderneutraal bedoeld) maakt ervoor gebruik van zowel de zgn openbare weg als een particulier middel, dat laatste bijvoorbeeld een fiets.
Hoe zit het voor mobiliteit dan ruwweg met standaardisatie? Kies ajb het perspectief van de weggebruiker. Hij verplaatst zich mèt een verplaatsings- annex vervoermiddel. Kan dat een willekeurig middel zijn?
Ik maak de vergelijking met mobiliteit uiteraard, omdat ik ervan uitga dat óók jij er dergelijke basiskennis over hebt en wie weet zelfs meer. Dus, nee, zomaar met

1. een middel ‘de weg op,’ is niet toegestaan. 2. Er zijn regels waaraan een middel voldoen.
Okee, àls het middel, zeg maar, als zodanig toegelaten is, mag je daarmee willekeurig de openbare weg gebruiken, dwz deelnemen aan het (verplaatsings)verkeer? Zoals je weet, wederom: nee, 3. afhankelijk van het middel zijn er verkeersregels.
Aan middel- en verkeersregels heeft iemand die zich wil verplaatsen natuurlijk niets zònder 4. de openbare weg zélf; die moet eveneens ge-regel-d zijn.
Ben je er nog?
Wat onder de nummers 2 tot en met 4 vermeld staat, vind ik allemaal als infrastructuur voor mobiliteit tellen met noodzakelijke aandacht van dien voor samenhang ertussen. Ik heb ter verklaring steeds het woord ‘regel’ benut. Voor een weggebruiker is dat echter hetzelfde als ... standaard.
Ik associeer infrastructuur met zgn collectieve voorzieningen. Subsidiair oefent telkens één overheid gezag uit. Zo is er van infrastructuur ook ‘maar’ één. Het is dè openbare weg.
Wie over infrastructuur àls standaard ... adviseert, telt daarom als ontwerper ervan. Onder de nadere noemers van 2 tot en met 4 kunnen en zullen ‘specialisten’ deelontwerpen opstellen. Zoiets als een ontwerpende coördinatieslag is echter onmisbaar ter borging van samenhang. Bijvoorbeeld, de toegestane breedte van een auto moet in verhouding staan tot wat als rijbanen beschikbaar is.
Kom ik op nummer 1, het aparte vervoermiddel. Zolang een maker zich voegt naar regels/standaarden ad 2, staat het hem vrij wat hij er vèrder van ... maakt. In tegenstelling tot infrastructuur – en ik laat zgn openbaar vervoer opzettelijk nog buiten beschouwing – moeten weggebruikers zich ‘op’ de markt van hun respectievelijke vervoermiddelen voorzien (of zèlf maken met inachtneming van de regels ad 2). Met markt strookt wèl variëteit van aanbod. Dáárom is standaardisatie ad 1 ànders van aard. Voor wat, eh, middelmatig niet door regelgeving/standaardisatie ad 2 is gedekt, zijn het vooral de diverse (!) makers die uniformiteit tegen variëteit afwegen. Standaarden kunnen kosten- en/of kwaliteitsbeheersing bevorderen, maar onderscheidend vermogen voor commerciële positionering aantasten. Daarom zijn standaarden ad 1 niet verplicht, totdat ... ze eventueel ad 2 worden ondergebracht.
Dè overheid doelt met haar expliciete standaardisatiebeleid doorgaans overigens slechts exclusief op standaarden ad 1. Daarentegen voor, herstel, als infrastructuur heten standaarden inderdaad regels. Waarom bemoeit de overheid zich met wat makers enzovoort op de markt principieel vrij staat? Als ik een gooi naar de reden(en) mag doen, lijkt mij dat zij er versterking van de zgn economische structuur in ziet. Nou ja, zoiets.
Je herkent inmiddels stellig tot welke overwegingen ik je probeer te bewegen. Gelet op digitalisering stel ik voor ad 1 als interne domeinstandaardisatie te beschouwen. Dan gaat het ad 2 èn ad 3 om, vooruit, externe domeinstandaardisatie die àls extern echter infrastructureel zijn, zoals standaarden ad 4 dat, toe maar, intern stelselmatig zijn.
Ga ajb voorts na waarop (B)FS zich de afgelopen twintig jaren richtte. En waarop kan resp. moet dat in de toekomst eventueel anders? Volg voor je toekomstbeeld zeker in eerste aanleg je, zeg maar, persoonlijke overtuiging.

Laat in elk geval even horen, of de voorgestelde vergelijking jou ter verduidelijking enzovoort helpt, of juist niet.

104.77
Nog een huiswerkopdracht. En doe ‘m spoedig, als je tenminste met (B)FS een reële kàns op gelegenheid voor maatschappelijk verantwoorde bijdragen wil – helpen – maken. :-)
Waarop ik reken, althans, hoop doet leven, is dat je zo’n vergelijking serieus ‘onderzoekt’ voor relativering. Je ziet dat ik onder de noemer van mobiliteit ruwweg vier categorieën voorstel voor regels, richtlijnen, standaarden, voorschriften e.d. Zeg algemeen ook maar voor wat er ge-regel-d kan, moet e.d. worden.
Vind jij meer categorieën passender? Of minder? Andere, soms? Of vind jij een geheel àndere vergelijking annex voorbeeld passender? Ik vind het allemaal prima. Maar doe dan wèl concrete voorstellen. Geen verder uitstel.
Er zijn hoe dan ook meerdere van zulke categorieën aanwijsbaar. Dùs, relativering van o.a. wat standaard betekent.
Relativeer per categorie dan vervòlgens wat open ... betekent. Ik kan je dat voorspiegelden, maar het pedagogische idee is dat je er zèlf op komt.
Ik voorspel dat je ontdekt dat (B)FS zich vergelijkenderwijs vooral richt naar de betekenis van open standaard die min of meer geldig is voor categorie nr 1. Dat is niet slechts nogal mager. Klakkeloos daartoe beperkte standaardisatie kan opzet (nr 4) en gebruik (nrs 2 en 3) van infrastructuur zelfs ernstig belemmeren; aan maatregelen op de FS-lijsten ontbreekt voor interoperabiliteit facilitering van variëteit, zeg ook maar van relativering. :-)
Nu het van EZK afhangt wat er met (B)FS gebeurt, doe je er m.i. verstandig aan te beseffen dat, zoals ik in mijn vorige emailbericht al met zoveel woorden aangaf, standaardisatie door dat ministerie vooralsnog weleens èxclusief zou kunnen zijn geassocieerd met wat ik als vrije-markt middelopzet onderscheid. Ofwel, categorie nr 1. Dat verklaart wat jij me vertelde, te weten dat ‘daar’ het idee heerst, nou ja, door één beleidsmedewerker, maar die heeft het erover blijkbaar voor het zeggen, dat een ènkele beleidsambtenaar, klopt, hijzèlf, ervoor volstaat. Mee eens, zùlke standaardisatie vergt aan beleidsbemoeienis inderdaad niet meer dan een klein gedeelte van iemands tijd te besteden.
Als – die medewerker van – EZK er zo over denkt èn ernaar kan laten besluiten, sta je allereerst voor de opgave om zo iemand over àndere doelen van standaardisatie voor te lichten. Dat gaat ‘direct’ nooit lukken. Dat moet over de boeg van machtsverhoudingen.
Ach, je kunt ook niets doen. Je vindt dan ongetwijfeld ook verder bescherming in onbenul van bestuurders. Je hebt er voordeel van dat jan-en-allemaal het wóórd standaardisatie bezigt met de klànk van belofte van oplossing. Een onwetende bestuurder dùrft dan domweg ‘iets’ dat ‘ervoor’ ingesteld is, niet op te heffen. Zo prutst iedereen al decennia dóór.
Maar als je wèl moeite voor opbouwende verandering wil doen, moet je standaardisatie in en voor ruimer verband uiteraard zèlf voldoende willen begrijpen. Daarom, huiswerk. :-) Maak het zo vlot mogelijk. Dan kan je ook vlot vèrder.
Of niet. Maar wees dan niet verrast, als EZK vroeg of laat de spreekwoordelijke stekker trekt uit (B)FS. Wees eerlijk, wanneer (B)FS voor zgn open standaarden netzo domweg aan de tot dusver gevolgde BZK-koers vasthoudt, is dat ook geen gemis, integendeel.

Om met (B)FS ‘relevant’ te raken, moet je standaardisatie – eindelijk – maatschappelijk positioneren. Jij noemt het verbreding. Ook prima. Want met zo’n positionering kan je pas op ... brede steun rekenen. Publieke opinie, en zo.
Het is echter de vraag of de huidige personele bezetting, jouzelf – oeps, daar gaan de bitterballen en bier – inbegrepen, van (B)FS in staat is tot wèrkelijk maatschappelijke “verbreding” – met nota bene relativering van dien – van, eh, zorg voor digitaliseringsstandaardisatie. Je kent stellig de slogan dat "in het verleden behaalde resultaten geen garantie bieden voor de toekomst." Ik zou zeggen dat het uitblijven van resultaten de verwachting niet rechtvaardigt van toekomstige resultaten die wèl bruikbaar zijn.
Beschouw dan in elk geval jezèlf minstens als degene die verandering bevordert. En zoek helpers. Als je ze de emailberichten laat nalezen die ik je de afgelopen pakweg vijftien jaren stuurde, valt daaruit stelselmatig standaardisatiebeleid voor digitalisering te destilleren. Kan zó gebeurd zijn, dus.
Oh ja, doe ajb eerst je huiswerk. Stuur je antwoorden zsm op! :-)

104.78
Joseph Weizenbaum (1923-2008) wees als een soort spijtoptant vijftig jaar (!) geleden op misbruik van zgn kunstmatige intelligentie, waar ik dan ook alweer ruim dertig jaar geleden met de column Menselijke domheid op wees. Hoezo actueel! Wijs ajb op jouw beurt anderen erop.

104.79
Herinneringen zijn onbetrouwbaar. Ik kan me zelfs dùbbel grondig vergissen. Want heb ik je niet 1. al eens verteld :-) dat, nou ja, voor zover ik me ... meen te herinneren, ik 2. de indruk had dat Jaap van Rees jou aan mij, zeg maar, koppelde? Volgens mij kwam jouw doorvragen hèm, eh, wat minder van pas bij verspreiding van wat hij als zijn exclusieve boodschap beschouwde. Voor een redenaar met bekerende pretentie zijn – dergelijke – onderbrekingen inderdaad storend. Daarentegen voor een “vruchtbaar” gesprek zijn wederzijds kritische vragen met opbouwende bedoeling onontbeerlijk. Indien Jaap ons inderdaad als gesprekspartners samenbracht, afgezien van zijn redenen ervoor, heeft hij in elk geval ook mij daar een groot plezier mee gedaan.
Jaap was – dus – vooral spreker. Zijn terughoudendheid als schrijver heb ik nooit begrepen. Wàt hij schreef, overigens altijd kortweg, zette immers minstens tot overwegingen aan. Nou ja, voor de spreekwoordelijk oplettende lezer, maar daarvan zijn er helaas maar zéér weinig. Het leek mij echter alsof hij telkens zijn laatste geschrift als openbaring opgevat wilde krijgen. Anders kan ik niet verklaren waarom, nota bene, hijzèlf afstand nam van tekst(en) die hij eerder schreef.
Zo ligt aan ‘onze’ bundel **De informatie-architect** (1995) zijn initiatief ten grondslag voor navolging van functiescheiding tussen – tja, zoals ik dat noem – informatiekundig ontwerper en zgn systeemaannemer, klopt, uiteraard met ook en vooral een opdrachtgever. Ik nam de samenstelling van die bundel voor mijn rekening. Over herinnering gesproken, het kostte mij veel moeite hem zover te krijgen daarin de tekst van zijn artikel **De methode doet het niet** (1982) op te nemen. Dat is èxtra merkwaardig, naar mijn idee dan, omdat hij daarin m.i. met zoveel woorden al zijn voornaamste scheidingscriterium voorstelt. Voor een ontwerper mag een methode niet leidend annex maatgevend zijn, voor een aannemer (lees ook: ontwikkelaar) moet dat juist wèl zo zijn (omdat de ontwerper het

passende kader ervoor bepaald heeft).
Voor èn na verschijning van genoemde bundel zijn met Jaap als enige auteur bij mijn weten, afgezien van genoemd artikel, slechts publicaties verschenen met zijn advies- en opleidingenbureau als ‘uitgever.’ Daarvoor diende aanvankelijk een tijdschrift(je), **Infomeel**, later een ww website. Ook zijn website hield hij, ik herhaal, voor zover ik me herinner, steeds beperkt tot voorstel van ideeën, nota bene zijn ideeën, die hijzèlf op dàt moment informatiekundig baanbrekend, toonaangevend enzovoort achtte. Wat hij er blijkbaar niet mee vond stroken, was verdwenen. Ofwel, al dan niet opzettelijk bevorderde althans hijzèlf niet dat de ... ontwerpontwikkeling van die ideeën viel te volgen. Dat vind ik een ernstige tekortkoming. Besef van en daadwerkelijk inzicht in ideeëngeschiedenis helpt volgens mij aan relevante vèrdere ideeën, en zo door. En vooràl kennis van ideeën die praktisch gebrekkig e.d. zijn gebleken, draagt m.i. bij aan kwalitatief alweer passender ideeën en zo door naar veranderde praktijk (Jaap: werkelijkheid :-).
Het volume van teksten die Jaap helemaal zèlf schreef, overstijgt volgens mij niet wat een enkel(e) bundel(tje) kan omvatten (en voor een eventuele ww webeditie vervalt papier als maat). Naar mijn ... idee verdienen hoe dan ook àlle publicatie(tje)s van Jaap bundeling in chronologische volgorde van oorspronkelijke verschijning. Daarvoor pleit ik niet, omdat zijn ideeën – nog – onverkort geldig, bruikbaar e.d. zijn. Ze zijn en blijven echter wèl relevant voor verantwoorde overwegingen. En er is zelfs nogal tragisch aan, dat ze niet illustreren welke grondslagen in de loop der tijd voor de brede(re) opvatting over informatiekunde zijn aangehangen, maar hoe zgn systeemaannemers er voor versterking van hùn (markt)positie zelfs niets van hebben – willen – begrijpen. Dat kan een toegevoegd commentaar verduidelijken (wat dan overigens ook weer onbegrepen blijft).
Twee vragen: welke zakelijke uitgever is erin geïnteresseerd en zijn die publicatie(tje)s nog volledig te achterhalen? Tijdens zijn leven verzette Jaap zich kennelijk tegen raadpleegbaar overzicht van zijn informatiekundige (schrijf)werk. Desgevraagd geven zijn nabestaanden wellicht toestemming.

104.80
Ik schreef nog wat – je hopelijk herkent als – toelichting. Volgens mij ben jij van een generatie die op de middelbare school, nou ja, voor zover je niet spijbelde, een rekenmachine gebruikte. Wat zo’n ... ding ‘doet,’ is met – passend – opgegeven informatie naar keuze een beschikbare berekening naar keuze uitvoeren met vertoon van resultaat. Als jij dat helemaal zèlf doet, dwz als mens, moet je er dienovereenkomstig, eh, natuurlijk intelligent voor – hebben leren – zijn. Als een apparaat dat ‘werk’ doet, heet het ‘kennelijk’ daarom kunstmatig intelligent.
Voor ingewikkelder berekeningen met, zeg ook maar ingewikkelder getallen blijft dat rekenmachientje vlot èn nauwkeurig resultaten leveren. Dat zou je allemaal ook zèlf nog hebben kunnen ... doen, maar had je – gauw veel – meer tijd gekost mèt groeiende kans op rekenfouten. Is dat apparaat daarom intelligenter dan jij?
Het is en blijft een ding dat, nota bene, volledig voorspelbaar werkt volgens een vóórop ingegeven ‘programma.’
Een ... ding kan voorzien in een ruimere verzameling van ‘berekeningen’ door het vóórop ingegeven ‘programma’ niet meteen opgegeven informatie te laten verwerken, maar daarop nader afgestemde programma’s te laten voortbrengen; de daadwerkelijke ‘berekening’ gebeurt dan – pas – door zo’n nader programma. Wat programmatuur betreft, telt dat aldus twee slagen. Het vóórop ingegeven

‘programma’ heet dan van de eerste orde, het daardoor voortgebrachte programma van de tweede orde. Vanàf die tweede orde is er sprake van generatieve kunstmatige intelligentie. Inderdaad, genereren is synoniem van voortbrengen.
Dat voortbrengen van nadere programma’s laat zich herhalen. En voor het ... genereren van een programma van alweer ‘hogere’ orde kan tevens informatie worden benut. Dat heet dan zelflerend, dus eveneens herhaalbaar.
Je kunt je van zulke herhaling een voostelling maken door dat met een matroesjka te vergelijken. Als je een houten poppetje ‘opent,’ verschijnt een kleiner ... houten poppetje, enzovoort, totdat je stuit op een poppetje dat ... gesloten blijft. Met wat je onvermijdelijk àls laatste, kleinste poppetje aantreft, als je maar doorzet, begint het in òmgekeerde richting voor generatieve kunstmatige intelligentie. Om de reeks van binnen naar buiten te begrijpen, zit de voorspelbaarheid door de orden heen dus helemaal binnenin. Daar kàn niets mysterieus aan zijn. Maar hoe meer poppetjes als het ware verborgen functioneren, des te meer laat zich de valse schijn van intelligentie aan de buitenkant wekken.
De kritische analyse van Weizenbaum is echter onverminderd geldig. Wat destijds opzien baarde, kan dat thans niet meer doen. Zestig jaar geleden oordeelden gebruikers van het eerste-orde programma van Weizenbaum dat “het lijkt op ‘iets’ met een bewustzijn.” Dat was toen kennelijk voldoende. Het is immers steeds maar wat je nog niet verwacht, dus verast. Ben je ergens aan gewend, dan moet het voor spektakel nòg weer ... spectaculairder, enzovoort. Het is met zgn kunstmatige intelligentie ‘van binnen’ echter onveranderd méér van hetzèlfde. Het ene rekenmachientje zit ‘verpakt’ in een ander, enzovoort, dwz slechts ogenschijnlijk ònnavolgbaar.
Hoe groot het aantal voortbrengingsslagen ook is, dat doet principieel niets àf aan voorspelbaarheid van wat tenslotte ‘door de buitenkant’ gebeurt. Ook de keuze voor, al dan niet getrapt, zgn toevalsoperaties is géén ... toeval. Het is echter de vraag of de maker (!) van de àltijd benodigde ‘binnenkant’ voldoende overzicht heeft van wàt erdoor voortgebracht wordt.
Dat gaat overigens sinds mensenheugenis met allerlei zgn techniek mis. Zo zouden de Chinezen buskruit voor het opluisteren van een feest met vuurwerk hebben ‘uitgevonden.’ Techniek een autonoom verschijnsel noemen, is een ònverantwoordelijke uitvlucht.
Of ik soms wèl weet, wat er helemaal binnenin een ... ding zit dat tegenwoordig voor kunstmatig intelligent doorgaat? En hoe dat met voortbrengingslagen uitkomt op het programma dat – pas – de uitkòmst levert? Nee. Moet dat inzichtelijk zijn? Ja. Is zelfs zeer dringend noodzakelijk.
Wat – ook – onder de noemer van kunstmatige intelligentie, nogal neutraal uitgedrukt, aandacht vergt, is de schaal van nadelige gevolgen. Voor beheersing op maatschappelijke schaal zijn er sinds enkele eeuwen nationale staten. Daar zijn later internationale organisaties bijgekomen. Hun vermogen, nou ja, dat van politici en bestuurders die er aan de macht zijn, tot beheersing blijkt tot dusver echter beperkt. Of ontbreekt de wil zelfs? Wat infrastructuur – voor informatieverkeer – zou moeten zijn, dus in zgn democratieën met voorrang onderhevig aan belangen van burgers, is vergaand ... in de macht van slechts luttele, eh, ondernemers. Jij wijst terecht op “het dozijn gulzigaards dat de touwtjes in handen heeft.”
Er is dus geen reden voor “paniek.” Het is allang erger.

104.81

Volgens de ondertitel beantwoordt Lenny Vulperhorst de vraag “Waarom politici de uitvoering van beleid in de weg zitten.” Zijn analyse van problemen in **Voorspelbare verrassingen** (Van Gennep, 2020) vind ik echter eenzijdig, dus voor oplossing (lees ook: synthese) tekortschieten. Want ook en vooral uitvoerende bestuurders en hun ambtenaren doen dat m.i. ijverig, althans beleidsmatige “uitvoering [...] in de weg zitten.” Dat gebeurt alom door vernauwing, maw alsof een probleem apàrt bestaat en een evenzo toegespitste oplossing volstaat. Dat gaat voor maatschappelijke opgaven, en dáárvoor staan overheidsinstellingen immers opgesteld, zelfs nooit op. Met voorrang moet het referentiekader òm. Afbakening volgens domeinen werkt averechts. Daarentegen telt – erkenning van - wederzijdse afhankelijkheden, kortweg interdependentie. Dat vergt stelselmatige aandacht, enzovoort. Als een politicus dat – nog – niet beseft, moet zij (of: hij) er door bestuurders nadrukkelijk op worden gewezen. Maar bestuurders lijken het evenmin te – willen? – beseffen. Vulperhorst heeft gelijk dat mislukking voorspelbaar is, dus juist géén verrassingen zijn, althans niet voor wie attent is op gemis aan stelselmatige zorg. Zolang politici en bestuurders dat over en weer echter ontgaat, volgen verwijten over en weer. Vulperhorst stelt dat,

> als er dan toch iets mis gaat, [...] politici verbaasd [zijn].[p. 11]
> Tja, dat zijn ze dus voortdurend. Hmm, ze doen m.i. vooral alsòf. Vulperhorst gaat ervan uit dat door politici
>
> geen moment [...] getwijfeld [wordt] aan de bedachte regels, nee, het ligt aan de wijze waarop die worden uitgevoerd.[p. 11]

En ... voorspelbaar beklagen bestuurders en hùn gevolg zich over ònuitvoerbaarheid van de opgelegde regels. Zo gaat dat van de ene tot de andere poging door. Als voorwaarde kàn slechts verruiming van oriëntatie van ènkel domein naar stelsel helpen. Dat ontgaat Vulperhorst kennelijk eveneens. Weliswaar wijst hij erop

> dat veel kritische signalen over de uitvoering systematisch w[o]rden genegeerd [en] dat er opvallend weinig rekening w[o]rd[t] gehouden met praktische problemen in de uitvoering[, p. 13]

maar vermeldt nergens wàt voor praktische ... oplossing systematische annex stelselmatige signalering enzovoort vergt. Hij geeft “twee tips.” Tips? Ach, zo luidt zijn

> eerste tip[,] nieuwe en omvangrijke uitvoeringsmaatregelen [zijn] altijd kwetsbaar [en zullen] in de eerste fase maar gedeeltelijk lukken.[p. 13]

Dat helpt wellicht reputatiebeheer, maar het maatschappelijk relevant resultaat verbetert er niet door. Oh ja, het kan de fase

> erop beter [... gaan als er geleerd is van eerdere fouten.[p. 13]

Maar wèlke fouten kunnen zelfs vermeden blijven? Zijn tip nr 2?

> Bedenk alvast de krantenkoppen [...] als [...] blijkt dat er in de uitvoering toch van alles is misgegaan.[p. 14]

Wat dat helpt? Volgens Vulperhorst

> zou [...] juist dat [...] nuttige informatie kunnen opleveren voor de [...] vroegtijdige communicatie daarover.[p. 14]

Voor wie uitsluitend reputatie als probleem geldt, is dat inderdaad dè oplossing. Een aanknopingspunt herken ik in Vulperhorsts opmerking dat, zoals ... uitgevoerd,

> systeemtoezicht [...] een illusie [...] bl[ij]k[t.] p. 71]

Wederom mist hij helaas de verklaring dat wat daarbij voor systeem doorgaat, beperkt blijft tot een ènkel domein. Een toezichthouder maakt aldus ònderdeel van zo'n systeem annex domein uit, dwz tevens onderhevig aan gezag erover. Dat maakt haar àfhankelijk, en van toezicht een schijnvertoning.
Zolang een probleem – vaak veel – te beperkt blijft opgevat, is het géén oplossing, zelfs integendeel om

> het probleem te onderkennen, er prioriteit aan te geven en actie te nemen.[p. 79]

In wisselwerking ontkennen politici en (uitvoerings)bestuurders de reële schaal van het maatschappelijk verkeer waarin verandering van regels e.d. moet pàssen (met óók borging van verkeerscontinuïteit). Voor beheersing lijken zij afbakening noodzakelijk, zelfs onontkoombaar te vinden. Daarin ligt echter mislukking ... voorspelbaar besloten. Nee, dat is uiteraard géén verrassing als ook

> topambtenaren worden geselecteerd op proceskwaliteiten.[pp. 106-107]

Op wàt? Dat lijkt mij een eufemisme voor gebrek aan

> inhoudelijke kennis [met voor topambtenaren zulke] kennis van de onderwerpen waar een departement over gaat [al]s hoogstens toeval.[p. 107]

Overigens is een departement annex ministerie al een verzameling ... domeinen.

104.82
Zojuist las ik in de, heel ouderwets, papieren krant dat zowel BZK als EZK èxtra personele bezuinigingen opgelegd zijn. Laten dat nu nèt de departementen zijn waar je met (B)FS tussen bengelt. Je kunt mij wel een dwarsdenker blijven vinden, maar ... vind je het misschien toch eens tijd voor een maatschappelijk aansprekend 'verhaal over standaardisatie'?

104.83
In de nota **Start en Aanpak Nederlandse Digitale Dienst** dd. 5 juni 2026, die ik overigens twee weken geleden pas las, kondigt de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit een "vliegende start" van de NLDD aan

> door het virtueel samenvoegen van bestaande teams.

Ik meende eruit op te maken dat intussen o.a. Ictu en BFS 'in' NLDD opgenomen zijn (dus overgegaan van BZK naar EZK). Dat is niet zo, zei je mij vorige week. Je vertelde me voorts – als ik ook :-) jouw mededeling verkeerd opvat moet je het zeker zeggen – dat genoemde nota opgesteld is door een (beleids)ambtenaar van EZK die zichzèlf voor voldoende personele bezetting voor standaardisatie houdt. Voor ... beleid kan dat kloppen. Ik heb die nota erop nagekeken. Zoiets als uitvoering wordt blijkbaar opgedragen aan NLDD. Exclusief? Er staat dat NLDD

> concrete meerwaarde aan burgers en ondernemers [biedt] langs drie hoofdlijnen (doorbraakfunctie, standaarden en kaders & richtlijnen).

Wat mij betreft gelden "kaders & richtlijnen" eveneens als "standaarden," en omgekeerd, maar allereerst ben ik maar eens nagegaan wat er in die nota onder de

letterlijke noemer van standaardisatie annex standaarden wordt voorgesteld. Dat is als zgn lijn dat

> NLDD [...] standaarden [gaat] vaststellen, stimuleren en monitoren van de adoptie van standaarden waardoor we effectiever overheidsbreed gaan samenwerken.

Als verband met de doorbraaklijn staat opgemerkt:

> NLDD brengt op drie prioritaire thema's en/of projecten [...] standaarden in en regisseert verschillende overheidspartijen en lagen waarmee we een overheidsbrede doorbraken kunnen realiseren.

Als "leidend voor de invulling van de dienst" geldt naar verluidt algemeen dat

> de dienst [...] overheidsbreed [werkt]. Wat betekent dat de richtlijnen en standaarden die vastgesteld worden gelden voor de gehele overheid.

Tja, wat ... als richtlijn algemeen geldt, is een ... standaard.
Hoe dan ook dacht ik dat (B)FS standaardisatiewerk als ònderdeel van NLDD zou voortzetten. Dat blijkt dus niet zo. Dàn vind ik het netzo logisch te concluderen dat (B)FS door de staatssecretaris met zoveel woorden zelfs volstrekt overbodig verklaard is voor haar voorgestelde

> aanpak [die] de digitalisering van de overheid versnelt, kwaliteit borgt en de afhankelijkheid van externe leveranciers terugdringt.

Je weet dat ik vind dat leden van FS en medewerkers van BFS een gebrekkig referentiekader voor standaardisatie kennen, nou ja, minder kènnen dan vergaand ònbewust volgen. En als je dat niet weet, ... weet ik het ook niet meer. :-) Maar wat ik ... bespeur als referentiekader dat NLDD laat gelden, acht ik zo mogelijk nòg gebrekkiger.
Ik herhaal de vraag, of je er wat aan wil doen.
Op de website van TU Eindhoven heb ik het "research profile" gelezen van de hoogleraar "standardisation and intellectual property" die thans tevens FS-lid is. Mijn indruk is dat ook hij stelsel nog niet als schaalniveau erkent dat ordening van – dynamiek van – wederzijdse afhankelijkheden dient. Vooral hij zou er als ... onderzoeker toch nieuwsgierig naar moeten zijn.
Ik dacht dat het met standaardisatie voor digitalisering van maatschappelijk informatieverkeer niet kortzichtiger kon, maar met NLDD gaat dat voorspelbaar gebeuren. Ik help je graag òm er iets aan te doen.

104.84
En daar gaat **NRC** tot en met een commentaar weer klakkeloos in mee, ditmaal met de oproep om – recht op – academische vrijheid in de Grondwet op te nemen. Wat is er mis met integriteit? Inderdaad, van iederéén. En verantwoordelijk resp. aanspreekbaar zijn met verkozen ... beperking van dien, dat 'doe' je zèlf. Zo'n grondwettelijk recht helpt dus niet, integendeel zelfs. Integriteit is praktisch overigens wel geholpen met bekostiging van àlle onderwijs met algemene middelen. Bedrijfsmatige financiering van onderzoek maakt het prompt ònacademisch. Zie verder Communicatievorm als wetenschapsnorm (2002).
Het is ook niet handig om voor een groep die, terecht of niet, door verder vrijwel iedereen als bevoorrecht wordt beschouwd, uitgebreidere (voor)rechten te bepleiten.

104.85
onderwerp: voorstel voor afschrift aan en gesprek met Rudi Bekkers

Ik krijg maar geen reactie. :-) Help ik wellicht door van mijn volgende emailbericht afschrift aan Rudi Bekkers te sturen? Bedoeld voor jullie allebei heb ik een nogal uitgebreid ‘verhaal’ klaar liggen. Voor hem kan ik afschrift eraan toevoegen van de emailberichten over stelselmatige oriëntatie op/door digitaliseringsstandaardisatie die ik je stuurde sinds ons laatste gesprek. Daar kunnen we dan, zo is mijn idee verder, binnenkort met z’n drieën over praten.
Laat ajb zsm weten wat je ervan vindt, en waarom. Je moet zéér goede redenen hebben om mij ervan af te houden. :-)

104.86
Dagelijks doen betreft allerlei dingen. Jasper van Kuijk heeft korte uitleg van vooral zijn persoonlijke ergernissen gebundeld in **Hoe moeilijk kan het zijn?** (Maven, 2016). Met de focus op gebruikservaring resp. -vriendelijkheid herleidt hij ze tot, ondertitel, “denkfouten in hedendaags ontwerp.” Hij illustreert

> hoe weinig ervoor nodig is om een product te laten mislukken,[pp. 8-9]

maar ... bedenkt ook verbeteringen.
Het kan nog erger. Zo vind ik dat er met zgn digitalisering veel misgaat. Dat komt m.i. grotendeels, omdat daarvoor niet eens een informatiekundig ontwerper wordt ingeschakeld. Wie zich als zelfverklaarde architect ermee mag bemoeien, blijkt vrijwel altijd beperkt bezig met zoiets als bouwbestek voor digitale middelen. Dan ontbreekt een ... doordacht programma van eisen. Daarom stelt Van Kuijk terecht, zij het nogal pleonastisch uitgedrukt, dat

> het inventariseren van de wensen van gebruikers [...] een van de basisprincipes [is] van gebruiksgericht ontwerpen.[p. 74]

Wat zgn digitale architecten doen, is daarentegen meteen beginnen met middelgericht ontwerpen. Erger nog, omdat ze daardoor geen idee hebben van ... waarvoor, pleiten ze ... ervoor om meteen maar middelgericht te gaan bouwen annex ontwikkelen. Dat heet, uiteraard met een Engelse aanduiding, agile. Daarvan houden ze gebruikers resp. ontwerpers die gebruikers verantwoord vertegenwoordigen ‘zorgvuldig’ uitgesloten. Die weten immers niets van de middelen, nietwaar? En voor een technocraat is middel ... doel. Alleen zijn gebruikers zo dom dat zij dat niet kùnnen begrijpen; het is dus voor hùn bestwil dat zij zich er niet mee moeten bemoeien.
Serieus?
Overigens vernauwt ook Van Kuijk standaardisatie tot, zeg maar, aparte dingen. Ja,

> standaardisatie is goed voor de verspreiding van één bepaalde oplossing, maar slecht voor de introductie van nieuwe oplossingen.[p. 109]

Wat ik onder infrastructuur versta, is echter een ... ding van een àndere orde. Ter facilitering van gebruiksvariëteit moet dàt als enkelvoud geborgd zijn en blijven. Dat is een ingewikkelder ontwerpopgave en vergt o.a. ruimer referentiekader met samenhangend verschillende (!) betekenissen van standaard. Enigszins in de buurt komt Van Kuijk onder de noemer van, met die aanduiding ervan ook weer op z’n Engels,

> social design[, ofwel met] bijdragen aan het verbeteren van de maatschappij. D[aarbij] staat [...] nogal wat op het spel. [... E]en ontwerpfout [...] ontwricht [...] potentieel (een deel van) de maatschappij. [Dus] ligt de lat hoger [...]; je moet aannemelijk maken dat [je ideeën] zullen werken. En je moet willen horen wat potentiële zwaktes zijn. Van de dialoog aangaan met je critici worden je ideeën alleen maar beter.[pp. 110-111]

Het gaat altijd om het antwoord op de vraag:

> Werkt het? Wérkt dat nieuwe ding, toch doorgaans neergezet om een functie te vervullen.{pp. 144-145]

Als gebruikers tellen, moet dat uiteraard hèlpen vervullen zijn.

104.87

Waar Mick Hume in **Revolting!** (William Collins, 2017) op wil wijzen is, ondertitel,

> how the establishment are undermining democracy and what they're afraid of.

De angst betreft verlies van macht met eenzijdig voordeel van dien. Hume maakt politieke geschiedenis begrijpelijker als ontwikkeling van anti-democratie. Ook waar intussen algemeen kiesrecht geldt, kent

> deep divisions and, above all, a cultural revolt[, that is,] the near-total rejection of the values of the ruling elites by a sizeable section of the electorate.[p. 16 T]he practical concern of ruling elites [i]s […] to split the two constituent parts of **demokratia** – separating **demos**, the people, from **kratos**, power or control.[p. 71 T]he big divide that really matters [...] is between the defenders and opponents of greater democratic involvement in decisions that affect us all.[pp. 52-53]

Als tweeledige (klassen)tegenstelling vind ik dat toch – nog – verwarrend voorgesteld. Het is m.i. niet zo dat er twee, niet meer en niet minder, min of meer duurzame groepen zijn. Een samenleving ... bestaat daarentegen door, van, uit enzovoort verschillen. Als gedragsmaat veronderstel ik wat iemand onder omstandigheden doet. Dat noem ik subjectief situationisme.
Het is dus ... natuurlijk dat iedereen behoefte heeft aan, zeg maar, ruimte voor 'zijn' situationele variëteit van gedragsaandelen. Dat is aan de ... orde met èlke omgang (lees ook: verkeersgeval) van verschillende subjecten (lees ook: individuen). Zo'n ontmoeting is tragisch indien deelnemers over èn weer hun respectievelijke ruimte beperken, gelukkig indien zij die over èn weer vergroten. Vaak raken voor- en nadelen ongelijk verdeeld. Dat zijn de scheve verhoudingen, dwz met voordelen nogal eenzijdig voor het ene en nadelen nogal eenzijdig voor het andere subject. Wat telt als elementaire groep(ering), meet ik dus aan een bepaalde verhouding af ik. En daarvan zijn de leden niet gelijk, maar als deelnemers met èlk subjectief-situationele oriëntatie zelfs principieel òngelijk in de algemene zin van verschillend. Wat mij betreft houdt democratie in dat àlle – potentiële en al dan niet 'directe' – deelnemers àl hun verhoudingen zo mogelijk vooraf en zeker achteraf àltijd moeten kunnen (her)overwegen om vervolgens eventueel maatregelen te treffen voor verzekering van voorwaarden voor toekomstig wèl evenwichtige verdeling van voor- en nadelen over deelnemers enzovoort. Voor zover die voorwaarden overeenkomen, kunnen ze gezamenlijk worden getroffen. Dat is het idee van, eh, verzorging met infrastructuur als geordende verzameling (im)materiële voorzieningen. Aanleiding voor – wijziging – van voorwaardelijke maatregelen zijn overigens vaak verander(en)de omstandigheden, veranderingen die 'wij' met onze veranderende behoeften overigens zèlf – kunnen – veroorzaken.

De gangbare betekenis van groep als deelverzameling van ... gelijkgestemde leden van een omvattender samenleving betreft hun min of meer overeenkomstige behoeften aan infrastructuur ter facilitering van wat zij individueel, het is gedragsmatig niet anders, aan ruimte annex situaties wensen. Hoe dan ook gaat het democratisch m.i. om gelijke rechten op verschil. Afstemming is noodzakelijk voor eventuele beperking van verschillen. Maar een verschil bestaat pas ‘ergens’ tùssen. Optimale kans op naleving van wederzijds geldige beperkingen geeft uiteraard een afspraak die ‘betrokken’ deelnemers met elkáár maken, onderling met wederzijdse instemming. Daarom stelt Hume dat

> more democracy remains the best hope for achieving real freedom and equality in society.[p. 88]

Is – dergelijke, dwz subjectief-situationistisch dynamische – democratie praktisch haalbaar? Dat zal wel niet, maar gebrek aan democratie laat zich er m.i. alvast mee afmeten.
Of het een machtsgreep door de één is, of vrijwillige afstand van machtsuitoefening door de ànder, als ... regel gebeurt “ruling” op wat ruimere schaal door “elites.” Dat leidt tot institutionalisering van – verdere – regulering van verhoudingen met overeenkomstig risico van bestendige scheefheid. Wie allemaal àls burger (lees ook: onderdaan) deelnemen, ervaren dan èlk tèlkens particuliere scheefheid. Dat kan op twee manieren door infrastructuur veroorzaakt zijn. Vrijheid kan enerzijds te veel (dictatuur), anderzijds te weinig (anarchie) erdoor beperkt zijn. Infrastructuur moet iedereen als ‘gebruiker’ ervan ... ruimte bieden voor kritisch-opbouwende invloed erop. Democratie is aldus een verdelingsopgave van (im)materiële ruimtes, en zeker niet alléén van resp. voor mensen.
Met grote tussenpozen bieden zgn verkiezingen echter slechts de gelegenheid van een ènkele ‘stem’ met keuze ook nog eens beperkt tot die tussen zgn politieke partijen

> offering different brands of managerialism rather than distinct ideologies or outlook.[p. 214]

Daarmee kan iemand àls burger ònmogelijk uitdrukking geven aan zowel zijn talloze (on)gunstige verhoudingsgewijze ervaringen tijdens de afgelopen ‘regeerperiode’ als wat hij voor de toekomst voorwaardelijk geregeld wil krijgen waarvoor hij aanspraak op collectieve annex infrastructurele voorzieningen meent te kunnen maken. Het is die beperking tot de ene stem die een burger als het ware dwingt tot in het belachelijke doorgevoerde samenvatting van oordeel èn verwachting. Zonder – veel – verwachting komt die stem neer op oordeel. En met herinneringen, maakt niet uit of iemand er ‘gelijk’ in heeft, aan de nadelige kant van scheve verhoudingen luidt dat nota bene verwachtingsloze oordeel gereduceerd tot de enkele stem: èxclusief àfwijzend. Gelukkig hoeft voor hen niet eens. Mag het wat minder scheef? Hume waarschuwt dat

> there are moments in history where the only hope for freedom lies with […] kicking out the oppressors.[p. 141]

Na eenmaal tragische wending vrees ik dat gewelddadige rellen, opstand, revolutie e.d. tragiek bestendigen. De hunkering is kennelijk gewekt om – nogmaals, al dan niet terecht – ervaren totalitaire scheefheid ‘eens’ volledig òm te draaien. Sommigen proberen dat, al is het maar voor even, met geweld af te dwingen. Tragisch omdat, ‘gelukt’ of niet, daardoor aan ònevenwichtigheid van rolbezetting niets veranderd,

integendeel.
Het ligt voor een aanzet in de ... macht van machthebbers om dat te vermijden. Zoals Hume oppert,

> anybody inclined to try to limit the democratic rights of others who disagree with them is playing a potentially dangerous game. Once you treat democracy or liberty as a selective privilege to be handed down, rather than a universal right to be demanded, your own rights are also at risk.[p. 96]

Het idee van, bijvoorbeeld, beperking van het kiesrecht, dwz àfschaffing ervan voor talloze burgers, is uitgesproken elitair (en daarom verkeerd). Wie als politicus annex bestuurder vindt dat menig burger te dom is,

> after all, what hope have you got of convincing people if they are just too stupid and uneducated to recognise what is both true and truly in their interests[, p. 28]

be(z)weert met zoveel woorden dat hijzèlf tenminste wèl intelligent genoeg is. Kennelijk heeft hij bevoorrecht van onderwijsvoorzieningen kunnen profiteren (en daar niets over democratie geleerd dat hem bijgebleven is). Over voorwaarden voor evenwichtige verhoudingen gesproken, daarom maakt hij zichzèlf een verwijt als hij bij zijn opvatting blijft, te weten het verwijt van zulke voorzieningen voor talloze anderen te verwaarlozen, of erger die hun te onthouden. Hume benadrukt terecht

> the importance of democratic debate – a clash between differing sets of values – to decide which direction our societies want to take.[p. 17]

Zoiets als gesprekskwaliteit vergt niet eens zozeer spreek-, maar veeleer luistervaardigheid. Help allereerst wanhoop te veranderen in hoop. Daarvoor zijn a.s. leden van elite volgens vermeend rècht op de voordelige kant van scheve verhoudingen weleens minder degelijk ... opgeleid. Van tegenstemmen kunnen zij bijgevolg, zo analyseert Hume,

> not accept that it [i]s the fault of their unpopular politics, or that they ha[ve] simply lost the argument. So the populace must be to blame, for losing its senses[, pp. 20-21 thereby] excus[ing] their own failings as somehow being a serious flaw in democracy.[p. 29 For] ‘too much’ democracy is dangerous.[p. 49] The rhetorical, ritualistic support for democracy belies the way that [they] reject its spirit […] creating a dangerous state of affairs.[p. 56 E]very time there is a problem, their solution is to make matters worse.[p. 166]

Uit elitaire ... logica, precies verkeerd, zo bepleit Hume ethisch overtuigend, volgt – nog sterkere – beperking van democratie. Hij prikkelt om vooral te letten op ‘instellingen’ met

> managerial [and other so-called] experts[. p. 64 T]his focus on the role of experts continually confuses technical expertise with political judgment.[p. 181]

Als specialisten door burgers al aanspreekbaar zijn, is het via een omweg – opzettelijk? – ingericht op verdwaling met als

> predominant sentiment [...] limit[ing] the scope of democratic decision-making – by outsourcing important decisions to non-elected bodies […] and by insulating the political class from popular pressure.[p. 56]

Verwant daarmee is

> one striking feature of the resurgence of anti-democratic prejudices[,] the leading role of liberal intellectuals.[pp. 21-22]

Ik meen te begrijpen wie hij ermee bedoelt, maar versta toch iets anders onder zowel “liberal” en “intellectual.” (Vrijwel) iedereen wil ... vrij zijn. En ethiek, dwz verhoudingsgewijze overwegingen, is zelfs het belangrijks aan hoe ‘wij’ onze hersenen gebruiken. Dat zijn ... redelijke voorwaarden aan deelnemers aan

> an open democratic debate [...], involving all opinions, [for] resolving a divisive issue[. p. 50]

Het stramien van èlke oplossing is, nogmaals, evenwichtige indeling van ... ruimte voor verschillen. Borging ervan schept ... ruimte voor eventuele gezamenlijke voorzieningen (en àls infrastructuur zijn ze facilitair). Daarvoor is discussie uiteraard niet voldoende, want

> if you want people to act ‘responsibly’, then first make them responsible for taking decisions about society so that they feel responsibility for what happens.[p. 175]

Ik zou zeggen, neem vrijwilligerswerk als leidraad. Onder die noemer is iemand blijkbaar overwegend zèlf bereid om te ... werken, maar slechts volgens evenwichtig ervaren verhouding. Zo werken vrijwilligers ... samen, dwz

> com[ing] from the people themselves[. p. 206]

Ruimte, dus, voor

> people having [the] opportunity to make choices that matter, and take the responsibility for the results.[p. 208]

Hoe krijgen ‘we’ dat sporend met zgn verzorgingsstaat?

104.88
Alwéér met betaalde vakantie geweest? En ik als vrijwilliger vrijwel onafgebroken doorwerken om je tot stelselmatige opvatting(en) over standaardisatie te bewegen!
In elk geval heb ik een weddenschap van mijzelf gewonnen. Nee, er was geen materiële inzet. Die kan ik me als vrijwilliger immers niet veroorloven. :-)
Opgave: Wat kan ik je schrijven, zodat je zelfs prompt reageert? Je moet toegeven dat het me gelukt is. Doorzie je mijn, eh, formule?
Maak je ajb niet ongerust. Ik besef dat ‘zomaar’ een afschrift aan wie dan ook nooit werkt. Dat ga ik dus niet sturen.
Maar wat ik vermeldde als een nogal uitgebreid ‘verhaal’ heb ik inderdaad klaar liggen. Je treft het onderstaand aan[, zie **aantekening 104.89** voor afschrift]. Overweeg die tekst dus óók als je gevolg geeft aan je aankondiging “Ik kom bij je terug.”
Intussen heb ik de lijst van FS-leden en hun, zeg maar, associaties nog eens bekeken. Nu viel mij op dat er een medewerker van de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur bij staat. Al dan niet expliciet moet zij allang tussen schaalniveaus – kunnen – onderscheiden. Zal ik allereerst haar afschrift van mijn volgende emailbericht sturen? :-)

104.89
Wat je ‘ziet,’ hangt af van de ‘manier’ waarop je ‘kijkt.’ Dat geldt zònder uitzondering. Voor iederéén. Wàt iemand ergens van begrijpt, is àltijd afhankelijk van het begrippenkader waarmee hij (lees ook: zij e.d.) dat beoordeelt.
Zo’n kader heet naar analogie van kijken ook wel een wereldbeeld. Een, zeg maar, scherp beeld is dat echter niet. Voor oordeelmatig begrip ermee is het noodzakelijke begrippenkader ervóór(afgaand) nu eenmaal ... vergaand ‘ònzichtbaar.’ Kortom,

iemand is zich(zèlf) er niet of nauwelijks van bewust. Dat maakt, eenmaal gevestigd, een wereldbeeld (lees ook: axioma's, dogma, grondslag, metafysica, ontologie, paradigma, theorie e.d. :-) dus moeilijk te wijzigen.
Nota bene, ook en vooral een wereldbeeld verdient kwalificatie als een ... standaard. Ruimer werkzaam is ... òndenkbaar. En opgelegd met ruimst bedoelde dekking heet het ideologie. Moeilijk of niet om te veranderen, dat kan dus juist van een wereldbeeld nodig zijn.
Tja, wie maatschappelijk verantwoord aan en aldus door standaardisatie wil bijdragen, kàn dat slechts doen dankzij een wereldbeeld dat ervóór(afgaand) geschikt is. Hoewel zich van wie dan ook welk wereldbeeld dan ook dus moeilijk ... begripsmatig laat nagaan, waag ik – ook – hier enige speculaties.
Mijn indruk is dat voor standaardisatie vrijwel iedereen nog als vanzelfsprekend 'uitgaat' van atomisme. Ik bedoel er de – doorgaans immers impliciete – aanname mee dat de werkelijkheid (lees ook: wereld) 'bestaat' uit dingen (lees o.a. ook: objecten) en dat zij, dingen, dus, dat in beginsel ònafhankelijk van elkaar 'doen.'
Maar dingen (Leibniz: monade) zijn toch tevens áán elkaar gerelateerd, mèt elkaar verbonden? Atomisme sluit betrekkingen inderdaad niet uit. Waar ik echter nadrukkelijk aandacht voor vraag, is de, eh, manier waarop ... samenhang tùssen onderling principieel ... apàrte dingen volgens atomisme vóórondersteld is. Apàrt verschillende dingen kùnnen op z'n atomistisch slechts ... eveneens samenhangen, indien èlk ding ... apàrt over de nodige en voldoende samenhangeigenschappen beschikt. Indien verschillende dingen èlk zo'n wederzijds 'passende' eigenschap hebben, ziedaar, hangen ze op z'n atomistisch tòch samen. Klopt, dat heet ook wel interoperabel.
Dat woord, samenhangeigenschap, heb je stellig nooit eerder vernomen. Ik kom er opzettelijk mee, dwz met in eerste aanleg iets opvallend ànders, om je te helpen beseffen dat de gangbare praktijk van standaardisatie voor interoperabiliteit nogal klakkeloos uitgaat van atomisme als basistheorie. Er is als ... vanzelfsprekend begrijpelijk aan, dat standaardisatie slechts ènkelvoudig hoeft te mikken. Dat is op dingen, want iets anders bestaat niet, althans niet volgens die aanname. Dus, zorg ervoor dat relevante ... dingen gaan beschikken over passende samenhangeigenschappen over èn weer en daarmee is interoperabiliteit geregeld, klaar.
Waarom lukt dat maar niet?
Het 'is' domweg niet zo een- resp. enkelvoudig. Ik geef je in overweging dat het wereldbeeld à la atomisme te simplistisch is voor de opgave(n) om samenhang op maatschappelijke schaal te 'regelen' met standaarden.
Rara, wie bepaalt volgens atomisme van welke samenhangeigenschappen dingen, hmm, zichzèlf moeten voorzien? Dat kan dan slechts óók weer een ... ding zijn. Maar als apàrt ding 'heeft' het een strikt eigen belang. En volgens dat belang bepaalt dàt ding onvermijdelijk nogal ... eenzijdig wat het voor ... samenhang houdt. Dat, zachtjes uitgedrukt, hoeft echter niet te stroken met de respectievelijk verschillende belangen van de overige, allemaal apàrt van elkaar, dingen. Op – zeer – geringe schaal kan dat met dwang en/of beloning overigens nog wel enige tijd lukken. Verzet is tzt onvermijdelijk. Maar een zgn omwenteling helpt nooit, zolang 'alleen' de gezagdrager wisselt en wie weet de oppervlakkige ideologie, maar atomisme – grotendeels verborgen, vandaar – stand houdt als overheersend wereldbeeld.
Het is helemaal geen nieuw wereldbeeld om weliswaar dingen te veronderstellen,

maar dan wederzijds afhankelijk (ipv elk ding ònafhankelijk). Wat principieel telt, zijn dan zelfs hun afhankelijkheden. En daardoor verandert wàt als een ding telt. Het ‘bestaat’ niet apàrt.
Toegegeven, dat beeld van een zgn interdependente wereld is ingewikkelder. Wat je daarmee echter kunt ‘zien,’ is dat samenhang kwalitatief ànders valt te begrijpen. Daarin hoeft niet èlk, eh, samenhangend ding volledig zelfvoorzienend te zijn. Hun verschillende belangen hoeven dingen er niet van te weerhouden gemeenschappelijke voorzieningen te treffen, dwz voorzieningen waarvan zij met dienovereenkomstig verschillend gebruik ervan per saldo allemáál voordeel van hebben (vergeleken met de ‘toestand’ waarin zij er èlk voor zich in moeten voorzien met samenhangeigenschappen). Zo lijkt het alsof min of meer lòs van – aanvankelijk veronderstelde – dingen voorzieningen getroffen zijn voor facilitering van samenhang ertùssen, zeg ook maar voor hun onderlinge verkeer. Dat staat als infrastructuur bekend. En wat infrastructuur algeméén beschikbaar biedt, kan als samenhangeigenschap per – afzonderlijk – ding achterwege blijven. Dat infrastructurele saldo is per ding uiteraard voordeliger, naarmate behoefte is aan interoperabiliteit met méér andere dingen.
Met het wereldbeeld van interdependentie wijzigt zelfs vooral (!) waarop ‘we’ met standaardisatie voor interoperabiliteit moeten mikken. Het betreft een, als ... standaard uiteraard vooropgezet, samenhangend meervoud van categorieën. Volgens een – grove – vergelijking met mobiliteit heb ik eerder vier categorieën opgesomd. Door de aanname van interdependentie vervalt ook voor standaardisatie hoe dan ook het categorisch enkelvoud volgens atomisme.
Het blijft de vraag wie geloofwaardig en zo door naar legitiem standaarden bepaalt. Dat hangt dus af van de categorie, maar vergt coördinatie. Voor wat allemaal infrastructuur betreft, staat openbaar bestuur opgesteld. Dat is, let wel, daarvoor bedoeld als ànders dan het zoveelste ... ding. Het wordt geacht àls zodanig geen eigen belang te hebben. Wat het àls standaardisatie-instelling moet nastreven, zoals èlke overheidsinstelling, heet hèt algemeen belang.
Dat is een verzinsel, algemeen belang, om zoiets als bestuurlijke logica, rechtstaat en zo, voor interdependente werkelijkheid sluitend te krijgen. Het is ‘natuurlijk’ moeilijk, praktisch zelfs onmogelijk, om als ding onder de noemer van het zgn algemeen belang het ... eigen belang volledig uit te schakelen. Maar wie er hardnekkig een atomistisch wereldbeeld op na blijft houden, ‘ziet’ zelfs niet hoe hij bevordering van evenwichtige verhoudingen ermee ... belemmert. Wie er opzettelijk misbruik van maakt, is zelfs corrupt.
Het is zeker verklaarbaar waarom de praktijk van openbaar bestuur van atomisme doordrongen is. Dat moet ooit met opschaling van samenleving in ledenaantal en daarmee gedragsvariëteit zijn begonnen. Dat heeft een elite langdurig aan hùn orde & gezag geholpen. Soms wijzigt wat telt als elite. Maar ondanks ‘vanzelfsprekende’ verhulling lijkt atomisme niet eindeloos houdbaar ‘in’ een samenleving met groeiende variëteit, althans niet zonder alsmaar radicalere dystopie ter onderdrukking. Democratisch is het in elk geval niet.
Voor zover ik kan nagaan en hun retoriek ten spijt, oordelen en vervolgens handelen bewindspersonen en medewerkers van zowel BZK als EZK volgens atomisme. Dat gebeurt in het geval van EZK door, zo vermoed ik, het aldaar overheersende (vrije)-marktdenken. Wat een producent ... produceert, en hoe hij een ... product verhandelt, staat hem dus ... in beginsel vrij. EZK ‘ziet’ standaardisatie daarom met

voorrang in het belang van producenten. Dat moeten zij onderling ‘maar’ regelen, zoals met het Nederlands Normalisatie Instituut (NEN), waarbij EZK zich tot stimulering beperkt. Vooruit, voor EZK tellen consumenten ook, maar volgens mij toch minder dan bedrijven. Ik kan me vergissen, maar het idee van markt lijkt mij overigens ook bepalend voor hoe Rudi Bekkers oordeelt enzovoort over standaardisatie.
Daarentegen heeft BZK met standaardisatie weliswaar oog voor openbaar bestuur, maar op een m.i. onveranderd nogal regenteske ... manier. Volgens atomisme vergt bestuurbaarheid in de, eh, praktijk eenzijdige verkaveling van èlke burger volgens bestuursorganen met hun respectievelijke domeinen. Wat op z’n interdependents als stèlsel kwalitatief anders moet worden opgevat, maw een omvattend schaalniveau betreft, blijft door BZK op z’n domeins benaderd daarom nog steeds een ... ding van dezèlfde domeinorde (ipv infrastructuur van stelselorde).
Hoewel EZK en BZK verschillende belangen ... dienen, verenigt ònderliggend atomisme m.i. hoe zij allebei het zgn algemeen belang en bijbehorend maatschappelijk relevant begrip van infrastructuur missen. In hun documentatie komt weliswaar het woord ‘infrastructuur’ vaak voor, en ‘standaard’ nog vaker, maar verband met algemeen belang ‘bestaat’ onvoldoende.
Het maakt voor (B)FS dus niets uit onder wèlk domeinerig bewind het (be)staat, of verdwijnt. Zolang ook (B)FS gehoorzaam de lijn van atomisme volgt, komen bijgevolg slechts – onderdelen van – apàrte informatiesystemen e.d. voor – uitrusting met – samenhangeigenschappen in aanmerking. Dat kan voor (vrije-)marktproducten en -diensten passend zijn, prima, maar schiet voor collectieve voorzieningen ernstig tekort.
Ik stel dus voor om standaardisatie voor interoperabiliteit met voorrang op infrastructuur (stelsel) te mikken. En dan niet overheidsbreed, want dat is nog steeds géén infrastructuur, maar maatschappijbreed (en internationaal aangesloten) beschikbaar voor iederéén. Dat omvat inderdaad meer, véél meer èn anders dan waar (B)FS zich tot dusver ... beperkt heeft. Er is dringend coördinatie nodig. Als je (B)FS ervoor aanmeldt, moet je wèl een idee hebben.
Laat je daarentegen op z’n beloop wat er met (B)FS gebeurt, dan ... Wat denk je zèlf?
Uitgaande van infrastructuur (grondiger opgevat: van wederzijdse afhankelijkheden) kunnen en moeten ‘gewone’ dingen (domeinen) ànders worden ... begrepen. Daarbij hoort standaardisatie door-de-categorieën heen, ofwel van de ene infrastructuur als het ware op zichzèlf (4) tot en met talloos verschillende dingen als het ware op henzèlf (1) met ertùssen op gebruik van infrastructuur afgestemde standaarden voor eigenschappen van (2) resp. gedragingen (3) door die dingen.
Ik heb e.e.a. wat kras voorgesteld. Ja, ook Nederland kent een politiek-bestuurlijke elite. Nog? Neemt een zakelijke elite de macht? Nee, de leden van de politiek-bestuurlijke elite zijn volgens mij niet uit op het vestigen van een dictatuur. Integendeel, geloof ik zelfs graag. Abusievelijk draaien zij echter oorzaak en gevolg òm. Een samenleving is gekenmerkt door diversiteit (lees ook: pluriformiteit, variëteit e.d.) als burgers zich onderling verschillend – willen kunnen – gedragen. Het alsmaar fijnmaziger identiteitsverlangen in combinatie met toenemend aantal burgers waarvan een toenemend aantal mèt zo’n verlangen is vooral in een zgn verzorgingsstaat een navenant omvangrijkere, moeilijkere politiek-bestuurlijke opgave. Ontkenning van dergelijke verlangens en behoeften is echter allesbehalve

een oplossing. Dat frustreert burgers. Zij komen krachtiger op voor hun behoeften. Dàt is democratisch, redelijkerwijs in overwegingen betrokken zijn, maar gaat noodlottig vaak gepaard met vandalisme. Uit angst voor – de dictatuur van de – anarchie trekken bestuurders beperkingen verder aan. Volgens atomisme is dat ... begrijpelijk, ja, de grens van bestuurbaarheid is daarmee gauw bereikt, maar dat doet er niets aan af dat het precies verkeerd is. Het is eerst en vooral een averechts wereldbeeld waardoor bestuurders zo'n spiraal van protest en helaas enzovoort 'veroorzaken.' Bewijs? Ach, volg het zgn nieuws en je 'ziet' ... gevolgen.
Dat krijgen jij en ik op maatschappelijke schaal nooit evenwichtig. Maar zodra je ... begrijpt waaraan het ligt, kan je minstens voor standaardisatie (gevolg) een poging doen zolang je enige invloed (oorzaak) kan laten gelden. Ik probeer dat met voorafgaand jou te beïnvloeden. :-)
Zelf ben ik voor o.a. standaardisatie inderdaad van wereldbeeld veranderd. Dat laat zich aan enkele korte, zeg maar, columns aflezen. Zowel Standaardisatie als dynamisch evenwicht (1996-2001) als Destandaardisatie (2001) is nog, zo kon ik pas later (h)erkennen, door atomisme getekend. Pas aan Open standaarden zijn infrastructureel (2006) ligt een interdependente 'zienswijze' ten grondslag.

104.90
Mijn indruk is dat nogal wat zgn politici slechts ... variëren in de mate dat zij variëteit (lees ook: diversiteit, pluriformiteit) averechts opvatten, of er àfwijzend in elk geval een volstrekt misleidende opvatting over verkondigen. De, eh, leiders die jij noemt, doen dat zo mogelijk 'alleen' nòg eenzijdiger.
De meeste burgers weten in hun dagelijks leven ... natuurlijk wel beter, maar 'ons' is met tussenpozen slechts toegestaan een ènkel klinkende stem te laten 'horen.' Dat vertekent onvermijdelijk.
Komt er, zelfs spoedig, een regering annex kabinet met dat rijtje ontkenners van variëteit inclusief de schaal van relevante verhoudingen?
Zoals Annie M.G. Schmidt opmerkte, "vluchten kan niet meer." Aan opvolging van haar advies "alleen nog wel schuilen bij elkaar" ben ik echter nog niet toe.
Anders dan vergeefse aanzetten tot allereerst maar eens discussie draag ik inderdaad niet bij. Ik bedoel, verder kom ik niet. Nergens. Nog nooit heb ik serieuze tegenargumenten vernomen. Is het zùlke onzin wat ik over evenwichtige verhoudingen opper?
Terwijl menigeen kennelijk angstig het zand waarin hij zijn kop heeft gestoken, voor èxtra afsluiting vervangt door gewapend beton, dring ik erop aan ròmd te kijken. Kansloos.
Waaròm ermee doorgaan? Heb ik mijn kop eveneens allang ingegraven resp. -gestort?
Zoals een Duits gezegde luidt, "die Hoffnung stirbt zuletzt." In het Nederlands klinkt "hoop doet leven" zelfs wat ... hoopvoller. Ik heb nog het gevoel dat ik leef.

104.91
Je kenschetst Jaap van Rees als informatiekundige m.i. treffend, ja, "een boeiend verteller," echter zonder ... treffend "antwoord [...] op kritische vragen."

Het kan zijn dat ik er blind en doof voor ben, maar in mijn geval was het niet zo dat die "periode [...] mijn begrip van/kijk op de wereld drastisch veranderde." Gelet op de ... aspecten die jij vermeldt, neem ik aan dat de eenzijdige gezagsmaatregelen voor beheersing van verspreiding van corona je, onaangenaam verrasten. Wat zgn

openbaar bestuur betreft was het qua ‘instelling’ echter ook toen volgens mij méér van hetzèlfde. De televisiezender ONS herhaalt nog maar eens afleveringen van **Yes, Minister**. Af en toe kijk ik. Ik blijf erom lachen. Maar dat is machteloze bijval voor wat tragikomisch is. Er is tragisch aan die serie dat ‘ie op hardnekkige werkelijkheid berust. Karikaturaal gespeeld ‘weliswaar,’ maar daardoor èxtra duidelijk.
Wil je zeggen dat je een dagtaak gehouden hebt aan – de gevolgen van – je veranderde wereldbeeld? :-)

Information Dynamics (ID) bestaat nog. Ik werkte slechts enkele jaren als rijksambtenaar. Mijn pensioeninkomen is daarom nauwelijks meer dan AOW. Dat krijg je als onafhankelijk ontwerper annex ondernemer die volhoudt met pleidooi voor voorzieningen voor samenwerking volgens differentiële bijdragen. Dat slaat niet aan. Je kunt je afvragen, of het dan zo intelligent is om op die manier te blijven proberen noodzakelijk aanvullend inkomen te verwerven.
Altijd spannend, tot dusver lukt het nèt genoeg. Hoelang nog? Met toenemende leeftijd neemt die mogelijkheid om wat bij te verdienen àf. Martijn Houtman, hij is bijna net zo oud als ik, werkt voor ID nog aan KnitbITs. En ermee doet hij dat voor een exemplaar van een, jou als beginsel welbekend, :-) informatierotonde. Rondom die ene installatie komt er zo nu en dan een betaalde opdracht. Dat houdt voor ons allebei natuurlijk eens op. Ondanks meerdere pogingen heb ik echter nog geen, zeg maar, verantwoorde overdracht kunnen regelen. Er is immers niemand in geïnteresseerd.
Aan mijn aantekeningen kan je letterlijk aflezen dat ik voorts vooralsnog druk bezig blijf met pogingen om stelselmatige grondslag voor informatiekunde allereerst maar eens overwogen te krijgen. Dat het niet lukt, verrast mij ... dus niet, **Yes, Minister** en zo. Maar van opgeven wil ik kennelijk niets (ge)weten.

104.92
Neem het mij kwalijk dat het wat langer duurt. :-) En geef Martijn Houtman ajb complimenten.
Het versturen van een emailbericht moet ingepast zijn in de omvattende procedure. Dat lukt volgens Martijn, zo stelde hij gaandeweg vast, pas optimaal met de mogelijkheid om te kiezen tussen variaties van (lees ook: opties voor) de tekst ervan. In een gesprek dat hij en ik erover voerden, herhaalde hij een idee voor zulke, zeg maar, flexibilisering. Dat vergt echter enige wijziging van het, eh, binnenwerk van de informatierotonde. Hij aarzelde om dat nu wèl uit te voeren, omdat het wat meer tijd zou kosten. Ik heb hem aangespoord dat toch te doen, nota bene voor ònze ‘rekening.’
De flexibele voorziening die hij ooit bedacht, maakt niet alleen variatie van emailberichten mogelijk. Van alles en nog wat aan ‘mededelingen’ laat zich voortaan naar behoefte variëren, dus zoals de ‘papieren’ [vordering]en, èn samenhangend beheren. Je weet nooit waar het nòg verder allemaal goed voor is. :-)
Nadat Martijn je het nader heeft verklaard, krijg jij op jouw beurt stellig ideeën waarvoor het praktisch eveneens nuttig is. En dat is dan telkens een kwestie van parameters. Dat doe(n) j(ulli)e zèlf. Ofwel, programmatuur van/rondom de informatierotonde hoeft er niet meer voor te worden aangepast.

104.93
Ik ben he-le-maal vóór nieuwsgierigheid!

104.94
Zo'n ondertitel, "visie op architectuur & constructie," wekt mijn nieuwsgierigheid. Het gaat om **Bruggen** (Matrijs, 2004) onder redactie van H.P. Klooster, M.M. Bakker en B.H. Coelman. Wat geldt eveneens voor zgn digitalisering, of juist niet? Vergelijking is leerzaam. Wat hier volgt heb ik uit **Ten geleide** (pp. 11-13) opgestoken.
De eerste zin van Klooster cs vind ik meteen relevant:

> Bruggen hebben, doordat ze steden en landstreken voor het verkeer ontsluiten, de economische ontwikkelingen dikwijls beslissende impulsen gegeven.[p. 11]

Algemeen uitgedrukt, wat voorheen van elkaar gescheiden was, is verbonden geraakt. Zo zijn er inderdaad ook verschillende – digitale – informatiesystemen die gebaat kunnen zijn bij ... informatieverkeer ertùssen. Maar voor kwalitatieve "ontwikkelingen" is de mogelijkheid van uitwisseling – pas – een voorwaarde. Wat telt, zijn 'nieuwe' combinaties. Waar vernieuwing begint, is daarmee verklaard. Want, zie de tweede zin van Klooster cs,

> een brug [was] vaak een aanleiding tot het stichten van een nederzetting[. p. 11]

Zo'n "nederzetting" ligt voor de hand als verzamelplaats. Daar gaan "impulsen" van uit om wat er – nota bene, pas dàn herkenbaar – als verschillend bijelkaar komt, tevens te laten samenhangen. Als het kwalitatieve verschillen betreft, zeg maar òngelijksoortige dingen en gedragingen, kàn zulke samenhang echter slechts opbouwend zijn volgens een omvattender ordening.
Dat is met digitalisering niet anders. De benodigde 'brug' noem ik, met niet toevallig eveneens een verkeersterm, informatierotonde. Voor toeleverende en/of ontvangende informatiesystemen, daartoe erop ... aangesloten, dient zo'n rotonde als verzamel- en verdeelstation. Ter facilitering van coördinerende e.d. activiteiten laat zich voorts een aanvullend informatiesysteem als het ware naast de informatierotonde opzetten. Zie verder KnitbITs voor digitaal informatieverkeer via informatierotonde. Dus, en dat is pas zin nr 4,

> [n]iet alleen op economisch terrein, maar ook op toeristisch en cultureel gebied zijn de gevolgen van een ontsluiting groot.[p. 11]

Enzovoort, maar wie status e.d. ontleent aan volgehouden àfsluiting, verzet zich tégen al dan niet overdrachtelijke (!) brug als

> letterlijk grensverleggend.[p. 11]

Het lijkt dat – vooral? – onder bestuurders voorkeur heerst voor uitoefening van invloed òp anderen gekoppeld aan afkeer zich iets van invloed vàn anderen aan te trekken. Dergelijke neiging laat ze voor een vèrdere informatiebehoefte klakkeloos besluiten, daartoe nog eens averechts geadviseerd door kortzichtige ict-ers met comfortabel verdienmodel van dien, tot een zoveelste apàrt informatiesysteem, enzovoort. Met oog voor hergebruik volstaat daarentegen – wanneer daarin niet al is voorzien – aansluiting van reeds beschikbare registers op een 'brug' aangevuld met een minimalistisch 'nederzettinkje,' kortom, zó gebeurd. Als ze al een brug wensen, is dat echter een ... ophaalbrug.
Waar het vooralsnog met digitalisering doorgaans aan schort, is

> de communicatie tussen de betrokkenen – opdrachtgever, beheerder, architect en constructeur – bij het ontwerpen, bouwen en in standhouden[. p. 11]

Maar ook voor bruggen merkt Klooster cs op dat

> [d]it [...] tot op heden niet integraal [is] beschreven.[p. 11]

In ... werkelijkheid telt uiteraard resultáát van integrale overwegingen. Daarvoor horen uiteraard ook en vooral gebruikers erbij te worden “betrokkenen,” zelfs iedereen die belang(en) heeft resp. kan hebben.
Ook voor informatieverkeer moet m.i. een “openbare ruimte” verondersteld zijn. Dat gebeurt na verloop van tijd met elk, eh, middel dat zgn gemeengoed wordt. Er worden voortaan deels gemeenschappelijke voorzieningen voor getroffen: infrastructuur. Daarvoor is het dus nu de beurt aan digitalisering. Klooster cs beweert dat

> [d]e [...] vorming van de openbare ruimte [...] tegenwoordig terecht de aandacht [krijgt] die zij verdient.[p. 11]

Voor, zeg maar, digitale infrastructuur voor informatieverkeer vind ik de inderdaad ruime aandacht tot dusver helaas vergaand ... verkeerd gericht. Dat komt door een beperkt informatie- annex tekenbegrip. De beperking is weliswaar begrijpelijk zolang er een min of meer enkelvoudige activiteit mee gemoeid is, maar daarom voor het vestigen van samenhang tussen verschillen, coördinatie, dus, niet minder ondermijnend. Er wordt door besluitvormers over infrastructurele voorzieningen voor digitaal gefaciliteerd informatieverkeer èn hun adviseurs abusievelijk kennelijk verondersteld dat zoiets als een enkelvoudig geïdentificeerd teken (lees hier dus ook: informatie) een algemeen geldige betekenis ‘heeft.’ Geldigheid heeft zo’n bepèrkt aangeduid teken echter slechts binnen de ... apartheid van een zéér beperkt (handelings)domein. Eenduidige betekenisordening die meerdere van zulke domeinen omvat, vergt daarom samengestelde betekenis- annex begripsidentificatie. Methodisch lukt dat met Metapatroon, zoals ik niet zo lang geleden nog maar eens heb toegelicht in Oplopende variaties op stelselthema: op stelselniveau draait àlles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen. Ja,

> het [is] van belang bij het ontwerpen van objecten, die deze openbare ruimte in belangrijke mate bepalen, stil te staan bij de mogelijke effecten – van welke aard dan ook – die zulke objecten voor de belevingswaarde van de omgeving hebben. En dat zijn er vele uit de meest uiteenlopende vakgebieden.[p. 11]

Gelukkig uitgedrukt vind ik dat niet, maar met brug als symbool van infrastructuur geldt inderdaad dat

> een brug meer functies heeft dan alleen maar een verbinding over een hindernis en dat de vormgeving op al deze functies moet worden afgestemd.[p. 11]

Daarom, zo stelt Klooster cs,

> bestaat [...] er thans [...] een levendige discussie over de wijze van samenwerking tussen de betrokkenen[. p. 13]

Werkelijk? Mijn indruk is anders.
Over “visie op architectuur & constructie” gesproken, zie Van Rees over informatiekunde en zijn constructieprincipes (1994). Weliswaar spreekt Jaap van Rees in het vraaggesprek dat ik met hem voerde vergelijkenderwijs reeds over “verkeerskunde,” maar associeert er voor digitalisering niet infrastructuur als omvattender schaalniveau mee. Hij houdt het ... enkelvoudig op “organisatie.” Wie toen niet? Tot ruimere, dwz maatschappelijke, oriëntatie kwam ikzelf pas nadrukkelijk als op- resp. samensteller van de nota Informatieverkeer in publiek

domein: schetsboek over architectuur en ontwikkelpaden voor de elektronische overheid (Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid, 2004).

104.95

Een zgn specialist is iemand die nauw mikt op wat hij verstaat onder verschijnselen; aan wat daardoor verder gebeurt, àls hij er iets van opmerkt, doet hij als bijverschijnselen niets. Zo'n beperkt (vak)gebied heet ook wel een domein.
Omgekeerd geldt ook. Nadat verantwoordelijkheden eenmaal volgens zgn domeinen (lees ook: sectoren e.d.) zijn verdeeld, kan aandacht dienovereenkomstig gespecialiseerd raken. Dat is dan echter buiten bijverschijnselen gerekend. Wat voor het ene domein voor verschijnselen doorgaat, kan immers zelfs grotendeels bijverschijnselen veroorzaakt door andere domeinen betreffen.
Dat valt uiteraard nooit te doorbreken met versterking van zulke politiek-bestuurlijke domeinen met hun vergaande apartheid van dien. Dat jaagt integendeel averechtse bijverschijnselendynamiek maar aan.
Vooropgezette beperking van, zeg maar, oplossingsvoorzieningen tot een domein annex specialisme is overigens redelijk enzovoort voor problemen die 1. soortelijk vergaand vergelijkbaar zijn èn 2. waarvan oplossing géén, eh, problematische bijverschijnselen heeft 'buiten' het domein in kwestie.
Er zijn echter problemen waarvoor dat – vooruit, vooralsnog – niet geldt. Overhaaste toewijzing van verantwoordelijkheid ervoor aan een ènkel domein gaat dus mis.
Wat diverse domeinen omvat, kan als – een – stelsel worden opgevat. Stelselmatig 'is' àlles dat gebeurt verschijnsel.
Een ... nieuw probleem vergt allereerst stelselmatige duiding. Past oplossing verantwoord 'in' een bestaand domein? Zo ja, prima.
Kan met een aanvullend (deel)domein in oplossing zijn voorzien? Ook goed.
Wanneer een 'probleem' duurzaam wordt gekenmerkt door diversiteit, pluriformiteit e.d. van verschijnselen, lukt oplossing 'binnen' een enkel domein, oud of nieuw, nooit. Dan kan samenwerking door domeinen slechts de benodigde stelselmatige oplossing bieden. Dat vergt stelselvoorzieningen, gemeenschappelijk, dus, zeg ook maar infrastructuur, om respectievelijke (voort)bestaande domeinvoorzieningen enerzijds te benutten, anderzijds te dienen. Zo'n federatieve opzet doet inderdaad àf aan autonomie per domein. Maar dat was altijd al valse schijn. Er is dan óók per domein méér mogelijk dankzij samenwerking.
Zoiets als een blauwdruk voor federatieve annex stelselmatige organisatievorm ken ik niet. Hoe dan ook moeten 'leiders' van domeinen zich zelfs èxtra verantwoordelijk weten voor wat géén bijverschijnselen, maar óók verschijnselen zijn. Met zulk besef over èn weer zouden zij èlk hun samenwerking en die van medewerkers toch moeten bevorderen.
Enige tijd geleden gaf jij als algemene waarschuwing "Wees op je hoede!" Als zij stelselmatige oriëntatie blijven nalaten, moeten we dat m.i. dus ook – en vooral? – zijn voor openbaar-bestuurders.
Waar ik vervolgens ook qua oplossing verstand van meen te hebben, haha, als ... generalist, is informatieverkeer op maatschappelijke (lees dus ook: stelselmatige) schaal. Dat vergt infrastructurele voorzieningen. Die komen er echter niet grondig van, zolang/omdat de verschillende rijksinstellingen èlk voorrang blijven geven aan hun ... domein met, retoriek ten spijt, vergaand apàrte voorzieningen van dien. Zulke aparte voorzieningen zijn en blijven weliswaar nodig, maar wildgroei ervan kan stoppen door ze – zonodig – in een federatieve opzet op te nemen. Het kwantitatieve

bezuinigingsdoel van het huidige kabinet – ach, hoelang nog? – vind ik daarom alléén met stelselmatige oriëntatie van digitalisering zelfs gemakkelijk haalbaar. Nou ja, de weerstand van bestuurders gesteund door ict-ers en hun op domeinspecialisatie gebaseerd verdienmodel is er inderdaad veränderkundig ingewikkeld aan.
Nu is informatie een ... verschijnsel waarvoor het ministerie van Economische Zaken en Klimaat alweer verdergaand ... verantwoordelijk is gesteld. Ik herken echter nog steeds geen enkele aanwijzing voor wat m.i. soelaas biedt, dwz verruiming van domein- naar – aanvulling met – stelseloriëntatie. Daarom herhaal ik mijn verzoek. Ken jij nog iemand bij EZK met wie ik, of jij èn ik, er eens serieus over kan resp. kunnen spreken? Zo ja, zou je mij in contact willen brengen?
Klopt, èlke insteek stuit prompt op de gegroeide blokkade door abusievelijk voor nogal absoluut gehouden domeinafbakening. Ik vind dat er allerlei redenen zijn om onder de noemer van digitalisering aan doorbraak te beginnen. Dat ik allang pleit voor stelselmatige oriëntatie is er maar één van. :-)
Mocht je er helemaal niets meer mee te maken willen hebben, laat me dan ook dàt ajb duidelijk weten. Ik kijk in elk geval uit naar onze a.s. ontmoeting.
Afschrift stuurde ik [...], omdat ook aanbesteding mij een bruikbare insteek lijkt voor een pleidooi voor een stelselmatige opknapbeurt.

104.96
Uitgaande van de schaalniveaus domein en stelsel, laten zich dienovereenkomstig twee veelgemaakte zgn categoriefouten herkennen. 1. Je kunt je over een ‘ding’ vergissen wat toekenning van domein betreft. Dat is dan een domeinfout. 2. Een ding kan afhankelijk van ‘omstandigheden’ echter verschillende gedragingen vertonen. Met een bepaalde situatie als een domein bestaat een ding gedragsmatig door-domeinen-heen. Wie dat mist, begaat een stelselfout.
Iedereen wisselt ook als burger alsmaar van omstandigheden (lees: verkeert als zodanig in allerlei situaties). Openbaar bestuur in een rechts- annex verzorgingsstaat moet zulke verschillende omstandigheden over- en afwegen. Dat vergt stelselmatige voorzieningen. Nogmaals, gebrek eraan is dus een stelselfout.
Dit verklaart politiek-bestuurlijke instabiliteit. Voor wat een stelselmatige opgave is, blijft een domeinoplossing ... gekozen. Na mislukking volgens het ene domein wordt hoop volgens een ander domein gewekt. Dus wederom mis, enzovoort. Mede daardoor aangewakkerd nemen problemen intussen toe.
Zo ‘staat’ een politieke partij ... toenemend voor een bepaald domein ipv een stelselmatig in- en overzicht. Dat kan op dictatuur uitlopen. Om àlles-in-één-domein, Gleichschaltung op z’n Duits, te vermijden moeten burgers beseffen dat variëteit hun deelname aan samenleving kenmerkt en zij daarom ‘beter’ vóór stelseloriëntatie kunnen kiezen. Dat is inderdaad nogal een opvoed- en onderwijskundige opgave, eh, door-de-domeinen-heen.

September – oktober 2026, www-editie 2026 © Pieter Wisse